

Forfatter: Møller, Poul Martin

Titel: Skrifter i Udvalg

Citation: Møller, Poul Martin: "Skrifter i Udvalg", i Møller, Poul Martin: *Skrifter i Udvalg*, udg. af HANS BRIX ; SOPH. MICHAËLIS ; CARL S. PETERSEN ; POUL TUXEN , 1930, s. 254.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-moeller02val-shoot-idm140573402198128.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Skrifter i Udvalg

STRØTANKER FRA KINAREJSEN (1819-1821)

Disse Strøtanker ere egentlig fabrikerede ved en Dampmaskine, da de ere drevne ved Røgen af Anjers Liverpool.

Det gaar mig som Flæsket her om Bord, at det af og til har en liden Tanke. Flæsket kommer af med Tanken ved Kabysrøg, og jeg ved Kahytsrøg.

Strøtanker, som Frugter af Øjeblikkets klarere Anskuelse, ere poetiske ved deres aforistiske Form, ikke videnskabelige. De ere Tænkningens Kulminationspunkter - et Slags Hermafroditer, halv Poesi, halv Prosa.

Strøtankers Læsning er intet Arbejde, men et Surrogat for Samtale.

Det, jeg nu vil skrive, skriver jeg alene for at sætte mine Tanker i Bevægelse. Utallige Strøtanker ere en uendelig Indledning til Tænkning. Det er som en Koncert, der er blot Præludium, et Poem, som bestaar alene af Musernes Paakaldelse og Løfter om Sang.

De fleste Forfatteres Strøtanker kunde, naar de uden Valg stod i den Orden, de vare faldne Forfattere 256 ind, deles i tre *partes*: πνευματική, ψυχική, σωματική eller: Stjærner, Liljer og Kaalblade.

Naar Strøtanker fremsættes i et enfoldigt Sprog, synes mange af dem, skønt de have hovet den vel, der undfangede dem, Læseren at være et Intet. Derimod naar de indklæbes i Pragt, siger ingen om dem, at de ere aldeles intet. Ere de intet Væsen, saa ere de dog en Kjole. (Senere Tilføjelse:) Form kan lige saa lidet tænkes adskilt fra Stof i Stilen, som en Kjole kan tænkes syet af ingenting.

Den søfarende er en omvendt Snegl, thi Sneglen bærer sit Hus, men Huset bærer Sømanden.

Den søfarende er hævet over Tiden, han ved ikke som Skomageren og Skrædderen, om det er Fredag eller Lørdag. Tiden er ham en fortskridende Række af Dage og Nætter, som han ej behøver at give nogen Benævnelse.

Den tænkende Lærdes ensomme Liv synes sørgeligt og ensformigt for den uforstandige Tilskuer; thi denne indser ej, at det, der udvendig lader enkelt, er indvendig saare mangfoldigt. Hans eget Liv bærer Mangfoldigheden til Skue som et sanseligt Fænomen, derfor begriber han ej, at den udvortes simple Kvadratbygning kan indvendig vrimle af labyrintiske Gange, at der kan være mylrende og lystigt Liv i en Bikubes enkelte Udvortes.

Ved megen Stillesiddende blive Folk let tilbøjelige til Opfarende, fordi det stillestaaende Blod føler Trang til at cirkulere raskere, at faa den nødvendige Motion.

257

Poesiens Gudinde er en stor Kokette; naar man ønsker hendes Omgang, kommer hun ej; men naar man allermindst er beredt paa hendes Besøg, føler man tit hendes Kærligheds hele Varme.

Naar man vil forsage Kunsten og sætte den til Side for andet Arbejde, da forfølges man af begejstrende Ideer; vil man derimod forsage Verden og opofre sig til Musernes Dyrkelse, da føler man sig forladt af den høje Kraft.

En Præsts Lærermyndighed er let at hævde paa Talerstolen, men svær at gennemføre i daglig Tale.

Præster vænne dem til Snaksomhed.

Ligesom en begyndende Medicus finder hos sig selv alle Sygdomme, finder en begyndende Prædikant hos sig selv alle Fejl. Begge have paa en Maade Ret.

En Prædikant skal ikke forsage, fordi den levende Anskuelse ej altid vil følge hans Pen; den skal ikke fremtvinges. Han arbejder trøstigt med Forstanden, og Anskuelsen kommer af sig selv.

En Præken kan have alle udvortes Inddelinger uden sand Sammenhæng, og mangle dem, skønt den forbindes ved indre Liv.

Skriftens Ord, der skulde give en Præken Aand, nedværdiges tit til blot at give den Krop.

Mynsters Prækener ere affekteret simple.

Prækener, der tydeligen ere Sprogstudier, ere de forargeligste af alle. Før skulde man kunne krybe op til Maanen paa en Loftstrappe end mane den 258 Helligaands Kraft i sin Tale ved filologisk Omhu og pedantisk Ordvrang.

Taarer, som Præster fælde paa Talerstolen, strømme just ikke altid fra en hellig Kilde. Hyklerin brister i Graad af rørt Beundring og Begejstring over egen Veltalenhed. Disse Narcis-Taarer springe hverken af moralsk Iver eller af Sorg, men af en ren Interesse for det skønne, af Talerens platoniske Kærlighed til sig selv. De fleste ærlige Talere bevæges, naar Æmnet berører deres personlige Forhold, naar det f. Eks. opriver slet lægte Saar, som Livet gav dem. Kun faa ere de udvalgte, som have saa stort et Hjærte, at det bløder over Verdens Synder.

Der hører et Slags Dristighed til at gøre psykologiske Observationer, et Slags Tillid til sin egen Evne til at blikke i sig selv. De, der mangle den, bemærke tit ved at høre andres aandelige lagttagelser, at de have været nær ved at gøre samme, men have ikke haft Selvtillid nok til at lide paa deres indre Erfaring. Deraf den Hurtighed, hvormed de føle sig truffede ved rigtige Bemærkninger.

Af al Slags Anmasselse er den utaaleligste den, der gør Fordring paa Menneskekundskab. En Tosse, som har læst lidt i Knigge, bilder sig tit ind, at han ligesom en alvidende Gud kan gennemskue alle Menneskers Indre. De, der føle det træffende i almindelige psykologiske Bemærkninger, eller vel endog kunne selv gøre en og anden Observation paa Sjælens Mark, ere netop de, der allermindst have Skønsomhed til at forstaa Individet. Hvad der om 259 Mennesket er universaliter sandt, ytrer sig under uendelige Modifikationer i de enkelte Handlinger. Teoretikeren bliver som en nødvendig Følge af hans kontemplative Natur meget lettere bedraget end den driftige Praktikus, som ikke har noget Forraad af Regler at gaa frem efter.

Grunden, hvorfor dramatiske Digtere og eksperimentale Psykologer saa let føres bag Lyset, naar de skulle bedømme Individet i det daglige Liv, er deres kontemplative Natur, som sjælden forenes med det praktiske Blik. De kende Menneskehedens store Omrids, de kende det karakteristiske ved Masserne, men ikke ved den enkelte. Sjælens Væsen bliver dem klart ved dybsindig Selvbetragtning, ved den Lethed, hvormed de abstrahere det almindelige af de dem bekendte Karakterer; men en ubekendt, der møder dem i Livet, henføre de med Overilelse snart under en, snart under en anden Rubrik. Omvendt ere de af Naturen kloge, som vanskelig lade sig blænde af Mennesker, sjælden i Stand til at gøre overraskende teoretiske Bemærkninger. De gaa efter et Instinkt ligesom Bierne, der meget vel ved, af hvilke Planter der er Honning at hente, uden at de derfor ere kyndige i Botanik.

Naar Skuespilleren (efter den almindelige Teori) lettest opfatter de ydre Fænomener ved en Daarlighed, der er ham fremmed, kan tværtimod Moralisten lettest blotte de Fejl, som han selv har Hang til.

Naar man hører en sand mandig Natur i Kres af Mænd lade sin djærve Vittighed skride over 260 Grænsen af Tidens indbildte Decorum og i raske Kraftudtryk med kæk Ironi spøge over Menneskets dyriske Forhold, da hører man straks dels hyklerske Hældører, dels marvløse Sentimentalister, dels superfine Smaaherrer at udbryde i Straffeprækener over disses Ryggeløshed eller ytre Foragt for deres Mangel paa Levemaade. Hvoraf kommer det? Af en vrang Moralteori, ved hvis Senatsdekreter man tror i stive Begreber at kunne fængsle Sædelighedens evige Ide, da dog dennes vekslende Billede aldrig af nogen Forstand vil kunne manes ind i de Heksekrese, hvori Moralisterne med deres Rubriker ville besværges den. Her gælder det mer end noget andet Sted: Bogstavet ihjelslaar, men Aanden levendegør. Den sunde Naturs *plebiscita* vil stedse overdøve hine fornemme Dekreter. En vellystig Marekats Tale er væmmelig, fordi man straks mærker, at al hans Digten og Tragten drejer sig om en og samme Pøl. Det er opirrende at høre et dorskt Hoved halv gabende at ville maskere sin Søvnighed og give sig Skin af Opvakthed ved nogle priapiske Termini. Men hvo kan forarges ved, at en dygtig Karl, med aaben Interesse for alle kraftige Ytringer saa vel af Alvor som af komisk Lune, heller ikke forsmaar at gøre Strejftog ind paa det Gebet, som ved den stærke Kontrast mellem Menneskets to Naturer yder saa rigt Stof til Latterligheder? Er Shakespeare en vellystig Digter, eller rettere: ere hans Helte vellystige, naar de med patetisk Ironi rive Dækket af den jordiske Afrodites Løjbænk? Nej, den alt for store Pænighed er saare tit mistænkelig. Tit er den en ond Samvittigheds Maske. Mange holde sig for slig udvortes Trang skadesløs ved en 261 afskyelig indvortes Tvangløshed. Medens tæt tilhyllede Gratier sidde paa deres Læber, sidder Asmodæus i deres Hjærtes Lønkammer og suger Kraften ud af deres spinkle Lemmer. Naiv Frihed i Ord var stedse størst hos Folk, der havde indvortes Irritabilitet i Aanden. Naar et Folk var nærmest ved det rent menneskelige Billede, følte de Trang til at udvikle alle Sjælens Ledemod. Ligesom

de i deres Gymnasier rettede deres Lemmer, saa lod de heller ikke noget af Sjælens Organer ligge i Svøb. Da Romerne begyndte at synde imod den scatiniske Lov, blev Poesien jomfruelig.

Der gives et Tilfælde i det daglige Liv, hvor det er højst tilladeligt, om ikke Pligt, at betjene sig af en lille Ed. Denne Adfærd er højlig at anbefale for Folk, som ved Høflighed saaledes blødgøres, at de bringes, hvorhen de egentligen ikke vilde bringes. Disse tage naturligvis højlig fejl, dersom de anse den Slags Eftergivenesshed for Godmodighed. (De frygte egentlig for, at den Hyldest, man yder dem, skal restringeres; og den Krans, man sætter paa deres Hoved, bliver en Grime, hvori man efter Behag kan trække dem omkring. Skønne Damers venlige Overtalelse, der i Følge sin Natur alene er Nedladelse og Virak, gør, at en saadan allermindst kan ytre sig som Mand.) Da er det et probat Middel at anvende ovenomtalte Trumf; thi dette drøje Mundsvejr adsplitter paa Stedet det ømme Spindelvævsnet, hvormed han er omspunden; Forholdet taber sin Finhed, og han er igen Mand for sin Hat. Da det var en ond Aand, der havde ham i sit Band, er det jo højst tilladeligt med Besværgelse at drive den paa Flugt.

262

De flestes Frimodighed i Dødsfare kommer af, at de tro, det har ingen Fare.

Grunden, hvorfor mangen tapper Mand lader sig nedbøje af smaa Bekymringer, er, at han skammer sig ved at ruste sig med alvorlig Filosofi mod slige Bagateller. Det gaar ham ligesom Løven, der ikke frygter for nogen Gigant i Ørkenen, men er forlegen, naar den kommer i Kast med en Mus.

Store Mænd og store Lidelser staa i et Vekselvirkningsforhold. Lidelserne gøre Manden stor, og hans Storhed skaber ham Lidelser, som den mindre ikke kan føle.

Ethvert Menneske faar i Livet tildelt saa megen Sorg og Glæde, som udfordres til hans Kræfters Opvækkelse. Held den, der faar sin Lod af Sorger tildelt i store Masser, at de ligesom en høj Tragedie kunne løfte hans Aand over det smaalige. Den, der faar sin Lod tilmaalt i Smaaportioner, er bestemt til at være liden; thi kun i stor Kamp dannes Helten. Et Liv, hvis største Lidelser bestaar i brukne Naale, passer sig for Kvinder, og tildeles mest Kvinder.

Store Mænd kende sjældent deres egen Storhed, da Bevidstheden vilde stanse Naturens uendelige Virksomhed i dem. Derfor er det, A. meget rigtig bemærker: Jeg maa sikkert være en stor Mand, da jeg selv ingen Bevidsthed har om det overordentlige Geni, jeg unægtelig besidder.

Det er en stor Ubehagelighed, der er forbunden med den store Mands Liv, at han intet kan foretage sig, intet Ord lade falde uden at alt bliver ført vidt omkring af Rygter og underkastet offentlig Kritik. Da nu Genier lidet veje deres Ord, men tit ledes af Øjeblikkets Lune til Udbrud, som ikke komme fra deres Hjærte, burde man være meget varsom ved at slutte sig til den store Mands Karakter af Anekdoter.

Det Ideal, et dygtigt Mandfolk danner sig efter, er af stort, men løst Omrids. Derimod søger den ydmyge Kvinde at uddanne sit Hjærte med ængstelig Korrekthed i det smaa. Manden frembyder et dristigt Maleri, som i Afstand stiller Skikkelser for Øjet, men nærved kun viser grove, uordentligen henkastede Farvepletter. Men Kvindens Livsbestræbelse er et indtil de mindste Træk fint og trolig udarbejdet Emaljæværk. Dette Udsagn om Kvinden har jeg set stadfæstet i et levende Eksemplar. I tre Maaneder omgikkes jeg daglig med en ung Enke paa henvend 30 Aar, uden at jeg hørte hende synderlig blande sig i nogen Samtale. Jeg troede, at denne Tavshed kom af Aandens Fattigdom, da Fruentimmer ellers saa sjældent lægge Dølgemaal paa deres Visdom. Samme Dame overrumplede jeg saa ofte ved Skrivepulten, at denne Omstændighed til sidst vakte min Nysgerrighed. Jeg spurgte hende, hvad hun kunde saa idelig have at skrive. Efter nogle Udflugter fortalte hun mig endelig, at hun efter hver forløben Dag nedskrev Betragtninger over sit Levned, hvilke hun gav Titel af: »Mit Hjærtes Regnskabsbog«. Til denne Bog betroede hun enhver Følelse og Tanke, som hun ej billigede hos sig selv; hvorledes hun havde opført sig i ethvert Tilfælde, og hvorledes hun ved rolig Eftertanke bagefter fandt at hun burde have opført sig. Jeg vandt i den Grad hendes Fortrolighed, at hun lod mig se Prøver af Bogens Indhold, som jeg ej kunde ane, da hendes Liv forekom mig saa usædvanlig rent. Her saa jeg nu en Ømhed i Samvittighed, en Finhed i Følelse, som jeg aldrig har fundet hos et Mandfolk. At gøre dette anskueligt ved et Forsøg paa at gentage noget af Bogens Indhold, vogter jeg mig vel for; thi det vilde i mine grovere og bestemtere Udtryk tabe sit æteriske Væsen.

Kvindens Gunst vindes af snedige Folk ikke derved, at de antage deres Karakter, men derved, at de paa Skrømt vise sig i en ganske modsat Skikkelse og anstille sig, som om de efterhaanden antage den tilbedtes Grundsætninger. Hun elsker da en saadan som sit eget Værk. Har hun en stærk Tro, da maa Bejleren være en erklæret Fritænker og lade sig omvende ved hendes vægtige Grunde.

Man kan vænne sig til Omgang med visse Mennesker, som man i Grunden ikke kan lide, saa at man ikke kan være dem foruden, ligesom man formedelst Vanen ikke kan lade af at bruge Tobak, skønt den smager vederstyggeligt.

Naar Folk ere os nærmest, have deres Domme mest Vigtighed i vore Øjne. Selv som Skribent kan man ikke med den Lethed sætte sig ud over en andens vrang Dom, naar man er under Tag med ham (selv om

man aldrig viser ham, hvad man har i sin Pult), som naar man bor i en ganske anden Kres.

265

Den udannede kan hade hæftigt, men ikke uforsonligt; thi kun Krænkelser af Egoismen kan vække hans Vrede. Den, der er klog nok til igen at smigre hans Egoismus, faar hans Venkab igen. Den dannede derimod kan dybere indse, at en anden er hans fuldkomne Antipode; hans Had kan være grundet paa noget højere end den blotte Egoismus og derved blive uforsonligt. Minervas Skjold var bemalet med Medusas Hoved, som forstenede den, der stirrede paa det.

Mangt et Menneske træder ind i Verden med et alt for utaalmodigt Krav paa Retfærdighed. Med Harme og Bitterhed erfarer han, at denne Fordring langt fra vorder tilfredsstillt. Mest oprørt vorder han naturligvis over den Uretfærdighed, han selv maa friste, ikke saa meget af Egoisme, som fordi den ligger ham nærmest og altsaa er ham mest indlysende. Det er endnu den krænkede Ide, der forbitrer ham. Da er det, han ved Synet af den gængse Uretfærdighed, for at han ej skal vorder udelukt fra en Anmasselse, der synes ham almindelig, hylder selv de fornøftstridige Principer. Det synes ham uretfærdigt, at han ej skulde have samme Ret til at være uretfærdig som andre. Ikke desto mindre føler han dog Modsigelsen i slige Grundsætninger, og derat forklæres hans Had mod fremmed Uretfærdighed. Den anser han for Livets fjendtlige Magt, hvorimod hans egen Uretfærdighed er et bestandigt Selvforsvar. Var Verden bedre, vilde slige Personer være de bedste; thi det er en oprindelig smuk Iver, der bliver Spiren til deres giftige Liv.

266

Den egentlige, menneskelige Dovenskab (vel at skelne fra den dyriske, der ytrer sig i Sky for legemlig Bevægelse) bestaar i en Slags Antipati mod vedholdende Beskæftigelse med visse Forestillinger. Den grunder sig oprindelig paa en instinktmæssig Frygt for, at Forstandens Ligevægt skal tabes. En vis Centripetalkraft nøder Menneskets Forestillinger til af og til at vende tilbage til hans Jeg, at ikke Forestillingerne skulle tage for sig som vilde Heste, overspringe Personlighedens Periferi og altsaa blive rent ekscentriske. Naar denne aandelige Selvopholdelsesdrift tager for stærkt Overhaand, da opstaar den menneskelige Dovenskab, der egentlig ikke er en Drift til at hvile, men til at holde paa sit Jeg.

Det er tit Fattigdom i Aanden, der bringer Folk til Flid. De nødes til at søge fremmede Tanker for at udfylde Tomheden i deres Hoved.

En alt for udsvævende Fantasi maa behandles ligesom en løbsk Kanehest: man drejer det balstyrige Dyr ind i en Snedrive, hvori den efter en kort Sparken bliver fuldkommen spag. Saaledes maa man ogsaa lade det sværmende Hoved arbejde sig ind i en strængvidenskabelig Bog. Derved vil det snart lære Stadighed.

Skønhedsfølelsen vaagner først med Kønsdriften. Kvinder, som man har levet med fra Barndommen af, førend Attraaen vaagnede, eller under Forhold, hvori den ej kunde vaagne, kan man ej ved Instinkt erkende for skønne eller stygge. Den Behagelighed eller Ubehagelighed, man føler ved deres Syn, beror blot paa deres moralske Egenskaber. Deres Skønhed 267 maa man, ligesom stympereagtige Recensenter, erkende paa den middelbare Maade, nemlig efter Regler.

Gives der ubevidste Følelser, gives der sikkert en dunkel Kærlighed til Naturen. Et Barn kan leve i en ubevidst Fortrolighed med Naturen uden at have den Forestilling: Naturen er skøn. Det føler da et uforstaaet Velbefindende i en smuk Egn, hvor Luften er behagelig og Fuglene synge; det ligger i Naturens kærlige Arme som før ved Moderens Bryst. Dette ses deraf, at man ved at tilbagekalde sig Scener af sit Barndomsliv tænker sig straks tillige smukke Naturdekorationer med en Henrykkelse, som man sjældent føler ved de nærværende Fænomener. Det gaar hermed som med det Venkab, der gør, at vi befinde os vel ved andre Børns Omgang uden at erkende, det var Venkab, der bandt os til dem, førend vi ere skilte fra dem og føle Tabet af dem. Et saadant Instinkt knytter alle raa Mennesker til Naturen. Deres Nydelse er den samme som den, det udannede Øre føler i Kirken ved Korets firstemmige Koral, uden at Tilhøreren engang bemærker, at han hører mer end een Stemme. Er han vant til at høre dette Kor og da føres til et andet, som foresynger ham et *unisono*, vil han føle et Savn og sige, at man her synger slettere; men hvori hint Fortrin bestod, ved han ej.

Ingen Stat kan bestaa uden frie eller ufrie Trælle. Derfor skulde de, som Lykken befriede fra at bearbejde Materien ved Ploven eller den kopierende Pen, stræbe efter, at deres hele Liv kunde saaledes gennemtrænges 268 af Ideerne, at disse stedse lyste i deres Daad og Tale. Det skulde de gøre ikke alene for deres egen Skyld, men for Trællenes Skyld, for at Straalerne af den usynlige, men dog nære Sol kunde falde ind i disses Synskres. Selv den finere Nydelse af de upopulære Kunstværker, der ligge over Folkets Synskres, Kulturens ædlere Epikureismus, den esoteriske Poesi, vil virke saaledes paa dem, at det højere Liv vil, skønt i en anden Skikkelse, dale til de ringere. Den til Døren lænkede *janitor* vil dog kunne høre fjærne Toner af Kitharen i Patricierens Hal og nynne efter.

De Forfattere, som Verden anser for stolte, ere ofte de ydmygste. Thi deres Bodfærdighed for Herren, i Lønkammeret, forsmaa de at lade Verden vide. Jo mere de blive fortrolige med Gud, desto mere trodse de Verden. De vide, at de intet Menneske skylde Regnskab, og Stolthedens Skin bliver en Slagbom, der hindrer

dem fra at amalgamere dem med Tiden. Just fordi de i deres stille Sind erkende, de have alt af Gud, derfor erklære de frit for Verden, at deres Gærninger ere store.

Den Forfatter, der vil have indvortes Ro og Fred i en lærd Republik, fuld af Sned og Rænker, bør vænne sig til at betragte sit litterære Jeg som et æterisk Væsen, der ligesom Miltons Aander ikke kan sønderhugges, men stedse flyder sammen igen uagtet alle dybe Saar af Kritikkers Glavind.

At store Kunstnere sjældent formaa at erhverve sig Rigdom og andre Lykkens Goder, rejser sig ingenlunde af Foragt for disse; thi da de for det meste 269 utaalmødigen kræve Tilfredsstillelsen af deres jordiske Ønsker, kunne de ej ringeagte Betingelserne derfor. Men Stræben derefter kan ej saaledes gennemtrænge deres Liv, at de med stadig Kraft kunne tilkæmpe sig det forønskede Klenodie. De synes, at de ved den Begejstring, hvormed de forud nyde det i Fantasien, ved deres brændende Længsel derefter, gøre dem værdige dertil. Ørkesløse vente de da, at det ligesom fra Himlen skal falde i deres Hænder.

Den, som ufortrøden bliver ved at skrive slet, faar tilsidst et Slags Reputation som en stor Skribent. Selv den, der frakender ethvert enkelt af hans Arbejder alt Værd, har i Hjærtet et Slags Respekt for ham, som Skaber af de mange Volumina. Dette synes at være saa dybt indgroet i den danske Karakter, at adskillige (som f. Eks. Grundtvig, endogsaa førend han tilfredsstillede sig selv ved Oversættelsen af Saxo og Snorro) have en Slags Ærbødighed for sig selv som danske Klassikere, uagtet de ikke levne alle deres Flyveskrifter, hvoraf deres litterære Person er sammensat, eller rettere hvori den er adspredt, nogen synderlig Ære. De glemme det gamle: *nihil est in partibus, quod non fuit in toto*.

Der gives Værker, som lykkes bedst, naar Tanken om Meddelelse er nær. De esoteriske Værker ere derimod Hjærtets stille Konversation med sig selv.

Vittighedsimprovisatoren og andre mundtlige Digtere have mer Genialitet end de skrivende Poeter, men mindre Bevidsthed derom. De ere rige Mænd, som more sig med at kaste Guld ud iblandt Pøbelen 270 uden selv at kende dettes Værd. De poetiske Skribenter ere ej saa tidt fyldte med inspirerede Tanker. som de ere Kendere af disses Ægthed. Hver heldig Ide, der falder dem ind, bemærkes og anvendes paa en hensigtsmæssig Maade. Men selv hos de mest voluminøse komiske Forfattere findes ej saa megen Vittighed, som en fortræffelig Hofnar har nødig i eet Aar.

Vittighed er et Produkt af hurtig Forstand og Lediggang. De faa Tanker tumles da idelig om og forbindes, ligesom Krystalstykkerne i et Kalejdoskop, bestandig paa en ny og overraskende Maade.

Hensigtsløs, blot spillende Vittighed uden komisk Grundighed kan ej fremkalde nogen ren æstetisk Nydelse. Et fransk Epigram af en vittig Dagdriver uden klar Erkendelse og kraftig Vilje kan ej opbygge Læseren, men blot vække det forfængelige Ønske hos ham at finde et Selskab, som han kan more ved Meddelelsen af slig Kuriositet. Forstanden har ved saadan Leg kun een Bevægelse. Den drejes blot om sin Aksel, uden at skride fremad til et Maal. Den virker som en tom Møllekværn, der ej frembringer det nærende Mel, men slider af sig selv det golde Sandstøv, som har Lighed dermed.

Det komiske ligger i Tanken. Det vittige i Tankens Fremstilling.

En Tankeflugt mod det evige bliver tit begrænset ved at nedskrives paa Papiret.

Jeg vil hellere pille Charpi end udtyde et frit Foredrag for en Per Nittengryn.

271

Naar den populære Forfatter eller Taler mangler et Udtryk for et Begreb, kan han dog ved en fiffig Vending køre uden om Stenen.

Der gives et Slags Halvironi i Tonen, som alt for ofte misforstaas af plumpe Læsere og Tilhørere. Humoristiske Skribenter eller opvakte Omgangsvener fremkomme undertiden med Ytringer, som hverken ere Spøg eller Alvor. Undertiden er det en ufuldbaaren Tanke, som de med Naivitet fremføre i sin embryonske Tilstand uden at ville have det antaget for ramme Alvor. Det er en Slags lydelig Tankegang, et Slags offentlig Undersøgelse, hvori man tit griber herlige Vink og tit bliver Gaader var, til hvis Opløsning hverken vi eller de ere i Stand. Dette Fremskridt vilde vi ikke gøre uden slig naiv Aabenhjærtighed, da kun faa nye Tanker ved deres første Undfangelse kunne fremstilles i en dogmatisk skoleret Form. Det er undertiden Tvivl om vores og deres fælles antagne System, som de ytre ved en konsekvent Fortsættelse af Beviserne, der grænser til Parodi. Dette Slags Tankeforsøg, denne Forblanding af Spøg og Alvor, kan aldrig mislede den, der læser eller hører med sympatetisk Liv, men kun den, der med stump Forstenelse hænger ved Bogstavet. Herfra skriver sig humoristiske Skribenters hyppige Miskendelse; thi her have de stumpe ej engang den Vejledning, som den mundtlige Samtales Deklamation yder.

En Del Poeter, som have begyndt paa et Kunstværk og ikke have Raad til at give det den fornødne Fylde, bøde paa Fattigdommen med nogle Livsbetragtninger. Et saadant Værk er at ligne med 272 en Fugl i et Naturaliekabinet, der er stoppet med Hø. Somme gaa aabenlyst til Værks og lade slige Lapper gælde for

hvad de ere, nemlig filosofiske Ekskurser. Andre have en ond Samvittighed og søge at give denne mekaniske Sæmmensætning Skin af organisk Nødvendighed, ved at give en af Heltene Skyld for deres Tanker; men Bedrageriet falder dog let i Øjnene.

Ved ingen Definition kan man skarpt adskille den dramatiske Poesi fra den episke.

Den nyere Poesi gaar, som man siger, mer umiddelbar ud paa det evige end den antike; men den løber ogsaa ligesom Evighedens Figur tilbage i sig selv. Dens Genstand er den selv, den er Poesi over Poesi.

Poesien tager en grov Anskuelse for at vække en æterisk.

For at fordrive den tomme Sentimentalitet, begyndte man at anbefale Plastikken; men uden Tvivl er man gaaet for vidt i at ville bandlyse af Kunstens Rige alt, hvad der ikke havde græsk Præg. Alt hvad der kan læres, er noget, der er forskelligt fra Kunstens Væsen, og man kan lige saa let uden Digterkald tilvænne sig et plastisk som et sentimentalt Foredrag. Der gives et Slags musikalsk Poesi, som er det sande Udtryk for Romantikens Gaade. Denne ligner for eksoteriske paa et Haar det sygelige Føleri; men for den indviende har den en dyb Betydning. Den kan saa meget mindre læres af Fuskere, som den er langt vanskeligere at fastholde med Forstanden end den vidt priste Plastik.

273

Den franske Praksis er et Skridt videre i Kunstens Objektivitet end den tyske Teori. Denne vil have Taarer forvandlet til Stjærner, hin gør dem til Perler.

Alt for stor Stræben efter med klassisk Objektivitet at udtrykke en originalt undfangen Tanke gør den ved Fødselen triviell. Formedelst den naturlige Mangel paa gængse Udtryk for det nye og Frygt for poetisk Dunkelhed griber man et klart Begreb af større logisk Indhold end det anede og dunkle Begreb. Dette ytrer sig ikke alene i Tale og Skrift, men Folk kan have Tendens til i deres stille Tanker at presse ethvert opstigende aandeligt Lys i visse gamle Former, hvor det omstøbes til den fuldkomneste Trivialitet.

Det sande klassiske Foredrag ligger imellem den oratoriske Krampe og det uædle Pøbelmaal. Men mangan dansk Forfatter, der tror ret at have truffet den klassiske Elegance, fører et sirupsødt Sprog, der er mere vederstyggeligt end hine Ekstremiteter. Thi den Stolthed, hvormed hine ville tiltrue sig Beundring, er ikke saa oprørende, som den krybende Forfængelighed, hvormed disse ville tilsieske sig Bifald, er væmmelig. Næsten i ethvert af deres Udtryk ligger der skjult en maskeret Bøn: »Pigeli, eller Drengeli! kom og klap mig for mine smaa nyskelige Ord.« Ti Gange heller Grundtvigs Træskogang end saadan koket Trippen i Saffianssko! Heller et Studebrøl end den jammerlige Hvippen af en Kylling, der har Pip.

274

Franskmændene tale, ligesom de skrive; men Engelskmændene skrive, ligesom de tale.

Mange Forfatteres Stil ligner et Bed af Sand, hvori et Legebarn har nedstukket en Del Blomster, som det rev af en fremmed Have. Man ser straks, at slige Blomster ingen Rod kunne have der, hvor de staa.

Der er ingen større Modsætning tænkelig end mellem Homer og Jean Paul. Den ene pakker hele Verden ind i en Nød, og den anden lader den sprede sig ud i det uendelige.

De staaende Epiteta i den græske Folkepoesi svare omtrent til vore Rangstitler: Hans Højærværdighed, Velærværdighed, Velædelhed. Kuns ere hine, i Følge Grundforskellen imellem det antike og moderne, tagne af den ydre Skikkelses Forhold til Skønheden, disse derimod ere hentede af det indres Værd med Hensyn til Sædeligheden.

I Folkepoesien jages ikke synderlig efter superlativiske Ord. Hvor et Gradsbegrebs forskellige Modifikationer udtrykkes ved en stigende Række af Ord, glæde de nyere Poeter sig ved at kunne tage de Kraftord, som staa øverst paa Skalaen. Dertil drive Folkedigterne det ej. I gamle Viser gaar og løber man til et Sted, men styrter ikke dertil.

Den kristelige Aabenbarings Vidunder er saa gammelt, at det endogsaa hos dem, der historisk tro paa det, næppe vækker mere Guds frygt og højere Liv 275 end Naturens Hverdagsunderværker hos de fleste Tilskuere.

De raadvilde Personer tumles om, fordi de ikke have fast Tro paa Aabenbaring og ikke have Dybsindighed til at danne dem en Filosofi.

I denne vantro Tidsalder vil Folk ikke selv antage Mirakler, men foragte dem, der have samme overvejende Forstand, som de selv. De ville gerne fortælle andre overnaturlige Tildragelser og fordre, at disse skulde fæste Lid dertil, uden at de selv gøre det. De føle det hule i deres Liv, men kunne ej tilvinde sig noget Resultat.

Visse indskrænkede Hoveder føre bestandig Guds frygt i Munden, uden enten at være Hyklere eller religiøse. Det er egentlig en stærk Kærlighed til Jordens Goder, der bringer dem til stedse med Angst at føle, at den Evige kan berøve dem disse Klenodier. Derfor ser man, at mange vripne ortodokse Oldinge bestaa slet i Fristelsen, naar deres Pligt er i Strid med deres Vindesyge. Shakespeares Henrik den Sjette er i denne Henseende mesterlig skildret. Uagtet sin ængstelige Religiøsitet kan han dog ikke bekvemme sig til at slippe den Krone, om hvis Retmæssighed han tvivler stærkt. Han er langt fra en Helgen, som Schlegel gør ham til.

Tomme Hoveder kunne ved mange Aars Øvelse erhverve dem et stort Forraad af kristelige Fraser, som uden at beskæftige Forstand eller Hjærte altid staa dem til Tjeneste. Det er i Særdeleshed ubehageligt at høre dette Skrald af Ord i Slutningen af deres Tale. Ved betydningsløse Ramser, som i Klängen 276 efterligne Aandens Fylde, give de Talen et Slags velproportioneret Udvortes.

At Mennesker have den fordærlige Indifferentismus, ikke at bringe deres Dom om den aabenbarede Religion til noget fast Resultat, kan, naar de forudsættes at have blot Hensyn til dem selv, begribes. Men hvorledes kunne de være Familiefædre eller haabe at blive det, og dog ikke agte det for højst magtpaaliggende, over saa vigtigt et Anliggende at have en klippefast Overbevisning at meddele deres Børn?

Blandt forskellige Drifter har ogsaa ethvert Individ Hang til en vis Art af Erkendelse. Sandheden kan kuns af den enkelte betragtes fra en vis Side, og i hans Individualitet ligger allerede Grundspiren til den Filosofi, han vil danne sig. I de forskellige Grader af hans Udvikling vil dog stedse hans Personlighed spores. Han vil ligesom et Træ kun drage den aandelige Næring af alt, der kan assimileres med hans Natur. Deraf den Væmmelse, hvormed den stedse fremskridende betragter de Tanker, han selv i forbigaaende Tid har nedskrevet; thi han ser ligesom et Embryon, en ufuldkommen og altsaa styg Spire til sin nærværende Erkendelse.

Hvorfor kan intet filosofisk System hæve sig til den Højde, at dets Terminologi falder sammen med Sprogets Urkrystallisation, der er ældre end al Filosofi? Hvorfor skal Filsofferne stedse i deres Definitioner udvikle eller indskrænke ethvert Ord uden at kunne beholde den evige Inddeling af Begreberne, 277 Naturen har gjort? Er det, fordi den evige Sandhed, hvis ubevidste Terminologi ligger i et uforfalsket Sprog, aldrig kan ses uden fra een Side i et System?

Hvad der hindrer mange i at være vittige i Disputter, er en utidig Tendens til Grundighed i Hverdagsting. De føle saa stærkt, at Retten er paa deres Side, at de forfægte deres Sag med en vidtløftig ciceroniansk Dialektik. De røbe liden Opmærksomhed for Tilhørerne. Disse laane naturligvis hellere Øre til en Modstander, der tager Sagen paa en mere spillende Maade, og kede dem ved den filosofiske Undersøgelse af en saa ringe Ting; thi Sagen har for Disputator en Interesse, som den mangler for dem, nemlig den, at det er hans egen Sag.

Nogle Menneskers Lyst til at disputere er ikke en Følge af et hadsk og brysk Sindelag, men kommer snarere deraf, at de føle Drift til den levende Sandheds Anskuelse, som de instinktmæssigen frygte skal forstene sig. De kæmpe derfor mod alt, hvad der ligner *loci communes*, inden de endnu have prøvet det, af Frygt for at nogen positiv Vedtægt skal paatvinges dem uden Grunde. Det er altsaa en dramatisk Tænkning, hvor man ikke behøver at dele sig selv i to Partier, saaledes som naar man i Ensomhed spekulerer.

Hvo der opvokser i en aandelig Revolutionstid, foragter de gamle Udtryk for Livets Maal og de højeste Ideer. Ingen Anskuelse vækkes derved hos 278 ham, og han anser de Former for betydningsløse, som dog ere Genlyd af et forhen kraftigt Ord. Men den graahærdede, der saa det skønne Tempel i sin fulde Glans, tilbeder endnu dets Ruiner. Oldingen beler og ynker det nye, Ynglingen hader og ødelægger det gamle.

En af de mange Grunde, hvorfor unge Mennesker gærne blive Tilhængere af et nyt System i Sandhedens Rige, er sikkert den, at Resultaterne af det gamle bibringes dem i en Alder, da de endnu ej føle aandelig Trang dertil. De lærte da Ord, som ingen levende Begreber medføre hos dem. Men naar deres aandelige Drifter begynde at ytre deres Krav, da finde disse lettere Tilfredsstillelse i nye Former, der ej allerede een Gang for dem ere blevne betydningsløse Lyde.

Først naar en Filosofi ret gennemtrænger et Sekels Liv, naar den af de saakaldte populære Forfattere anvendes paa alle Livets smaa Forhold, udvikles dens hele Skikkelse; dens Ensiddighed falder i Øjnene, og den har fuldendt sit Løb. Noget lignende er det, naar Kunstpoesien, drevet i en vis Retning, har vundet sig en Sekt. Efterlignere blotte dens svage Sider, de opfatte det ydre, de tilegne sig Maneren - det eneste, de burde have bortkastet. Deres Værker blive en uvilkaarlig Parodi paa det ensidige. Den gamle Fønix maa da dø for at fødes i en fornyet Skikkelse.

Revolutionsstiftere i Videnskabernes Rige kunne ej give deres Skrifter klassisk Form. Stræben til Klarhed og Gratie vilde her lede til en Forsoning og 279 Forening med det gamle. Skrifter, der gøre Oprør mod Meningen, stemple til deres nye Ideer nye uhørte Ord, og disse *barbari linguæ* betvinge for en Tid det døende Systems Klassikere. Men naar den nye Skabning er vokset saa vidt, at dens Væsen skarpt kan

skelnes fra det gamle, kan den stige ned i Livet og tale Livets Sprog uden at befrygte saaledes at amalgameres med det trivielle, at dens Skikkelse skulde forsvinde. Den bliver da selv først klassisk, siden triviel, og naar den har udlevet, begynder Kresen paa ny. Saaledes avlede den unge Jord i sin Skabningsperiode skarpe Fjælde og gigantiske Bjerge, inden den kunde begynde at stræbe til den runde Form.

Trivielle Hoveder synes, at alt, hvad de læse, er gammelt, fordi de, for at forstaa det, nødes til at oversætte det i deres trivielle Forestillingsmaade. Paa en vis Maade er intet nyt fordi alt ligger i den Sats: A = A. Saadanne fandt, at Kants praktiske Fornuft var == *conscientia*, at alle moderne Ideer kunne oversættes paa Latin. De tro, at Ideerne ere noget uafhængigt af den givne Fremstilling, som om deres fæde Maade at opfatte paa ikke lige saa godt er en vis Fremstilling. De staa paa saa lavt et Stade, at de forskelligste Skikkelser flyde i eet for deres sløve Syn.

Naar Poeter ville skrive filosofiske Afhandlinger, ser man dem for det meste hel omhyggeligen at ordne bekendte Ting.

Det er en Følge af overfladisk Tænksomhed at ville af Menneskets Analogi med de øvrige Dyr udlede 280 den naturlige Levemaade for dette. Fornuften selv er jo ogsaa et Instinkt. Mon ikke denne skønne Bygning, der skabes af Arkitektonikeren, lige saa fuldt være naturlig, som den Rede, Svalen klistrer paa Væggen?

Mange saakaldte store Menneskekendere kunde udsige al deres Visdom med den ene Sætning: Enhver menneskelig Handling udspringer af Egoismus. Alle deres fine Bemærkninger ere blot en Anvendelse af dette Aksiom paa enkelte Tilfælde. Man bliver ved denne Lærdom ikke stort klogere; thi skal en given Handling deduceres af Egennytte, kan denne Deduktion ske ved en temmelig mekanisk Aandsvirksomhed. Men Gaaden bliver: hvor er hint Udsagn at anvende og hvor ikke?

Efter at en rig Mand, som Kant eller Schelling, har kastet sin store Skat ud i Verden, opstaa der mange litterære Vekselerere, som bytte de store Guldpenge om i Skilleløst af samme Præg for Folket. »Athene« var en Vekselerbutik for Naturfilosofferne. »Københavns Skilderi« deler Kants Efterladenskab ud i Smaaløst, skønt selv disse bitte Møntsorter komme ud i Folket saa beskaarne af jødiske Hænder, at man næppe kan kende Præget.

Somme indskrænkede Filologer, især Skolemænd, der ikke have mindste Anelse om græsk og romersk Aand, kunne, ved idelig at trave igennem Oldtidens mest elegante Forfattere, faa et dem selv ubevidst Anstrøg af Elegance i deres latinske Foredrag, uagtet deres Udarbejdelser i Modersmaalet ikke bære 281 mindste Præg af klassisk Gratie. Det gaar dem ligesom Posthaste, der ved idelig at vandre den samme Landevej til sidst kunne finde Sporet paa egen Haand, men kunne dog ogsaa fare vild, dersom Gærdestavre og Ledsteder flyttes paa Vejen; thi naar de miste de vejledende Reminiscenser, ere de ej i Stand til at hjælpe sig til Rette ved egen Forstand.

De saakaldte æstetiske Kommentatorer, der tro at fange Aanden af Oldtidens latinske Digtere ved at anatomere dem, bidrage derved lidet til disse Forfatteres Ære. De blotte just Horatses og Virgils svage Side. Letheden af en fortløbende mekanisk Analyse af deres Poesis retoriske Figurer synes at forudsætte en mekanisk Sammensætning. Kun det regelmæssigen vævede Klæde lader sig pille op med en Naal og væve sammen igen - ikke Plantens Trævler og Legemets Nerver. De græske Digtere kunne ej saa mageligt lade sig sønderlemme.

Et eget Slags Affektation i Foredraget er den grammatikalske. Denne foraarsager, at leksikalske Studier og Omhu for en skoleret Syntaks træder synlig frem i Stilen. Naar man læser slige verbale Purister, er det, som man læste et dødt Sprog. De anlægge en Fabrik for indenlandske Ord, som skulle afløse andre gangbare, hvis Indfødsret er mistænkt. Disse hjemmegjorte Ord gemme de i deres Sparebøsse, og naar de have sanket et passende Antal, tage de deraf Anledning til at skrive over en eller anden triviel Genstand, som tillader dem at skænke Ordbygningen udelt Opmærksomhed. Naar man ret betragter deres Produkter, er Sproget det egentlige Indhold og det tilsyneladende Indhold en Biting.

Til videnskabelig Menneskekundskab hører kuns liden udvortes Erfaring. Omgang med enkelte giver tit stor Erfaring, formedelst hvert Individ's Uendelighed. Præster paa Landet have derfor ofte stor Erfaring, da Kristendommen leder til Selvbetragtning.

Den, der gør psykologiske Bemærkninger om Slethed, afgiver et Skriftemaal i hele Menneskehedens Navn.

Kendetegn paa Alder er, at man gør Beregning om, at man har Tid nok til at udsætte sin Plan. Andet Kendetegn paa, at man er gammel, er, at man opgiver Haabet straks, naar man bejler til en Jomfru. Unge Mennesker føle deres uendelige Perfektibilitet langt mere levende og haabe, at de paa et højere Trin af Fuldkommenhed kunne vinde Pigens Hjærte.

Efter svær Ulykke vokser Sympatien med det almene Liv.

En Lærers Lyst til at ville yndes maa gaa ud fra den Forvisning, at Drengene nødvendigvis maa elske Retfærdigheden.

283

Det er en Svaghed, ej at kunne taale, *connivens*, at man bliver lidt bespottet af sine Disciple. Tro ej, at den store Kærlighed til dig ytrer sig i enkelte Momenter. Husk desuden, at du ej sjældnen spottede de Lærere, du holdt mest af.

Vær ikke bange for det højtidelige. Den Ironi, som skyr sligt, er ej for den barnlige Alder.

Den forfængelige Lærer siger: »Der tager du sgu fejl, min gode Abr. Kall; nej, min gode Abr. Kall, det var Aar 235, om jeg tør bede!« Disciplene faa da ubegrænset Ærbødighed for en Mand, der endogsaa kan korrekse en, der har skrevet Bøger.

En Skolemands Tanker komme til at gaa i Pasgang.

Hvoraf kommer det, at man anser det for Uredelighed at sælge afkogte Teblade eller tyggede Skraaer, men ej at informere tolv Timer i Døgnet? Hvorfor give Folk intet for en tygget Skraa, men lige saa meget for den fjortende Time som for den fjerde eller femte?

En Vanskelighed ved at oversætte Homer er, at det naive Sprog i Dansken, der især bestaar i Oldtidslevninger, ej godt kan beholdes, da man for Heksametrets Skyld maa gribe til de sammensatte Ord og dem, der begynde med Partikler.

Een Oversættelse fra Latin er den, hvormed man vil give Lærlingen et Billede af den latinske Konstruktion, en anden den friere, hvorved man vil gengive Tanken uden at støde ved udanske Vendinger. 284 Det ene Slags kan ej udelukke det andet. Perioder passe sig især ej i den fortællende Stil for den danske Genius.

At tiltro sig Produktivitet paa Grund af latinsk Imitation er det samme som at bilde sig ind af Imitationspoesien.

Faa gaa saa vidt i deres Høflighed, at de afholde sig fra at genere andre med Spørgsmaale om deres Økonomi, Eksamen og andet, smaalige Bekymringer, som de just vilde forslaa i Selskabet. De gøre disse Spørgsmaale blot for at hykle Deltagelse, og altsaa for at gøre den anden en Behagelighed, men opnaa netop det modsatte. Færre skaane en anden for Tiltaler, som denne intet kan svare paa, og altsaa staar som et Tjokkefaar. Saaledes da Fr. Anna sagde til mig: Deres forrige Karl sørger over ej mer at kunne nyde Deres Liberalitet. - Der gives næsten intet fornuftigt Svar paa Ros i Øjnene. Fornemme Folk ere vante dertil; dem sætter man ej i Forlegenhed derved.

Det fysiske Livs Fordringer synes at ligge i Strid med det fornuftiges. Maaske kan de tvende Liv efterhaanden forsone sig og en mere æterisk Menneskerace fremkomme, der ligesom Kanarifuglen er vant til at leve i Stuer og der finder sit rette Element.

Lærde Folk bukke dem undertiden for dybt, ej

af Ydmyghed, men af Mangel paa Færdighed i at

beregne Inklinationsvinkelen. De gøre den da af 285 Forsigtighed og Lyst til Fred heller for spids end for stump.

Brændevin bringer tit Folk i overspændt Følelse, ligesom den misforstaaede Enthusiasmus. Saaledes græd en fuld Mand, en stor rødmosset Forpagter, af alle Kræfter, fordi hans Moder var død for syv Aar siden.

Winckelmann sagde for Kortheds Skyld om enhver, hos hvem han misbilligede et eller andet, at han var

en Æsel. Sligt er en Hvile i Tanken, i Stedet for at indlade sig i synonymiske Distinktioner, at anstrænge sin Skarpsindighed. Man besparer den Skarpsindighed, der hører til at vælge et passende Udtryk.

Skældsord vise undertiden lige saa fuldt som Eder den Trang, at oppuste sig ved et Skin af Kraft. («Min Onkel, det Asen!« »Din gamle Øllebrødspotte!«)

At Lovtaleren gør alt, ja ytrer alle Følelser med Bevidsthed, er den egentlige Grund til hans Væsen. Aarsagen er, at han af Mangel paa Lærdom tærer paa sig selv.

Universelle Mennesker bringes let til uden Grund at overse andre, fordi de se Grænserne for disses Ævner. Det er netop deres Ulykke, at de ingen Grænser have. De fatte alt i en Hast og se hist og her klarere, deraf blive de indbildske. De ere mest skikkede til Kritikkers sterile Idræt.

Enhver, der vil *partout* skjule sin Bornethed, kan det, hvis han ikke er alt for bornert. Det undgaas mest ved almindelige Udtryk. Men uden sine Grænsepæle giver man ej sin Uendelighed.

Uendelige Mennesker, hos hvem alle Drifter omtrent holde hinanden Stangen, føle, ved at tvinges til een Slags Virksomhed, Lyst til andre Slags.

De uendelige, for hvem Livet kommer og gaar, synes snart, at det, de skrive, er godt, snart, naar Livet svinder, at det er skidt.

Daaren siger, at Velvilje ej er elskværdig, fordi den ej er erhvervet, men den er netop elskværdig, fordi den er ufrivillig. Skønhed er elskværdig. Alt, hvad der ej forlanger at elskes, er elskværdigt. Det stykkevis kæmpende, altsaa netop den Dyd, som Moralisterne tilregne, er ej elskværdigt. Alt det personlig villende elsker man ej (Kvindens Versmageri).

Hvor stor er ikke Forskellen paa fjortenaarige Pigers og Drenges Opførsel i fremmedes Nærværelse! Disse skændes uartigen med deres Moder i fremmedes Paahør, hine opføre sig gratiøse - af en ubevidst Lyst til at behage.

Er det ikke, fordi man ved, at Sentimentaliteten skjuler Kønndrift, at man ikke lider den hos unge Fruentimmer?

Dannede Kvinder se ved at bedømme Mandfolk mest paa udvortes Fortrin, Naturens Døtre, hvor paradokst det end synes, mest paa aandelige Egenskaber. Den begyndende Erkendelse lægger kun lidt Mærke til den ydre Gestalt.

287

Man kan gjerne komme til at staa sig godt hos et Fruentimmer, fordi hun har anset en for et Afskum. Et Øjeblikks Elskværdighed udsletter ti Aars Slethed; man er *straks* elsket af dem.

Fruentimmervenskab finder næsten aldrig Sted. Det varer kort Tid. Det er blot Nyhedens Indtryk. Men kom til dem nogen Tid efter! Da rive de hinanden ned, eller, hvis de ere saa kloge at dølgge det, tage de dog med Taknemmelighed imod, at andre rive deres Veninder ned. (Thi Fruentimmer have aldrig den fulde Erkendelse af menneskelig Usselhed - kuns af andres. Det have naturligvis de færreste, ogsaa af Hankønnet; men Kvinderne have i deres Lediggang og Konkurrence om Mandfolk mere Lejlighed til Observationer.)

Cecilia blev søsyg ved at se paa det bølgende Klæde paa Teatret.

Cecilia græd, naar hun saa en Mand skulke sig, ikke fordi han var i øjeblikkeligt Betryk, men fordi hun tænkte sig Muligheden af, at et Menneske kunde staa i en saadan Stilling og være i virkeligt Betryk. Thi det var en Loppe, der bed Cajus; det vidste hun.

Ros og Beundring er nødvendig for gamle Poeter, gamle Skøger og gamle Dansere.

Ros og Beundring blive med Tiden til en fysisk Nødvendighed for gamle Mænd. De ville leve i en Drøm om at have været noget, uagtet de intet ere; ville bedrage sig selv.

288

En gammel Poet vil immer, at de, der have drukket hans Vin, skulle drikke hans Bærme med.

De i Refleksion fortabte ere de, der mest bedrage sig selv. (Skrive en Scene, hvori en Mand reflekterer.) Naturen har foresat enhver ligesom en Lektie her i Livet; men de blive langt fra færdige med deres. De for lidt reflekterende blive færdige med deres Pensum, ja tage mer paa egen Haand; men deres Arbejde bliver derefter.

Naar reflekterende tale meget om deres Karakterfasthed, da lægge de ikke Mærke til, at de netop ved denne Selvbetragtning lægge det modsatte for Dagen.

Ret dygtig Sundhed, der tager Begreber som faste Substanser, maa for de optrævlede se ud som Dumhed.

Skriftens ἀλήθεια: Den, der siger, at han elsker Gud, og hader sin Broder, han bedrager sig selv, og der er ikke Sandhed i ham.

Den taler ikke Sandhed, som siger, at Mennesket ej giver sig selv Love; thi han ved ikke, hvad et *Jeg* er.

Det er snurrigt at mærke paa, hvorledes to Personer kunne føre en Fejde om Gradsbegreber.

Den, der har en overspændt Moral, er ung eller slet; thi hans Moral er forskellig fra dens Udøvelse.

At Verden vil bedrages, ses af den Omstændighed, at alle sætte Grækernes Heroismus imod Perserne i et urigtigt Lys.

289

Den blandede Følelse af det store og smaa hos Historiens udmærkede Mænd er den sande, som ej bør forvanskes ved ideale Drømme.

Man skal netop blotte store Mænds Fejl, for ret at lære den menneskelige Natur at kende.

Det fremmer Menneskekærlighed, at tydeliggøre sig Begreber om slette Egenskaber, for at de kunne skarpt adskilles fra de gode. (Somme finde Egoismus i alt.)

»Asnet kunde ikke se, det netop var barnligt af mig, at jeg gerne vilde æde Pandekager.«

Næsten alle dannede Folk lyve i Fortællingen om deres Kærlighed.

De, der bruge Følelse til Ostentation, rose undertiden andre for Varme.

En af Aarsagerne til, at de menneskelige Bevæggrunde ligge saa ganske i Mørke, er den Omstændighed, at Folk, for at synes ædle, sige, ved at høre Observationer om Egoismen: Nej, Gud bevares, det er ikke sandt. - Ogsaa ved at misbillige den mindste Plet paa Tragediehelte lægge de deres ædle Sjæl for Dagen. Derimod Menneskefjender overdrive alt. - (Spleenfulde Englændere eller franske fortvivlede Gudsfor nægttere.)

Tjenestepiger sige for at tirre hinanden: »Gud forlade dig din Synd, Grete; men du er en ond Satan« - i en sagtmødig Tone, saa at hun tror sig selv ædel.

290

De, der pynte sig med Moral (hvilket er værre end at pynte sig med Immoralitet), bruge: »Gud forlade ham«, i samme Betydning, med samme Mine og med samme forbitrede Blik, som naar de vilde sige: »Gud forbande ham«.

At ingen let for en Søster eller Broder forfalder til moralske Deklamationer, viser, at den rigoristiske Deklamator bruger sin Iver som en Stadsdragt.

At skjule Mangel paa Liv og Bevægelse ved et fingeret Liv er meget almindeligt. Herhid maa henføres den Bestræbelse, at synes umoralsk, at ytre slette Grundsætninger, af Forfængelighed. Man vil sige noget, for at skjule sin temporære Død.

I Indledningen (om Begrebernes Tyranni) maa vel udvikles, at man ej tænker i Ord blot.

En Affektation er det, at den, der vil skrive en Afhandling, tænker sig en Titel og beskrænkes deraf, beherskes af sit eget Begreb, thi man erkender ej blot ved Sproget; den dunkle Ide foresvæver i Forvejen.

Geniet er ej blot et Resultat af Naturanlæg; det avles ogsaa af Skæbnen. Hadet giver Geniblik, ligesom Kærlighed. Derfor ser den af Skæbnen forurettede med et klart Blik og en dybtskuende Bitterhed ind i Livets Natur og Væsen. Shakespeares bitre Dybhed kan kuns have været frembragt ved Forurettelse og Uretfærdighed.

Fy! Foragt for Menneskenaturen.

291

Ogsaa Oppositionen kan drives med Affektation; man kan forstærke Disharmonien, fordi man har ofret sit Liv til Krig.

Mellem Leje og Eje svæver Livet.

Affektation kommer oftest af, at man ej har Kraft til at lægge sig ud med Verden for at vise sin Personlighed sand. Derfor er det godt, at somme komme til at staa i trodsig Opposition til Lavet. I

Naturstanden levede hver adskilt og udviklede sig trodsig en Personlighed, da han ej forstyrredes af mange. Nu danner man sig ved Abstraktion en almenlydig Person, et Selskabsideal uden Kanter, et Ideal uden Individualitet. (Naturen gør da sin Ret gældende i Bøger som Baggesens Genganger.)

Enhver har af Naturen sit dybe Præg, men lader det udslettes for at tækkes andre. Disse andre have i at forkaste de fremstikkende et meget rigtigt Princip; kuns skulde de gøre Forskel imellem de selvraadige og dem, der ere fremstikkende af Pedanteri og Hjælpeløshed.

Folk ere ikke det, Naturen bestemte dem til, da det stramt organiserede Borgersamfund udsletter Individualiteten. Den, der vil gøre Lykke, maa intet fremstikkende have, uagtet Dygtighed egentlig bestaar i det fremstikkende. Der maa egentlig slet intet kunne siges om ham.

At ingen svarer til Ideen, gør, at man maa hjælpe paa sin Fremtræden ved Veltalenhed og anden Falskhed.

292

At man ej maa træde frem med en bestemt Personlighed, naar man vil gøre Lykke i Verden, kan man se af det Værd, der tillægges Beskedenhed.

Folk dølgge deres Disharmoni med det hele af Lyst til Fred og gode Dage.

Det er langt fra altid Forfængelighed, der giver Folk Hang til Paradokser; undertiden er det et krampagtigt Forsøg paa at bryde Konvensen og tilkæmpe sig en Slags aandelig Selvstændighed.

Hvilket uendeligt Skinliv! Hvilken Mængde frivillige Selvbedrag!

Noget Selvbedrag er nødvendigt; thi det udgør Livet.

Det er ofte en Fejltagelse, at mangen tror sig i Stand til at skrive store Værker; han holder sig selv en falsk Bebudelsesfest.

Er det ej Affektation, naar en stolt Koleriker vil skjule, at han forundrer sig ved noget eller finder det latterligt etc., men ytrer, at han ej finder det saa?

At ville roses, at ville høre, man har naaet det Maal, man stræber efter, er Selvbedrag.

Forsoning er tit Selvbedrag. »Nu har jeg sluttet Forlig med ham, den Æsel!«

En begyndende Menneskekenders Indsigt i Slethed er Selvbedrag. Vogt dig at komme i hans Nærhed. Han begynder som Rollingen, der ønsker at lære at kende en Ting, med at rive itu. Men al 293 Formodning om Slethed og Herlighed forsvinder i Nærheden.

Naar Drengen siger: »Jeg gør mer af Goethe end af Schiller«, eller overhovedet den umodne gør mere af den objektive end den subjektive Poesi, da er det, som naar Barnet nægter sig at elske sødt, og tvinger sig til før Tiden at elske det bitre.

Par force at ville ynde noget Skidt af Frygt for sin egen Criticismus. - Det er en Affektation at fornægte sin kritiske Natur.

Fruentimmer, der i Mandfolks Nærværelse kæle for Katte eller for deres Forældre, tro virkelig, de mene det.

Affektation af Naturfortrin. Naar en Orbilius vil være en Ungdommens Gud Apollo. Apollo har ingen anden Erkendelse end den, der frit forlenes af Himlen. - Eller naar man bander og bruger aposterioriske Vittigheder for at synes en Kraftaand, da det dog egentlig blot er Magelighed, der bringer en til sligt. - Eller naar en gammel Jomfru vil være ung. - Eller naar en Doktor Faust vil være romantisk Elsker, eller en gammel Gæk være fidel med unge Studenter; Rahbek være kæk Kriger, Cicero en Frihedshelt. (Ved hans Frihedsiver udrettedes intet; den var blot til Stads.) - Ungdommen raser, sagde Kællingen, hun sprang over et Halmstraa.

Betænk, hvor megen Løgn der kan findes i en dagligdags Scene af Livet. Den rejsende spørger Bernhard: »Hvorledes laver man Pandekager?« Lovise: 294 »Det ved min lærde Broder ikke.« Bernhard: »Aa, jo vist ved jeg.« Han opgiver paa Skrømt nogle urigtige Elementer og støder sin Naboerske Augusta i Siden. Hun svarer: »Ja med Skam at tale om« (mener hun det?) »ved jeg det heller ikke« (siger hun deri sandt?).

Det er en snurrig Slags Svaghed hos visse Folk, at Høfligheden tyranniserer dem. - A. »De maa endelig drikke Kaffe hos Mini, den er bedre end Semadenos.« B. »Nej; jeg gaar heller til Semadeno.« - A. »Jeg forsikrer Dem, De maa absolut drikke Deres Kaffe hos Mini.« - B. »Nej.« - A. (skydende ham ind) »Jo, det maa De absolut.« - B. lader som han vil derind og lurer i Porten, til A. er noget borte; derpaa gaar han sin Vej. Den

enes paatrængende Høflighed og den andens nathueagtige Delikatesse er lige mærkelig. Saa rørte og betvungne blive Folk af Høflighed og Omsorg for dem, som de paa begge Sider vide er et Skin.

Undertiden spiller en hel Stand sin Rolle som Sølling og fornemme Matroser.

Matroser af Stand mumle efter de egentlige saakaldte Ulke med halvaabnet Mund eller bruge et Mæle, som om de havde Skraa i Munden, havende ingen.

At de gamle ej havde den systematiske Affektation, ses af deres hyppige Svinkeærinder. De tyranniseredes ikke af deres Titler. Alt, hvad der er Liv, strider mod stive Former.

295

Ordenes Tyranni viser sig især i Moral. At leve efter moralske Forskrifter, lærte af et Moralsystem, er at sejle til Indien efter en gammel Skibsjournal, (som visse Skibsførere gøre). Den moralske Selvstændighed antager lige saa mange forskellige Skikkelser som det skønne.

En Affektation er Moralitet efter døde Begreber. Den, der f. Eks. siger: «Fy! A. er er Selvmorder». har kun et Ord at holde sig til. Den, der siger: »A. burde ikke forlade sin gamle Fader«, han taler af Anskuelse, umiddelbar Erkendelse.

Utaalelige Menneskekendere, som ville tvinge Folk til at handle efter deres Forestillinger, og Usselrygge, som ikke tør sætte sig imod hines Begreber!

Affektation: at skrive i en afgangende Tone, voldsomt at slutte sin Erkendelses Regnskabsbog. Det tvinger man Børn til ved at lade dem skrive danske Stile. Man gør dem til Stylistikere, som er noget af det værste, et Menneske kan være.

Det er underligt, at Folk ikke tabe Lyst til at være Stilskrivere ved at se, med hvilken Lede de læse andres Stile. Egentlig skulde Stile blot skrives med negativt Velbehag, med den Overbevisning, at man brugte passende Udtryk.

Et Bevis paa, at Glæde over Stil er Løgn, er, at en Dreng rødmer, nar man gør ham opmærksom paa, at han bruger dvæle for tøve, genmæle for svare, eller deklamerer om sølvhvide Oldinge.

Det er Goethes væsentligste Fortjeneste i Stilen, at han ej er Stylistiker. Stylistikere forledes af den 296 Omstændighed, at endogsaa store Mænd, som Schiller, kunne være Stylistikere. De vælge da det lette Parti at efterligne denne Fejl hos disse. Sokrates siger, det passer sig for Drengene $\pi\lambda\acute{\alpha}\tau\tau\epsilon\upsilon\nu\ \lambda\acute{o}\gamma\omicron\upsilon\varsigma$.

Professor Sibbern bruger ogsaa nye Ord, men visselig ingen vil beskyldte ham for at være en Stylistiker. Den, der gør det af Trang, er det ej; men den, der glæder sig til at bruge visse Ord og længes derefter (f. Eks. *Dannemand* - Dreng og meget umodne Mænd endog Adverbier, som *hartad*.)

Det faa Folk aldrig af Hovedet, at, hvad der tilvindes ved Slid og Slæb, er bedre, end hvad der frit forlenes af Himmelen.

At samle død Lærdom er at pynte sig for at synes at have fyldige Lemmer.

Skaden af kompendiøse Kundskaber er den, at Gækken, der har dem, aldrig kan prostitueres.

Ved Eksamina faar man Folk til at slide, ligesom de siberiske Hunde til at trække, ved at holde en Fisk foran dem. Saaledes bringes de fleste Nordboer til at studere.

Lærde afskrække Folk fra deres Videnskab, ligesom fønikiske Skippere ved løgnagtige Fortællinger om Kykloper og andre Menneskeædere skræmmede Folk fra at søge Spaniens Guld.

Man tror, man er klogere end Poul eller Per, naar han glædes ved en flov Vittighed. Men derfor kan han af Naturen gjerne være vel saa godt udstyret.

297

Han har blot ej set saa mange Malerier, ej hørt bedre Digte. Endogsaa Plumpheder ere i Grunden virkelig komiske, men af saare simpel Struktur.

Det, der kaldes Alvor, er tit Magelighed, f. Eks. Sky for den Blanding af Ironi og Alvor, der tvinger Erkenderen til at være i bestandig Bevægelse uden at kunne besidde noget Begreb om et Liggendefæ.

Ved at have encyklopædisk Oversyn over visse Videnskaber kommer man let til at anse sig selv for lærd. Ved den Evne, ret at fordøje, kommer man let til at anse sig selv for uvidende, hvilket man kan se deraf, at man ufornodentlig forbavser andre ved sin Kundskab.

Det er en Slags Resignation at stykke sin Erkendelse ud i Ord. Deraf visse Folks Afsky for at skrive, thi man maa begynde voldsomt.

I en Tid, da det selv for den redeligste Villie er vanskeligt at faa nogen Form for det overnaturlige, gribe Folk Skinnet og glæde sig ved at narre sig selv med Skinnet, bilde sig f. Eks. ind, at de tro paa Spørgeshistorier. Smaa Poeter have gjerne Lyst til at finde noget overordentligt og overnaturligt i deres Livs smaa Begivenheder. Overhovedet plejer en vantro Tidsalder at søge Betydning i det tilfældige.

At Præster ej lide den dybe Livsspot, kommer af, at deres Foragt for det jordiske ej er grundig.

Teisterne ere gjerne Afgudsdyrkere. De have dannet sig en Afgud i Fantasien.

298

Hos tørre Troende er Kristendommen det samme som Gerrighed.

I Skrift er man nødt til at give Læseren en Pragtudgave af sin Personlighed.

Digternes Liv udløber ligesom en kort Urfjer sent, thi det udløber langsomt, da Bevidstheden skal med. Deres dybere hurtige Blik ere saare partielle og glemmes igen.

Vittige Forfattere ere ej de vittigste Mennesker (de vittigste ere ej Forfattere); men de kunne holde til Raade med deres Vittighed, have den i deres Magt, og den kommer langsommere, fødes ej paa Læberne.

Skrevne Vittigheder ere Mumier eller Petrefakta.

Gud bevares, hvor de mundtlig vittige staa højt! Det er bedre end Mumien deraf det døde Sort-paahvidt.

En dramatisk Digter kan gjerne tage Træk af sig selv paa Fejl, han ej har, ligeledes af andre. Man kan dyppe sin Pensel i Saften af en Lilie for at male en Rose, og man kan trække Syre af Sukker. Egoister tro, de fremstilles i alle Dramer.

Løgn er den Poesi, som ej kommer af Livet. Jo nærmere den kommer Livet, jo mere sand; jo fjærnere, jo mere Løgn.

Den objektive Poesi er Affektation.

299

Den moderne Poesi søger Livet i Poesien paa enkelte Steder og udpiller dem. Deraf dens Affektation.

Digterne maa, for at opholde deres Kunstnerliv, æde hinanden under den almindelige Hungersnød.

Som Tingene nu staa, skal Poesien ej løse Livets Problemer, men stille dem. for Øje.

I Poesien staa Publikum endnu paa samme Trin som Børn, der elske de brogede Træsnit i Bogbindervinduerne.

Noget højest afskyeligt og stygt hyldes som fortræffeligt i Sludderet om Kunst og Begejstring. Det er en Selvtilbedelse. Tal ej om lignende Udtryk af de Gamle; thi deres Poeter maatte dele Æren at ledes af Guder med enhver dygtig Smed.

En Affektation er livløs Eftersnakken af de filosofiske Folkesagn om Kunstens Herlighed. Der gives egentlig slet ingen Kunst, paa hvilken hine høje *epitheta* passe sig, thi den folkelige er ren Natur, og den bevidste er ikke saa stort Vidunder. Ej blot Kunst i ængere Betydning, men Livets Kunst fortjener Pris. - Er Besindigheden ej Entusiasme, da er der ingen Entusiasme i Naturens rolige fornuftige Skaben, og det er jo dog just den, der skal efterlignes. Ørhed, Blodet til Hovedet, drukken Forrykthed og den saakaldte Begejstring, som egentlig er en forrykt Glæde over Blodets Syden [er ej Entusiasme]. Det er egentlig Forfængelighedens Henrykkelse over enkelte heldige Udtryk. Man kan se den forfængelige Nydelse af sligt i Grundtvigs lange 300 Sjældigte. Entusiasmen er den rolige Arbejden af et af Naturen i os nedlagt Mønster. Det kan bedre efterlignes ved rolig Flid end ved Susen for Ørene. Der skal kun være Nydelse i Følelsen af det heles Lykken, ej i det enkelte Ord og Udtryk. Forudsætter en rolig Udmejslen af et græsk Billed ej Entusiasme? Desuden vilde ved Arbejden det hele efter den fragmentariske Ide bedre produceres end i Drukkenskab, men man tror, det er bedre, fordi man mindes sin drukne Fryd, mens man skrev det. Det er en altid tilbagevendende Affektation, at skjule sin Flid.

Alt i Homers Tid blev Talen behandlet som et Kunststykke. Bakkus [var vel] Tragediens Gud; Homer er ej skrevet i Rus.

Egoistisk Rus og umandig Lystfølelse - umandig, fordi man vil have Nydelsen under Vejs og ej kan give Tid, til Produktet er færdigt - er ej Begejstring.

Fanatiske Præster henrives ved en raa Lystfølelse over deres egne sanselige Billeder.

De fanatiske Præsters Begejstring er ej ægte, da deres Billeder blive selvstændige og udvikles uden Hensyn til det, Talen var om; de vokse nedad som en Hesterumpe.

Det hører til Pedantens Stolthed, at han har fuld Bevidsthed om alle Smaating i Stilen, foragtende dem, der af Naturen skrive rigtigt.

Der gives Talere, der affektere Simpelhed af Had til Retorik.

301

Et af Homers skønneste Fortrin for de nyere Digtere er den ubevidste Fremstilling af de rørende Livsforhold. Blodsforvandtes Sympati fremstilles med faa, naive Ytringer, uden at det hjærtgribende meget er udhævet. Den dybeste Følelse gives i en let fremskridende Fortælling, uden at der dvæles derved. Man standser ikke derved for at rede Følelser ud fra hinanden; men det ligger djærvt sammenpakket i poetiske Knuder.

De kleistske Helte afgive en kristelig Fremstilling af Menneskelivet.

De brentanoske Flagere ere især i Vinden, naar et usynligt Medium skal fastholdes, hvor intet haandgribeligt er, som i Dom over Folk, især i Dom over dem selv. De flagre da hid og did for Vinden.

Du skal ikke sige: Fy! hvor kan »Varners« Vandringsmand holde Bog over sin Kærligheds Fremskridt, men heller: Altsaa den Grad af Kærlighed kan forenes med den Grad af koket Selvbetraktning.

Fra unge Revolutionære tager man Braaden ved at sleske for dem, ligesom Bonden kildrer en Gris under Hagen for at stivne den.

Republikanisme er tit skjult Herskesyge. Man hader naturligvis sine foresatte, og Frihedssygen er oftest Herskesyge. Man bryder sig ikke om, at andre tyranniseres; den begejstrede Frihedsfølelse er yderst sjelden hos dem, der selv ere aldeles *salvo*. Ganske ren findes den næsten aldrig uden hos Drengene. Ynglinger have allerede ofte hørt den rose som en Fortjeneste og bruge den altsaa tildels som Pynt.

302

STRØTANKER FRA 1826-31

Jeg er træt og vil gjerne hvile mig; men da jeg savner en god Ven, som jeg kan veksle Tanker med, vil jeg skrive nogle flygtige Tanker ned. Nu er jeg med visse Indskrænkninger af samme Mening, som Cicero: *scribere, quod occultari velis, intemperantis est*. Resultatet bliver, at jeg vil bestræbe mig for at blive anonym Forfatter af nogle Aforismer. - Det er en herlig Ting med det anonyme Forfatterskab; man føler sig i saadan magelig Tilstand derved, som om man gik i Slobrok, især dersom man tager sig bedre i Agt end den usynlige Dværg i Kong Laurin og ikke lader Græsset røbe de hemmelige Fodspor.

Det forbitrer andre, at man gør almindelige Bemærkninger over deres Karakter.

Hypokondri og Misfornøjelse opstaa egentlig derved, at man ligesom ømmer sig ved Naturens Mindelser til Virksomhed, vaander sig ved, at man opfordres til en uendelig Stræben, hvilken man kun stykkevis kan fuldende.

Grunden, hvorfor hypokondre Mennesker saa tit omstemmes i deres Domme om andre, er egentlig 303 den, at deres Domme ere hypotetiske og kuns i Stilen kategoriske.

En Følelse, som Ejermanen selv har Nydelse af, er en forfjasket, befigret Blomst.

Følelsen befinder sig meget generet, naar ens Hjærte skal undersøges som et Termometer, hvad Varmegrad det angiver.

En ulykkelig gaar i sin Tænkning reflekterende baglængs, ligesom en Kanin, hvis Hjærte er læderet.

Det er mærkeligt, for at fatte Forvirringen, der er i den reflekterende Tænkning, at en Kommentator til Horats, efter at have anvendt mange Aar paa at fortolke ham, til sidst kom til det Resultat, at han intet forstod af ham.

Det er viist, ej at tænke mer end nødvendig paa sin Stilling i Livet og sit Forhold til andre Mennesker, men derimod at føre sit egentlige Liv fordybet i sit Arbejde. Den Syge, at tænke meget over andres Opførsel og Moralitet, er undskyldelig, naar den kommer af Ængstelighed, hypokonder Frygt, der bringer Individet til at tro, han maa være paa sin Post for at hævde sin Plads i Livet; langt slettere er den, naar den kommer af en uvirksom Herskelyst, en Lyst til at gøre sine Begreber gældende, som blot kommer til Virkelighed i Ord og Tanker.

De, der ved Refleksioner over enhver Livsytring af dem selv hindres fra Produktivitet i Aandernes Rige, tro gjerne om dem selv, at de kunde producere mer end andre, naar de vilde. De føle, at enkelte Stykker af andres Produkter, hvorover de reflektere, 304 kunde gjerne gennemreflekteres endnu mer, end de ere, og slutte da falskeligen, at de ere hævede over Forfatterens Standpunkt. Deres Refleksion er netop Grunden til, at de ikke kunne producere. Disse Folk ere hovmodige; de kende ikke Forskel mellem Refleksion og Produkt.

Kend dig selv, for ej at gøre for store Fordringer til dig selv og tabe Modet over, at de ej opfyldes. Din Produktivitet skal du ej lære at kende ved Refleksion over dig selv, men ved at producere. Ved Refleksion bringes mange til at tiltro sig mindre Produktivitet, end de virkelig have, mange mer.

Menneskehad hører til den affekterede Immoralitet, som en Tid var Moden, kopieret efter franske Gudsfor nægttere.

For den ret fuldendte Indsigt vilde ej de ekscentriske Mennesker være de latterlige, men de korrekte. Hine ere deres Tids Harlekiner, de korrekte deres Tids Pagliasser. (De latterlige ere ej de ekscentriske, men de, som ville være ekscentriske.)

Bevis paa, hvor vanskelig det, der kommer til Bevidsthed, kan vedblive at være sandt, er B.'s trohjærtige Oprigtighed samt Beskedenhed, hvilken han bruger til *venditatio*.

Naar et Menneske ved af, at han i sine Følelser og Ytringer er oprigtig, er han det ej fuldt.

Man kan lyve af Mangel paa Naturlilskyndelse, og af Naturlilskyndelse uden Stof.

305

Løgn gaar over til Skuespilkunst. Den Slags Løgn, som kommer af en indre Tilskyndelse til Produktion.

Det konstitutive i en Tetens's Lovtaler, hvilket mange forgæves have søgt at fremstille, er, at Naturlilskyndelse savnes.

En saadan Natur som Baggesens er ikke saa uden Sandhed, som den lader til. Var Manden lutter Løgn, da havde han mer indre Konsekvens; men nu bryder den gamle Natur stundom igennem som et Lyn.

En Tanke, som en udsiger med inderlig Overbevisning, kan ej være aldeles urigtig. Man kan ved dialektiske Kunstgreb og - naar han er af blid Karakter - ved Paastaaelighed faa ham til at tro, at han har haft Uret; men deri bedrager han dog sig selv og forflytter sig af Føjelighed hen paa det fremmede Standpunkt (hvilket muligt kan være lavere). En paastaaelig Dreng, hos hvem adskillige Begreber begynde at udvikle sig, behandler man i Almindelighed aldeles urigtigt, naar man jævnlig bebrejder ham Utilbøjelighed til at erkende, at han har Uret; thi det kan han ej erkende, naar han fremstiller et Begreb saaledes, som han, efter den Sprogbrug, han har hørt, har maattet danne det. Rigtigt behandler man ham, naar man gør ham opmærksom paa Begrebernes Fluiditet og viser ham, hvori hans Fejl egentlig bestaar: at den egentlig er Mangel paa Færdighed i at sætte sig ind i andres Synskres, altsaa i Almindelighed Mangel paa Sympati og et kærligt Sind. Man skal gøre ham opmærksom paa, at i er Tvist om Begreber ofte begge Parter have Ret.

306

Præster paa Landet ligge aandeligen i Hi; deres Egoisme forstyrres ej ved Dissens, da de i deres Kres gælde for Erkendelsens Centrum.

Disputatser ere af Nytte, fordi Folk derved lære at indse, at man ej i een Samtale kan forandre Folks Grundforestillinger. De lære Egoismen at taale Drillerier, ej at være for ømfindtlig.

Nationalstolthed og Nationalforfængelighed ere gjerne forbundne med Egoisme. Det er ej Kærlighed til Fædrelandet, der i disse Sindsstemninger bringer Personer til at staa paa dets Ære, men antipatisk Stemning mod andre Nationer. Det er altsaa blot en videre udstrakt Egoisme. De samme, der ville ofre deres Fædrelands Interesse for deres egne Personer, ville ganske konsekvent tilsidesætte kosmopolitiske Hensyn for Fædrelandets Fordel. Saaledes bestaar Iver for Fædrelandets Sag meget vel med raa Egoisme, ja denne maa konsekvent føre til hin; thi Egoisten er for sig selv Centret i Verden, og den mindre Kres, der nærmest

omgiver ham, hævder han fjendtlig imod de større.

Forskellen mellem Forfængelighed og Stolthed er til sidst en større eller mindre Grad af Energi. Det er samme Forskel som mellem Tilbøjelighed til at være forlibt af sig og Kærlighed, Opfarenhed og Hævnngerrighed. Den forfængelige behøver hyppigere Incitament udenfra.

Selvbehaget ytrer sig undertiden deri, at man under sin Tales Pavser lader sin Tunge slikke Læben lidt om den røde Rand for ligesom at smage paa sine egne honningsøde Ord.

307

En forfængelig kan være skikket til Lærer for Drengene.

Det er langt fra altid den tænksomme og indsigtsfuldeste Mand, der mindst kommer i Forlegenhed i en Disputats. Maaske finder endogsaa oftere det modsatte Sted, fordi den tænksomste ved sin Beredvillighed til at flytte sig hen paa andres Standpunkt lettest kommer til at svimle og miste sit eget Fodfæste. Den forfængelige derimod udvikler blot sin egen Tankekres og hører blot sig selv, uden at den andens Indvendinger indvirke paa hans Forestillingers Gang. Han holder en uforstyrret Monolog, som blot afbrydes ved Pavser, medens Modstanderen taler, og i hvilke han selv forbereder sig til Fortsættelse af sine Betragtninger.

Den, der har en intellektuel Affinitet til et ham langt overlegent Individ, opsluges af dette rent, saa at den ringere rent ophører at være til som Individ. Hin bliver for ham en privat Messias, som han hengiver sig til med Tro; hans Forsken bliver en Eksegetik af hins Ord, hans Tro bliver en Overbevisning om de Ting, han ikke forstaar.

En kraftig Mand kan ved sin Personlighed, sit bestemte Væsen og sine faste, bydende Miner paatvinge en anden sin Mening, ligesom en Klapperslange ved sit Blik kan mane Smaadyr ind i en Kres. Begge Dele ere et Slags animalsk Magnetisme.

Ved dristige Invektiver og foragtelige Sideblik til en Mening gør man uden Grunde svage Aander bange for at beholde deres Meninger, f. Eks.: »Svaghoveder, 308 som endnu tro paa Sladderen om aprioriske Forestillinger«. - Man rødmer over at kunne være saa enfoldig.

For tænkende Mennesker er andres Avtoritet kuns i Erfaringsgenstande af Vigtighed.

De svageste Mandfolk og Fruentimmer have stundom saa megen Medlidenhed med dem selv, at de overvældes af denne Følelse og tabe Overlæget. En forurettet kan ej komme til at plædere sin Sag for Fornærmeren, fordi hans Røst kvæles af Taarer, som fremkaldes ved den Medynk, han føler ved Tanken over sin egen Situation. (Dette er et Bevis paa, at Mennesket paa een Gang kan være Subjekt og Objekt.)

Fruentimmer kunne kun hist og her kaste Blikket i min Bog. Men det aandelige Liv er hos dem, formende det modtagne, som hos Mad. Staël-Holstein. Det kan gærne være, Fruentimmer en Gang saaledes optages med i Livet.

Ret naturlige Kvinder have noget, der arbejder sig frem hos dem, og som de tro paa, uden Hensyn til det dermed i Modsigelse staaende traditionelle Moralsystem. Det er en embryonsk Erkendelse, en Monade til et filosofisk System, der ligger i deres Aand.

For hypokondriske Kvinder skal man ej ret ydmygelig erkende sin Uret; thi deres uselvstændige Karakter gør, at de, altid under fremmed Indflydelse, tage alt, hvad der siges til dem, for gode Varer. Altid ved deres Hypokondri ensidige, forfølge de 309 den Retning, man giver dem, og Overdrivelserne indskrænke de ej ved tilbørlig Subtraktion.

Kvinder kunne ej gøre sig adlydte, fordi de ved Mangel paa konsekvent og bestemt udtalt Villie gøre det umuligt for deres underhavende at lyde dem altid.

Hvorfor skammer en Aristokrat sig ved at le ad det samme som en Plebejer? Er det, fordi han ikke vil lægge noget Slags Sympati med denne for Dagen, der kunde minde om, at de begge egentlig havde en og samme Natur? Er det, fordi han ikke vil ses i en passiv Tilstand, i en Tilstand, hvor han er henreven af en Indflydelse? Det sidste er det nok; thi han skammer sig ogsaa ved, at Tjeneren skal se ham le, om end denne har Konduite nok til at bære sig selv for Latter. Han vil ikke være Fænomen for en Plebejer. Derfor vil han heller ikke gærne, de skulle se ham falde, beklage ham eller vise Opmærksomhed ved hans Fald. Han taler slet ikke derom, men synger fortsat, for at det ej skal blive Genstand for Opmærksomhed, men udslettes som Faktum. Han falder paa en Trappe - og gaar fløjtende videre.

Man tror undertiden, at andre sætte Pris paa fornem Stand, fordi de, i den Tanke, at Tilhørerne daarslig sætte Pris derpaa, bryste sig deraf (χα' ἄνθρωπων) i deres Tale. De lægge altsaa ikke saa meget Adelsstolthed som Foragt for Tilhørerne for Dagen.

Hvorledes Værdighed strider mod Genialitet, ses i den Omstændighed, at en Konge ej uden at tabe sin 310 Værdighed kunde sige noget nyt, pikant. Han maa indskrænke sig til det trivielle, traditionelle, som ej kan være Tvivl underkastet. Man kan ej være blot Menneske, naar man skal holde paa sin Værdighed.

Forlovede Mænd ville gjerne give andre at forstaa, at de ere varmt elskede. Grunden hertil ligger ikke blot i almindelig Forfængelighed; thi naar nogle Aar ere gangne, er det dem som gifte Mænd temmelig ligegyldigt, hvad Folk i den Henseende tro. Grunden til hint Ønske maa søges i deres Lyst til selv at tro sig elskede og at bestyrkes i denne Tro ved andres Deltagelse deri.

Fantastiske Mennesker hindres ved deres Elskedes Nærværelse i at tænke paa dem.

Man kan sige, at den ørkesløse Fantasi er Mangel paa Fantasi; thi dens Anskuelse have ej saadan Bestemthed, at de vise Tingene i deres Sandhed. Den, der søger en Nydelse i moralske Drømme, som han aldrig realiserer, har af sine Fiktioner udeladt alt det besværlige, som det virkelige Liv medfører. En saadan Fantasi bringer en letsindig Person til at tage Ting paa Kredit, fordi han ikke bestemt forestiller sig, hvor nødvendig han vil give Pengene fra sig, naar han har dem. Den virkelige Anskuelse af en nærværende Genstand, der attraas, har større Kraft end den dunkle Forestilling om Betalingen.

Under temmelig absolut Lediggang kan man endda undgaa Kedsomhed, saa længe et Pligtarbejde forsømmes ved Lediggangen; thi man beskæftiges da 311 nogenlunde ved den bestandige Strid, man er i med sig selv. Men saa snart Pligten ophører, eller man slet ikke mer føler nogen Mindelse af den, kommer Kedsomheden. Den Informator, som fra Stund til Stund opsætter en Arbejdstime, morer sig, saa længe han staar paa Springet at gaa til sin Discipel; men naar han har besluttet at forsømme Timen, ophører hans Morskab. - Samvittighedens Mindelse er i dette Eksempel noget ubehageligt, der tjener til Incitament for noget behageligt. En Poet, der skriver en Tragedie, medens det hørte til hans Leveplan at studere til en Eksamen, gør det med større Entusiasme, end han siden vil gøre det, om han opgiver hin Plan.

Der hører megen Kraft til passende at tage mod en Afbigt.

Ved Skældsord tillægger man andre umoralske Egenskaber uden Tanke om, at de virkelig besidde dem, blot for at sige dem noget ubehageligt. Aldeles ingen Erkendelse udsiges ved et saadant Udtryk, det er en fuldkommen tankeløs Talen. Det specielle Begreb sættes paa en tankeløs Maade for det almindelige, medens den fine Herre omvendt sætter det almindelige i Stedet for det specielle. (Folk holde sig af Fornemhed i de generelle Begreber.) Den udskældende har blot til Formaal at skaffe sin Forbitrelse Form, og da han i sin Affekt ikke kan artikulere sine Tanker (Winckelmann), ytrer han kun Forbitrelsen selv og karakteriserer den anden kuns i det højeste ved at vise, hvilken Forbitrelse han er i Stand til at opvække. Det er en ubevidst raa Lyrik.

312

Bagvaskelsen grunder sig paa en ensidig Abstraktion. Den, der vil give andre et konkret Begreb om en Person, maa ej skildre blot hans Slethed.

Det er just ikke Løgn, at fælde mange forskellige Domme over en og samme Person. De blive let vrede, som ej indse, at man med al sin Kærlighed til en Person kan udhæve Beskaffenheder hos ham, som de efter almindelige traditionelle Betragtninger ej kunne lide.

Til Lyksalighed udkræves, at Individets Liv har Sammenhæng og Fylde; at en Hovedstræben udtrykker sig i Livsytringernes Række, og at man ved at se tilbage finder, at noget derved er frembragt. Frembringende Virksomhed er, især i den nyere Tid, bleven erkendt for Lyksalighedens Kilde. Det kan den være, selv naar man ej er sig bevidst, at et højere Liv derved aabenbarer sig igennem en, som denne Tanke ej synes at være synderlig levende hos Goethe og andre af vor Samtids dygtige.

Et Slags Afguderi er det at fastholde Ideen om Gud ved et Billede af Sten eller Træ, et andet at binde Ideen til et Ord i et eller andet Sprog. Hint Afguderi forbød allerede Moses. Det andet Slags staar sig endnu nogle Tusinde Aar efter.

Opfindelse: En personlig Gud, præpareret ved Spekulation, saaledes, at ikke blot alle Bibelens Ytringer, men ethvert Udsagn i katolske, evangeliske og reformerte Symboler passe dertil.

Anm. Kan ogsaa bruges af Muhamedaner og Jøder.

313

Der gives forskellige Slags Afguderi. Israels Børn tilbød en Kalv af Guld. Somme enfoldige Præster iblandt de Kristne tilbød visse Vokabler i deres Modersmaals Leksikon; visse Talemaader og Ord holdes aldeles hellige, og det taales ej, at Omskrivninger sættes i deres Sted; de have et fint Gehør for hvad der harmonerer med den Lyd, de tro paa, og hvad der staar i Disharmoni dermed, og kunne derfor blot ved Ørets Vejledning forkætre Folk uden at bruge deres Forstand eller deres Fornuft. Andre, lidt mindre enfoldige, tilbød en sanselig Forestilling af deres egne Fantasier. Disse overseer de foregaaende, fordi deres

Gud dog er et Aandsprodukt og ikke umiddelbart meddeles ved Luftsitringer.

Raa ortodokse Præster maa være de vantro Forfattere stor Tak skyldige; thi i Grunden have de ingen fast Overbevisning, og deres Tro vilde lidt efter lidt svinde hen, naar den ej styrkedes ved deres Kamp imod den blinde Tros Fjender.

Sekter opstaa af Trang til Kommunitet i en adsplittet Tid. Det er ej en adsplittende, men en enigende Ytring under slige Omstændigheder.

Den skarpe Grænse, man en Gang har villet drage imellem Teologien og Filosofien, da man endogsaa vilde skelne mellem det, der var teologisk sandt, og det, der var filosofisk sandt, var ikke saa urimelig, som den i Almindelighed anses for. Det standser Filosofiens Udvikling, at Teologerne idelig ville vide, til hvilket teologisk Begreb enhver filosofisk Terminus svarer. De spørge f. Eks. Hegel, hvilket af hans Kunstord der betegner Begrebet Gud.

314

Man lader Børn arbejde legende. Tværtimod maa gamle Folk bilde sig ind, de arbejde, naar de skulle lege *poetice*. De forestille sig en anden Tendens, men lege da ubevidst som Spilleren, der synes, at han arbejder for Brødet.

Somme Kunstnere ere dovne, fordi de have overtroiske Forestillinger om Indskydelse, hvilken de da i magelig Passivitet vente paa.

Jovial er den, som idelig har smaa kortvarige, momentane Blik i Tingenes Ideer, uden at Anskuelsen er saa varig, at han kan producere Kunstværker.

Visse Mennesker, der have Anlæg til at blive Kunstnere, kunne kuns ved ydre tvingende Omstændigheder bringes til at producere; men det forstaar sig, de kunne da drives over Evne. De ere som Citroner, fulde af Saft, der maa perses ud af dem, dog med Maade.

Man burde gøre Forskel mellem en Bogmager, som samler og transponerer andres Tanker, og en Skribent eller Forfatter.

Poeter blive i Ræsonnement vanskelig kombinerende, lettere skarpsindige eller spidsfindige.

Just fordi Receptivitet og Produktivitet er eet, ytrer Receptiviteten for Kunsten sig ofte som den blot efterabende Produktivitet.

Har Produktionen højere Grad af Sandhed end Reproduktionen?

315

Den maa kunne taale Skønhedens Aasyn, der vil fremstille den, og ej overvældes ved et Øjekast, som Ynglingen, der saa Turandot; da fremkommer den forfængelige Glæde, som hos Kærlingen, der glemte sine Runer af Glæde over et Guldarmaand, hun fik af Thor.

Der er dem, der gøre mest af det aforistiske i Filosofien. Jeg gør mest af det aforistiske i Skildringer af Livet, og jeg finder, at det, der duer i de fleste nyere Skrifter, er noget aforistisk.

Man kan gjerne ved at misforstaa en andens Færd ledes til at skabe en fortræffelig poetisk Karakter med indre Sammenhæng og Sandhed.

Fordi en Digter i Karakterskildring har en virkelig Person for Øje, er det ingenlunde sagt, at den poetiske Karakter er en Kopi af den virkelige. Digteren faar ved dennes Betragtning kuns Anledning til en Opfindelse, ligesom en vis berømt Maler fik Stof til sine Landskabsmalerier ved at betragte de Figurer, Mosset dannede paa Stene.

Det er en forunderlig Tanke for Mænd, hvis Virksomhed i Livet berettiger dem til en Plads i Historien, at en Digter maaske kan falde paa at stille dem frem som slette Personer, uden at de kunne faa nogen Fyldestgørelse, uden at Poeten bliver Tremarksmand derfor.

Vor Tids poetiske Værker ligne forstenede organiske Væsner, der kun til Dels træde frem som Dyr eller Planter, og til Dels tabe sig i den raa Masse.

Den sentimentale Poesi er et *chaos infusorium*.

316

I Kunsten fortættes den kaotiske, uformelige, flydende Luft, Sentimentaliteten, efterhaanden til solidere Gestalter. De organiske Væsner gaa ogsaa her frem af Vandet.

En lyrisk Digter udtaler en Anskuelse af sin egen Individualitet; deraf ses det modsigende, der er i, at en lyrisk Digter efterligner andre.

Den vildeste Begejstring spærrede Grækerne i de mest tvingende Verseformer, ligesom man lægger de vildeste Dyr i de stærkeste Lænker.

Der gives en Maade at producere sine Ideer paa, som er særegen for den kristelige Tid, og som aldeles strider mod den antike Smag. Forfatteren gaar ikke svanger med Ideen til et klassisk Værk, til den er moden hos ham, og anvender ej idelig Kritik og Arbejd paa Ideens Fremstilling. Derimod gaar hans hele Liv op i en sammenhængende litterær Virksomhed; hans Begreber udvikle sig under Arbejdet, saa at hans hele Forfatterliv kuns er at betragte som en offentlig Tænkning, et Slags uophørligt Skriftemaal. Man ser hans Stræben i alle de Stadier, den har gennemløbet, som en sammenhængende Strøm; men man ser ingen afsluttede Produkter med selvstændigt organisk Liv. Jean Pauls litterære Efterladenskab er et passende Eksempel paa denne ubegrænsede Produktivitet, der kun har sit Princip i Forfatteren selv, og, for at tage et Eksempel, der ligger nærmere, Grundtvig. Goethes og Oehlenschlägers Værker have derimod klassisk Kunstværd.

Der gives et Slags nyere Poeter, som intet mangle i at være Kunstnere uden en afgjort Interesse for et 317 eller andet i Livet. I deres Værker savnes hverken mekanisk Færdighed eller naturlig Drift til Produktion, men Indhold. Ingen politisk, ingen sympatetisk Interesse udtales i deres Arbejder, ja ej engang en stærk Sanselighed eller Selvbevarelsesdrift. Alt synes at være deres lette Sind ligegyldigt uden Kunsten; men denne lader sig ikke saaledes isolere, allermindst hos Digteren, thi jo mindre han foruden at være Kunstner ogsaa er Menneske, desto mere maa han savne Stof til sin Fremstilling. Det er ikke den Grad af Objektivitet, som man undertiden kalder Ironi; thi dens Forfatter maa have hævet sig til et Standpunkt, hvor Egoisme og Sympati ej ere tilintetgjorte, men til Stede som underordnede Elementer i en højere Sindsstemning. Kan en Kunstner have Evne til at producere uden at have Stof? Aldeles kan Stoffet ikke [skilles fra] Evne; immanent Evne uden et Stof er en Fiktion. Men i den nyere danske Litteratur ser man tit en Evne, der er saa meget adskilt fra Stof, som det er muligt; der er netop saa meget Stof tilbage, at Evnen kan lade sig til Syne derved; og derved maa Evnen tage sig desto brillantere ud, jo mer den er i Forhaanden og staar sejrrig over Stoffet.

Man har tit søgt at vise, at filosofiske Dialoger ej passe sig for vor Tid, at de kuns kunne fremkomme som naturlige Frugter af en filosofisk Tidsaand. Vi ville paa dette Sted lade Spørgsmaalet uafgjort, men derimod opstille et andet. Vi indrømme aldeles, at vor Tidsalder har liden Tendens til Spekulation, og at maaske derfor Dialogen ej forekommer os som en naturlig Form for Filosofien. Men maaske et 318 Slags ufilosofisk Dialog skulde bedre lade sig udvikle af Tidens Retning, et Slags filosofisk Komædie, en spekulativ Vaudeville. Deri skulde da bornerede Videnskabsmænds ufilosofiske Aandsretning gøres latterlig. Det Slags Skuespil skulde for et lidet Publikum af to à tre være sande Komædier og for den større videnskabelige Mængde alvorlige Skuespil, da det for hine var negativt og latterligt, i disse Øjne højst agtværdigt.

Den, der har læst en Del Romaner, overfører al den megen lærte Kærlighed paa den første den bedste Genstand. Goethe siger kun, hvad han nødes til, derfor er hans Kærlighedssprog ej brændende. - I Nordens Kæmpeviser haves ej noget Ord paa Kærlighed. Den er der en Vilje, en Tro. De vokse langsomt til den Elskede, men uadskilleligt; de dø, naar de skulle adskilles. De elske en Mand, fordi han er deres Mand, som Moderen elsker sit Barn uset.

Romanlæsere tro, at en Mand og Kvinde høre sammen i Naturens Organisation som et Par magede Handsker.

Efter almindelige Domme vilde det mishage Folk, at en brav Karl fik en rig Kokotte og derved gjorde sin Lykke - naar det skete i et Stykke, men kunde derfor nok behage dem i Livet. Saaledes have de to Verdener.

Naar de stærke Stammer staa i en Skov, flyve Fuglene derind af dem selv. - Naar arkitektoniske Marmorsøjler staa der, vikle Vedbendrankerne sig 319 Aandrighed er grundet paa virkelig Analogi mellem en højere og en lavere Sfære, mellem en højere og en lavere Natur, uden at Modsætningen bliver for skærende. Aandrigt er da Systemets praktiske Liv i de uendelige Analogier, det er Vittighed ud af et System.

Videnskabsmandens Vittighed, naar han er ægte Videnskabsmand, bliver let aandrig. - Man skal ikke lægge Flueplaster paa en Hest for at faa den til at gaa, men give den et Rap af en Pisk. (Kort og lang Vittighed.)

Grunden, hvorfor mat Ironi i polemiske Skrifter tager sig saa flovt ud, er egentlig den, at der skulde forudsættes høj Grad af Overlegenhed. Den, der i en Strid skal gøre Løjer med sin Modstander, maa vide sig meget sikker.

Der gives dem, der i deres Polemik mod et Aandsprodukt tilsøle det med deres eget Slim for desto lettere at tilintetgøre det.

Hvorfor vil man fremstille bekendte Sætninger paa en ny Maade? raabe Filistrene. Det vil man, for at de skulle virke; thi Filistrene have erhvervet sig en Færdighed i at høre en Cyklus af visse Tanker uden at tænke noget derved, ligesom man kan høre en Kobbersmed uden at ænse det.

Naar Filisteren hører en original Tanke, da mærker han let, om det er noget, han plejer at høre, noget, som er vedtaget i hans Kres; dertil behøver han blot at bruge sine Øren. Han kritiserer efter Gehør, 320 ej ved Forstandens Brug, omtrent som en Jøde kender Guldet paa Klang.

Cajus: Har du set den nye Bygning, Bruno har opført af alle de Sten, som bragtes hid fra eders Brænderi?
- *Sempronius*: Hvad skulde jeg se den for? Jeg har set hver Sten; hver Sten er gaaet gennem min Haand. Hvor kan da Maaden, hvorpaa de ere opstabilede, interessere mig?

Klarhed i Fremstillingen udspringer undertiden af Mangel paa Evne til at tænke sammenhængende.

Det er et Slags videnskabelig Renlighed, ej at holde sig alt for nær ved Livets krasse daglige Fænomener; men overdreven Kræsenhed er det, at holde sig for meget til det almen-europæiske Bogsprog, den pasigrafiske trivielle Formalismus.

»Kong Olaf med dit røde Skæg!« o. s. v. - Saadanne grelle, skærende Farver bruges i Folkepoesien. Kongerne males som en Konge paa et Kortblad eller Træsnit, med en rød Snurbart. Kong Ahasverus etc. Undertiden faar en Konge ogsaa et blaat Skæg.

En Vild har mere Menneskeværd end en pedantisk Lærd, der har tabt Sansen for alt højere. Hin har Agtelse for Profeter og Sangere. Denne har aldeles udryddet den oprindelige Erkendelse af det almindelige Livs Allestedsnærværelse hos sig. Han forkaster ethvert dybt Blik i Livets Enhed som teosofisk Sværmeri. Han forfølger det nyere Lys med Had, som Medlem af Mørkets Kirke, Farisæernes bestandig gengaaende Slægt.

321

Det er Hovedsagen i al menneskelig Erkendelse, at man kan føre den tilbage til dens Kilde og forbinde den Overbevisning dermed, som dens Oprindelse berettiger os til.

At det kan lægge Ydmyghed for Dagen, at en Mand paastaar, han ved intet, men hans Erkendelse hviler paa Tro, det er en begribelig Sag. Men at det kan lægge Ydmyghed for Dagen at udvide sin Sætning derhen, at man paastaar, at hele Menneskeslægten ikke kan bringe det videre, det synes at burde benægtes. Den, der paastaar, at fuldkommen Erkendelse er Slægtens Bestemmelse, lægger heller ingen Stolthed for Dagen; thi han paastaar jo ikke derfor, at han selv besidder fuldkommen Sandhedserkendelse.

Visse Folk tro, at Sandheden bør tilsløres, for at man ej skal tabe sin Tro paa Mennesker. De paastaa, man bør søge at lægge Dølgemaal paa den Sandhed, at store Mænd have haft store Svagheder. Daarer! vide I, hvilke Opdagelser i Videnskabernes Rige der kan knytte sig til sande psykologiske Observationer? Cicero vilde maaske ej have været saa veltalende, havde han ej været vægelsindet og bøjelig i Gemyttet, store Skuespillerinder været mindre, hvis de ej havde været løvsagtige. Skulde man dølgte sligt? Man skal ikke frygte for Sandhedens Oplysning; det er nok, at man afholder sig fra Vivisektion.

Den, der gaar ud paa blot Erkenden, sitrer af Glæde over en ren Ytring af Egoismen, hvilken Moralisten bedrøves over, ligesom en medicinsk Forsker 322 glæder sig over at se en Sygdoms Symptomer ret tydelig fremtrædende.

Den Videnskabsmand, hvem det ej konvenerer at rette sig efter den litterære Modes Fordringer, kan trøste sig ved den Erfaring, at det gammeldags ogsaa bliver nymodens.

En Filosof, der er meget nymodens, bliver snart meget gammeldags.

Saa længe en Videnskabsmand haaber en Gang i Tiden at træde frem som Skribent, er han tolerant i sine Domme over Bøger. Naar han aldeles har opgivet Tanken om Forfatterskab, bliver han ubarmhæjertig stræng. Man kan paa hans Domme mærke, naar Resignationen bestemt er indtraadt.

De bedste Hoveder ere langt fra de, om hvem deres Lærere sige, at de straks forstaa alt, hvad der foredrages for dem. De bedste Hoveder ville tænke dem de mange mulige Maader, hvorpaa en aforistisk Sætning kan integreres.

Ikke altid er den, *qui in disputando inferior discedit, re vera inferior* Hans større Beredvillighed til at indlade sig paa den andens Synsmaader kan undertiden konfundere ham.

De Bøger, der skulle gøres og derfor gøres ved en mekanisk Efterligning af Bevægelsen i et videnskabeligt Værk, staa i samme Forhold til dette som Bajazzos Efteraben til Luftspringet.

Den, der i sit hele Liv blot skaber sig en til det mindste Detail sig strækkende Form for sin Erkendelse,

323 er ej dygtig. Han er en Larve, der spinder sig selv et Svøb.

Mange Skribenter bruge Fragmenter af deres Videnskabs Historie i deres Foredrag blot for at rejse sig selv en Triumfbue paa dens Ruiner.

En epikureisk Retning af Studier, den Trang straks at skulle have Tilfredsstillelse, kan gærne findes hos kritiske Filologer, hvis tit afrundede Undersøgelser give et for sig bestaaende Resultat, i det mindste et relativ selvstændigt Resultat.

Der gives en Hengiven i Erkendelsen, en Opgiven af Personligheden ved Læsningen af en anden Forfatters Værk. Under den befinder man sig ilde, naar Læreren er en overlegen Mester; man synes, man bliver tilintetgjort og mister alt, hvad man havde før, som en tilfreds Bonde taber Selvfølelsen af sin Velstand, naar han træder ind i en Rigmands Hus. De lette franske Filosofer have for megen Høflighed til saaledes at lægge fuldstændig Beslag paa en andens Personlighed. De ville baade overtale og overbevise. Det er Mangel paa kraftig Sandhed.

Da det bekendte Fragment af Ciceros Afhandling om Statsforfatningen for nogle Aar siden udkom, blev det med Begærlighed søgt og læst selv af dem, der kuns havde læst lidet af Ciceros øvrige Skrifter og altsaa kunde finde meget andet hos ham, der for dem lige saa vel maatte have Nyhedens Interesse. Et lignende Fænomen viser sig i den Nysgerrighed, hvormed mange Mennesker længes efter at gøre Bekendtskab med andre Himmelegnes Vækster og Beboere, 324 uagtet de langtfra rigtig have set de Planter og Dyr, der findes paa den Plet af Jordkloden, hvorpaa de leve. Hvis de, som med største Begærlighed vilde betragte et Insekt fra Maanen, ret gjorde sig bekendte med deres Fødeegns Insekter, maatte de tilstaa, at de derved stiftede en Del Bekendtskaber, som for dem havde netop samme Nyhed.

Ofte ligger Udsigelsen af en Sandhed saa nær, at den, der udsiger den først, endogsaa mindre end mange andre er den egentlige Ophavsmand. Efter den modsatte, almindelige Synsmaade skulde ikke Columbus, men den Dreng, der først fra Merset raabte Land, være Opdager af den nye Verden.

Begreber behøve, som Planter, visse Klimater for at komme til Fremvækst. Fatalismen trives kun i varme Egne, i Skyggen af Oranger, ej i tempererede, men snarere i de koldeste. Begrebernes Plantegeografi er nok ej endnu behandlet. Den diskursive Filosofi trives i Frankrig, i taagede Lande den ærlige, klare Udvikling, der ej i en dunkel Anelse ser den kommende Tids Forbillede. Underligt nok, at jo mere taaget Landet er, des mindre taaget dets Filosofi.

Skabelsen af Sproget ytrer sig endnu under sin oprindelige Skikkelse, naar en Moder gør nye Navne til et kært Barn, og naar en gejl giver de kvindelige Dele nye Navne. Derfor er der saa mange Navne i Kærligheds sproget. Derfor har kært Barn saa mange Navne.

325

Grammatikalsk Undervisning kan ej ved Regler udtømme alle et Sprogs Egenskaber. For at læmpe sig efter Verdens Dumhed maa en god Lærer meddele sine Disciple Kundskab om de Regler, der ere i Moden, ej for Videnskabens Skyld, men af Omhu for dem, som man meddeler *rationes prudentiæ, quæ decorum tangunt*.

Sprogundersøgelser ere interessante, fordi Sproget er det fineste Udtryk af Nationens Liv. Er Grammatik interessant, da maa Synonymik være det lige saa vel, thi det er blot Begrebernes Forskel, der læres i begge. Synonymikken er endogsaa mere kødfuld end Grammatikken, fordi denne sidste kuns handler om Begrebernes Forhold.

Forskellige Folkestammer kunne ligne hinanden i Taabelighed, skønt Taabeligheden har forskelligt Udseende. Naar man leverer en Slobrok til en Kineser for at faa gjort Mage til den, da kommer han med en Kopi, der gengiver selv den mindste Rift. Europæerne gøre tit den Fordring ved en god Oversættelse, at et meningsløst Sted ogsaa skal være meningsløst i Oversættelsen, at Sludder, som Forfatteren i en Aandsfraværelse har nedskrevet, skal ogsaa i Oversættelsen vedblive at være Sludder.

Hvor man skal sætte Grænsen for Modersmaalets Læmpelse efter Græsken, og hvor meget man skal opgive af den græske Ordføjning, det afgør enhver efter sin egen Smag.

326

Filosofien udvikler sig af en Kommunitets fragmentariske Erkendelse og har igen Indflydelse paa den, ligesom Damp stiger op fra Jorden og igen falder ned og gør den frugtbar.

Paa den vulgære Tæknings Standpunkt bliver Verden betragtet som Summen af alle enkelte Ting.

De, der ville gærne læse noget mystisk i Filosofien, vilde paa et lavere Dannelsesstrin gærne have hørt Spøgelseshistorier.

Den egentlige, dybere Grund til, at saa mange med Skræk vende sig bort fra den filosofiske Spekulation, uagtet de have umiskendelige Anlæg dertil, er, at de nødig ville give Slip paa Livets Mangfoldighed; de ville nødig hæve sig til en Erkendelse, i hvilken Mangfoldigheden taber sin Realitet.

Man kan i flere Meninger end den horatianske bruge Sætningen: *sapere aude!* Sæt Lid til din egen Spekulation! Tro, at Filosofer virkelig mene det, de synes at have ment! Forstaa det i ganske egentlig Forstand, naar Fornuften siges at være det eneste reale.

Dersom der ej gives en ren spekulativ Filosofi, en Konstruktion af Fornuftens rene Begreber, da staaer Filosofien tilbage for alle empiriske Videnskaber, og giver blot det aldeles almindelige og følgelig overfladiske Resultat af Empirien. Den bliver da et Slags Encyklopædi, et Konversationsleksikon. Saaledes er det ej. Det, som Filosofien stræber at lære, kan ej gives ved nogen Empiri.

327

De spekulative Filosofer og Empiriens Forfægtere ere kun tilsyneladende i Strid med hinanden; thi det, som Empirikerer vil vide, er ej det, Filosofer vil erkende: om al Verdens Empiri var fuldendt, vilde Filosofer ej være et Haarsbred nærmere ved sit Maal.

Piebis litterariæ membra forstaa hinanden mindre end Filosoferne; de bilde sig kuns ind, at de ere enige, fordi de ej have forfulgt deres Erkendelse til Grunden.

Den Mening, at de største Filosofer ere meget uenige med hinanden, kommer for en stor Del af, at deres Læsere ej forstaa at læse. De mærke da ej, at Disharmonien er kun tilsyneladende; de kunne ej hæve sig over Formen og genkende de samme Begreber i højst forskellige Former.

Kære Jensen! De forunder Dem over, at jeg uagtet Filosofernes vedvarende Stridigheder tillægger Filosofien Realitet. Tror De, vil jeg til Svar spørge Dem, at nogen Filosof kunde komme i Strid med Dem? De er vist for beskeden til at vente det. Men mener De da ej, at Filosofernes Stridigheder maa grundes paa en gensidig Forstaaelse, en Enighed; at deres Stridigheder ere Kendsgærninger, som forudsætte, at de have en fælles Grund at staa paa?

En Gang hørte jeg en kort og fyndig filosofisk Dialog. A. sagde: »Der gives, min Sjæl! aprioriske Begreber«, og B. sagde: »Der gives, min Salighed! ikke aprioriske Begreber.« Enhver, der kender Sagens egentlige Sammenhæng og indser, med hvilken Ret begge Paastande lade sig forsvare, tvivler vist 328 ikke paa, at disse eftertrykkelig udtalte Overbevisninger grundede sig paa, at begge havde Ret.

En Skribents Nærmelse til eller Fjærnelse fra det strængt systematiske staaer i direkte Forhold til hans Meddelelseslyst.

Derfor, tænker jeg, vilde de spekulative Hoveder nu ej komme frem med deres Produkter, fordi de ej gide opleve Repetitionen af Menneskeforstandens Bemærkninger.

Det lakoniske i Tankegangen fortabes ved den filosofiske Dannelse. Ved Mangel paa videnskabelig Kultur besad Lakedæmonierne denne Gave, og ved deres reflekterende Retning tabte Athenæerne den.

Da hører Filosofer op at være paastaaelig, naar han har saa mange Grunde, at han tvivler om at kunne gøre dem indlysende.

Naar man først ret kommer under Vejr med, hvad det er at filosofere, da tilfredsstillere man lettere sig selv under Talen med andre; thi man har den Resignation, ej at stræbe efter i en kort Samtale at meddele andre sin hele organisk sammenhængende Erkendelse. Man bliver da af samme Grund ikke heftig i sine Disputer, ja man bliver med Tiden næsten alt for flegmatisk.

Sæt endog, at et filosofisk System var en ren Fiktion, da erholder man dog mer Dannelse ved at sætte sig ind i det end ved at gennemstudere et Aggregat af Refleksioner. Ved at opfatte hint lærer man dog at tænke med organisk Konsekvens.

329

Hvis det overordentlig strænge Begreb om System skulde gøres aldeles gældende, da var det ej muligt at forstaa et systematisk Foredrag; thi Forstaaelsen kunde ej erholde noget Begyndelsespunkt.

Nærhed og Bortfjærnelse har megen Indflydelse paa Opfattelsen af Tankesystemer. Naar man villig hengiver sig til Systemets Magt, forekommer den en stor, fordi man ingen Modstand gør; men naar man igen tager sin vante Forestillingskres, da træder Systemet tilbage paa sin Plads og ser tit ringe ud. (Ved saadan Læsning forbereder man sig til Filosofiens Historie.)

Der gives dem, der saa længe fortsætte deres Studium af filosofiske Skrifter for at finde det System, der kan tilfredsstillere dem, at deres Evne til Selvtænkning mer og mer forsvinder. Det gaar dem som Faraos syv

magre Køer, der aad de syv fede og bleve endda ikke fede.

I Elektikerens Filosofi rører sig Livet af de afsjælede Systemer som Maddiker i en Aadselgrib.

Skal en Filosofi være Orakel, da bliver Filosofiens Studium til Eksegetik.

Ligesom man holder en til at smaakløve sit Ved, saaledes kunde man [bruge] en Dialektiker [til at udstykke sin Filosofi]. Der er samme Forhold mellem Hegel og Schelling som mellem en Brændehugger og Træets Skaber.

330

Hegel gør med en mageløs Selvtillid Regning paa sine Læseres Taalmodighed. Han generes ej det mindste ved den Frygt, muligen at kede Folk.

Hegel er langt fra filosofisk Epikureisme. Han spekulerer med aandelig Muskeløsitet uden, som Berger og Steffens, at ville have Nydelse ved hvert Skridt. Det er i Grunden hos Steffens samme Nydelsessyge, som gør, at han ej kan gøre en Rejse, uden at fængsles paa Vejen af Nydelser. (*Sammenlign en tidligere Aforisme:*) Den Filosof, der skyr Tænkningens Arbejd og søger dens Nydelse, ligner den Vandringsmand, der kommer kun sent af Sted, fordi han hvert Øjeblik vender sig om og tager Prospekter i Øjesyn. Filosofen tager nemlig Prospekter i Øjesyn, naar han ved hvert Skridt, han gør frem paa Erkendelsens Vej, skal forsøge, hvorledes han nu kan anvende sit System paa alle Videnskaber og alle Livets Forhold.

Nogle af de mest komiske Scener i Livet gaa tabte for Kunsten, fordi Kunstværker maa være indrettede for et stort Publikum. Latterlige Spørgsmaale, som: Hvad mener Hegel nu egentlig ved hint eller dette? - Frygt for Hegels Filosofi kan desto værre ej fremstilles i Komedien, fordi Skuespil da vilde blive for lidet populære.

Man skal ikke søge at skaffe en Videnskab Interesse ved andre Midler end dens egne. Fantasispil (et figurligt Foredrag) og Udbrud af Følelse skal ikke bruges som Lokkemad i det filosofiske Foredrag, thi derved afdrages Opmærksomheden fra det væsentlige; 331 men Interessen skal alene søges i den fuldkommen tilfredsstillende Overbevisning. Begrebet skal fremstilles saa rent som muligt. Hvorfor skulde man i Foredraget af Filosofien heller betjene sig af Fantasiens Prydelse end i Foredraget af Matematikken? Der falder man jo aldrig paa at kolorere de geometriske Figurer for ved et smukt Farvespil at lokke Læseren til Videnskabens Studium.

Et filosofisk Værk, hvori der slet ingen Sætninger findes, som, udrevne af deres Sammenhæng, kunde gøres latterlige for Menigmand, kan ikke have nogen videnskabelig Betydning.

I Paragraffer er Livsudviklingen, den veltalende Strømmen, bundet.

Man kan angive den Forskel mellem det populære Foredrag og det filosofiske, at hint i sit Ekstrem forstaas paa ethvert Punkt, dette i sit Ekstrem paa intet Punkt, førend det hele er gennemløbet.

Et Foredrag er populært, naar det i ethvert enkelt Punkt slutter sig til Hobens Bevidsthedskres.

Det populære Foredrag maa slutte sig til Tidens Erkendelse ved at opponere derimod.

I Striden mellem spekulative og populære Filosofer bør hine have Opinionen for sig paa Grund af, at de gennemskue disses Tankesystem, uden at det omvendte Forhold finder Sted. Den spekulative Filosof kan den populæres Meninger udenad: han kan konstruere ham *a priori*.

332

Visse Læseres Bifald kunde sande Filosofer tilvejebringe for deres Filosofi, naar man udførte enkelte Parter deraf med plat Popularitet. Men desto værre krævede saadan Fremstilling en Udstrækning gennem nogle Hundrede Bind, og sandsynligvis vilde ingen Læser have Udholdenhed til at fatte Enheden deri.

Den, der vil gøre Lykke hos den litterære Pøbel, maa ikke hæve sig til den rene Spekulations Region, ikke heller krybe paa den prosaiske Jord, men være lig en halvstækket Fugl, der flyver lidt i Vejret af og til, men dog idelig plumper ned igen. (Ved slige Observationer kunde man grunde en Samling af machiavelliske Klogskabsregler for Filosofer.)

Tyskernes Filosofer, der have saa stort Læsepublikum, kunne i deres Filosofi give Metallets ubearbejdede Stuffer og overlade det til andre at udhamre det i Smaamønter, der kunne komme i Omløb i den større Kres af Mennesker.

Læs gamle danske og tyske Skrifter, henhørende til forskellige Videnskaber, og føl Forundring over den fortrolige Tone, hvori de tale med deres Læsere. Disse gamle, ærlige Bøger danne en sær Modsætning til vort Aarhundredes Fornemhed. I gamle Dage lod man Anskuelsen og Begrebet inderligen gennemtrænge hinanden; i vore Tider holder man sig blot til Begrebet, fordi Anskuelsens Fremstilling tildels er subjektiv.

Maaske empiriske Bemærkninger, henhørende til den psykologiske Patologi, snarere hørte hjemme i den mundtlige Konversation end i Bøger.

Tiecks Noveller have i Besynderlighed Værd som anskueliggjorte Sætninger af en psykologisk Patologi. Man finder der et psykologisk Hospital, et aandeligt Sygehus.

Hos Haren er, som hos mange Mennesker, Gejlhed forbunden med Fejghed. - Saadanne Bemærkninger, fastholdte, kunde komme til at udgøre en af Pillerne i et patologisk System.

Indbildningskraften som produktiv ytrer sig enten som en regelløs Reproduktion af sanselige Forestillinger, en falsk Imagination, eller som Fantasi.

Hvad der tænkes i et genialt Moment, kan ej erindres, skønt vel Omstændighederne derved.

Behagelighed og Ubehagelighed i eet føler den forfængelige, naar han føler Medlidenhed (f. Eks. med et pint Dyr) og i det samme føler Glæde over sin Blødhjærtighed.

Den Tilstand, hvori Mennesket befinder sig, naar dets Forestillinger afløbe efter Associationens Love, er et Slags aandelig Vegetation. Denne Cirkulation af det i Bevidsthedskresen forhaandenværende Stof fremmes ved den bekvemme Lektüre af Skrifter, hvori man ikke finder andet, end hvad man før har tænkt. Læseren drejer sig da som en blind Møllehest i sin gamle Tankekres, medens han smigrer sig med den Indbildning, at han gaar fremad.

STRØTANKER FRA 1831-36

Den, der skriver en Mængde aforistiske Refleksioner, kan lignedes ved en Hattemager, der forfærdiger en Del Hatte af forskellig Størrelse, af hvilke somme passe for eet Hoved, andre for et andet. Aforismer have deres Integration i Forfatterens subjektive Tankekres, og de, der give sig af med at læse dem, kunne umulig finde dem alle tilsammen rigtige eller træffende, men somme holde med ham i eet, andre i andet.

Nytten af at nedskrive sine Tanker er i Særdeleshed den, at man nødes til at tænke dem færdige, og ikke lade dem, allerede som ufuldbaarne, fortrænges af andre.

Den dygtige Karl maa ikke ræddes for ret tydeligen at indse, hvor lidet man i dette korte Liv kan udrette.

Naar selv en Roman taber noget af sin Interesse derved, at Udfaldet (Fabelen i sine Hovedtræk) er bekendt, maatte da ikke meget mere Livet tabe sin Interesse, hvis dets Endemaal bestemt kunde udgranskes? 335 Saaledes som det nu staar, styrer den fornuftige efter Samvittigheden, ligesom Columbus efter sit Kompas, men ved ikke, hvilket Atlantika der vil blive Maalet for hans Rejse.

Som Enkeltvæsen opfylder Mennesket sin Bestemmelse ved at være Borger; som den, i hvem noget universelt lever, er han et Led af Menneskehedens Totalitet i alle Tider og alle Egne.

Der gives tre Slags Lyksalighed, Livsfylde: 1) organisk Velbefindende, Sympati med den uorganiske Natur; 2) Menneskekærlighed; 3) Erkendelse og Kunst.

Først er man lykkelig, fordi man harmonerer med alle, eller, rettere sagt, man bilder sig ind, at man er det. Derpaa er man ulykkelig, fordi man vil tvinge andre til at harmonere med sig. Omsider er man igen lykkelig, fordi man erkender de mangfoldiges Ret til at vandre paa deres egen Vis, ligesom man selv vandrer paa sin Vis.

Man kan lamme Folk ved Lykke.

Det er saa langt fra, at Sanddruhed og Aabenhjærtighed ere eet, at endogsaa mangfoldige Løgnere ere højst aabenhjærtige.

Den hensmeltende Meddelelse, den sangvinske Venskabelighed forudsætter, at man ikke maa være alt for nøjeregnende med Hensyn til sin Persons Sandhed. Et vist Slags samvittighedsfuld Ærlighed nøder Folk til idelig at standse Sympatiens Strøm i Omgang, fordi man ikke ubetinget kan sige Ja. 336 Man maa først være vis paa, at man forbinder samme Tanke med en Ytring som den, man taler med. Dermed tager den velvillige Sangviniker det ikke saa nøje; han istemmer glad en Ytring, naar den blot nogenlunde kan være Form for hans Mening, eller giver den en liden Modifikation, saa at Disharmonien mindre falder i Øjnene end Harmonien, Enheden mer end Modsætningen.

Et Slags Mangel paa Sandhed i Individets Liv er den Beskaffenhed hos dem, at de nødes til at sættes i Affekt for at hævde deres Personlighed.

Den ængstelige Ytring af Personligheden, af Behagelyst at ville for sig selv og andre skjule Kløften, hvormed ens Overbevisning er skilt fra andres, opnaar ej den attraaede Harmoni med mange. Den, der har Kraft til, paa en hensynsfri og energisk Maade at udtale, hvorledes Tingene vise sig for ham, han kommer nærmere til det sande, almindelige Liv, som er Foreningspunktet for den hele Slægt; han arbejder i Sandhed paa at fremskynde Fred og Harmoni i Aandernes Rige.

Ved visse Ytringer af Folk om sig selv bringes, som bekendt, den forstandige til at tro det modsatte. Saaledes holder man f. Eks. let den for en Bedrager, som ofte forsikrer, at han er en ærlig Mand. Denne samme Forandring af Dommens Kvalitet, som Logikerne sige, bør især anvendes, naar et Menneske paastaar om sig selv, at han ikke bekymrer sig om Menneskers Dom. I Almindelighed kan til en saadan Paastand ikke tænkes nogen anden Bevæggrund 337 end det Ønske hos den paastaaende, at sligt skal tros eller siges om ham, saa at Paastanden indeholder sin egen Gendrivelse.

Undertiden lyve Folk af Sandhedskærlighed. De give andre overdrevne Forestillinger om Tingenes Grader, fordi de tro, at disse forudsætte Overdrivelse hos dem og derfor selv ville slaa noget af.

Det gaar med det gode som med det skønne: det maa umiddelbart erkendes, kan ej skildres ved farveløse Begreber.

Der er noget modsigende i at handle rigtigt for at have den derpaa følgende behagelige Følelse; thi naar man af den Bevæggrund handler rigtigt, kan den behagelige Følelse ej følge paa.

Somme, hos hvem de moralske Begreber ej have noget Liv, bruge dem dog som Fugleskræmsler under Disputer med andre.

Det er besynderligt, at for Resten forstandige Mennesker kunne være saa tankeløse at paastaa, en eller anden Skribent ved en eller anden Ytring har lagt et ædelt Hjærte for Dagen. At ytre et ædelt Forsæt er jo ingen Sag.

De aldeles opløste Mennesker, hvis Liv kun er Mimik, have undertiden saa rig en Natur, at de kunne udføre en paatagen Karakter med en saadan Kraft, at de Individet, som virkelig have denne Karakter, ej kunne gennemføre den kraftigere.

338

De opløste Mennesker ere aldrig onde, da de ere for skeptiske til at være fast overbeviste om, at Dyden er intet.

Sønderrevent Sind maa egentlig tillægges den, der hader sig selv og overlader sig til Følelsen af sin egen Uværdighed, saaledes at den virker nedbrydende paa hans Livskraft. I Stedet for at bestræbe sig for at forbedre det Jeg, som man fordømmer, plager og destruerer man det, tilintetgør det. Nydelsen, der ligger i dette Selvplageri, dette Selvmord, bestaar i Bevidstheden om, at det højere Jeg udøver en straffende Retfærdighed.

De usammenhængende ere for slette til at være onde.

Svaghed i Karakteren kan vise sig som moralsk Usikkerhed. Mennesket vil da ikke altid det samme, er ikke vis paa, hvorledes dets forskellige Bestræbelser skulle begrænse hinanden. De kunne være meget uvisse endog paa deres Samvittigheds Udsagn. De kunne i Dag bebrejde sig deres Opførsel mod andre; de kunne i Morgen holde for, at de have mere Ret end andre under Misforholdet til disse. Deres forskellige legemlige Befindende kan endogsaa have megen Indflydelse paa disse forskellige Synsmaader. Dette er ikke saaledes at forstaa, at Mennesket blot skulde kunne forurette andre under uheldige Stemninger; nej, det kan aabenbar ogsaa gøre sig selv Uret. Det kan af Svaghed vakle mellem for stor Tilfredshed med sig selv og for stor Utilfredshed med sig selv. Saa danne Mennesker 339 kunne i Dag af Hjærtet tilgive den, der har dødelig fornærmet dem, og i Morgen hade ham paa ny.

Den intelligible Karakter kommer ikke altid rigtig til Syne i Menneskets udvortes Handlinger: der hører Øvelse til for at beherske sin lavere Natur, selv om Viljen er god. Det gaar hermed som med Evnen til at

bevæge Legemet efter Forestillingen, der ikke straks viser sig som virkelig Færdighed hos Barnet.

Det er mærkeligt, hvor langt mer et Menneskes virkelige, legemlige Nærværelse gør Indtryk paa andre end hans Ord, der læses eller høres paa anden Haand. Selv en ringeagtet Omgangsvens fragmentariske Ytringer virke tit mer paa et tænkende Menneske end en velskreven Bog.

Den, der tror sig fornærmet af andre, viser ikke altid Menneskekærlighed ved at holde sig passiv. Hans Passivitet kan komme af Svaghed, og den tilbagetrængte Selvfølelse kan fremkalde indvortes Forbitrelse. Ogsaa kan en længe tilbagetrængt Harmе undertiden skaffe sig Luft i en desto voldsommere Ekspllosion.

Den forbitrede er en ensidig Idealist, der haardnakket betragter sit subjektive Standpunkt i Selskabet som det absolute.

Hypokondrien finder Næring i den ej tydeliggjorte Bevidsthed, at Menneskets Bevidsthedskres kun haves i det forsvindende Øjeblik. Uden at den hypokondre ved ret, hvorledes det hænger sammen, 340 føler han dog, at han ej er sikker paa sin aandelige Ejendom, at han kun har den i den momentane Livsytring.

Et langsomt Begreb, forbundet med Ængstelighed i at fatte Beslutninger, kan gøre Mennesker ubehagelige for dem, der skulle virke med dem; thi naar den langsomme skal give sit Minde til, at en Beslutning fattes, kan han stundom ej straks blive enig med sig selv, og gør da Indvendinger, for dialogisk at udvikle For- og Mod-Grundene til sin egen Efterretning. Han bestrider enhver Plan af sine Husfolk for ved denne dramatiske Overvejelse at komme i det rene med sig selv om Planens Rigtighed, og hans smaalige og betænkelige Ængstelighed faar i den snarraadige Slægtnings Øjne Udseende af Vanskelighed.

Det er underligt, at man undertiden øjeblikkeligen kan blues over en af sine Ytringer, uagtet man vel har overvejet den, inden man fremførte den. Dens Betydning bliver først ret indlysende, naar den kommer til udvortes Virkelighed.

At visse Folk ikke tale godt for sig, hvor de ville gøre deres Mening gældende i en Forsamling af flere, kommer af Beskedenhed. De mangle Mod til at kræve Tilhørernes Opmærksomhed i den tilbørlige Tid og driste sig ej til at bruge de Pavser, de behøve for at overveje Fremstillingen under selve Foredraget. For ej at trætte dem, de tale til, ile de med Talen og stræbe at fatte sig kort, uden at have Sindsro til at vælge det mest træffende Udtryk. Den, som har mere Selvtillid, kræver Opmærksomheden 341 som en Ret, og forfølger sin Tankegang med samme Sikkerhed, som om han overvejede Sagen i Enrum, og tager sig dertil bekvemmelig den Tid, som hans Individualitet behøver.

Den, der tror, at han har kvalt sin Forfængelighed, idet han ej vil ytre sig offentlig, har maaske ogsaa mistet sin Levedrift; thi det er dog kun i at udvikle sin Individualitet for andre, at man lever.

Mange blive ansete for dumme, fordi de ej føre deres Tanker igennem med Kraft, men lade sig afskrække ved Indsigelser. Det ufuldendte Arbejde staar da som et uforstaaeligt, tit latterligt Fragment.

Det er Umagen værd at lægge Mærke til den Egenskab hos visse Mennesker, at de nødigen erkende et Værk, de arbejde paa, for fuldkommen færdigt. Det forekommer dem bestandig, at der endnu maa være en Del Smaating at rette derved. Dette Fænomen kommer ej af Dovenskab; vel have de Mennesker, vi mene, til fælles med den dovne, at de gjerne opsætte, men de opsætte ej som den dovne at arbejde, de opsætte kuns at lægge den sidste Haand paa et Arbejde. Vare de blot dovne, da kunde de jo lade Arbejdet være godt nok og blive, som det var. Dog kommer maaske denne Mistillid til eget Arbejde for en stor Del af den Omstændighed, at de vide med dem selv, de have Vane til at gøre deres Arbejde flygtigt uden at udfile det synderligt i det enkelte.

Ed bruges af Folk til at gøre Effekt med; den har samme Betydning i deres Tale som Trommen i 342 Janitscharmusik. Den retoriske Fynd, der ligger i Eder, vilde ved deres idelige Brug forsvinde, dersom deres Brug ikke ansaas for Synd; men netop fordi denne Forestilling altid ligger i Baggrunden, forekommer enhver Ed Sværgeren som en liden Heltegærning, et Slags Himmelstorm, der smigrer Selvfølelsen. Hos Fritænkeren kan den Trods mod Velanstændighed, som ligger deri, tjene til Incitament.

Uægte Entusiasme besjæler den, der ved Deklamation, ved en hæftig Ytring af Personlighed vil gøre sin Vilje gældende uden at tilvejebringe Overbevisning ved Grunde. Det er en Ytring af Tyranni og herskesygt Sindelag.

Levende Overbevisning og Mangel paa Bevidsthed om Kategoriernes Natur og Væsen frembringe i Forening med hinanden en høj Grad af Snaksomhed.

Hos Sangvinikere kan Forestillingen om en frisk sørgelig Begivenhed undertiden være ganske fortrængt af andre Forestillinger, men til andre Tider vende tilbage med fornyet Styrke. De leve nemlig aldeles i Momentet.

Unge Mennesker have Hang til at forgude, men kun til Monoteismus, Utilbøjelighed til Flerguderi. Nu hyldes blot Heiberg af Russer, før blot Oehlenschläger.

At Fruentimmer mest lade sig beherske af dunkle Følelser, kommer maaske af, at deres Tænkning ikke med Energi udføres i Ord.

Der hører liden Observationsgave til at indse, at Kvinder ivre med større Indignation mod en Kvinde, ³⁴³ der forføres af en smuk og behagelig Mand, end mod den, der forføres af en for al Elskværdighed blottet.

Naar man overlader sig trøstigt til en Ide og følger dens Vejledning uden ængstelig at forsone hver Sætning med gængse Synsmaader, da anses man gjerne for fanatisk. Det vil jeg vist blive anset for, naar jeg i mit Værk om *Affektation* paastaar, at ingen Livsytring har Sandhed, uden deri ligger skabende Selvvirksomhed. Udsigelsen, Fremstillingen af en Tanke har egentlig kun da Sandhed, naar Tanken i det samme Øjeblik frembringes. Siden er der allerede fremherskende Mimik deri. - Men desuagtet er det menneskeligt at reproducere Tanker; thi kun en Guddom er altid skabende. Mennesket maa i Tankernes Rige regnes for et drøvtyggende Dyr.

[Affektation er] at *skabe sig til*. - Ordet er efter Sprogbrugen ej slet saa omfattende, [som jeg tager det].

Siger den Sandhed, der taler Ord, han ej selv forstaaer? - Nej. Siger da den Sandhed, der betjener sig af Ord, hvis Begreb er ham bibragt af en anden, uden at de staa i nogen organisk Sammenhæng med hans øvrige Erkendelse? Taler den Sandhed, der disputerer med Ord, han ikke forstaaer, der beherskes af sine egne Definitioner? - Men, det er jo blot Ordspil; den, der tror, at han taler Sandhed, er *bona fide*. - Nej, han bedrager sig selv. Han skammer sig ved at staa nøgen, idet han bortkaster ³⁴⁴ alle traditionelle Begreber, som udgøre hans hele videnskabelige Forraad. Han vil ej komme frem med sin egen Person, tror ej paa sin Persons uendelige Dybde. Naar hver enkelt Mand, uden at befrygte Dadel for Enfoldighed, dømte om Tingene saaledes, som de fremstillede sig for ham, da vilde herlige Fænomener fremkomme. Men de fleste frygte for at lægge Aands-Armod for Dagen. De bestyrke forvirrede Hoveder i deres Forvirring, ved at pine sig ind i deres Synsmaader, af Frygt for at anses for Folk af ringe Fatteevne. - Derfor pine danske Folk sig til at tale germanisk; derfor agte Folk filosofiske Fraser, som de ej forstaa.

Der gives to Slags Sandhed i Menneskelivet. Den ene er naturlig, medfødt; saaledes kan Tilbøjelighed til Affektation være medfødt. Den anden er med Frihed valgt og tilvundet; den er af højere og rigere Indhold.

Affektation kan komme af, at man bilder sig ind, at man virker for en Ide, og skaffer sig selv derved en forhøjet Selvfølelse.

Somme tilskrive sig selv falske Egenskaber blot for at sige noget om sig selv. - Hysteriske Kvinder.

At kokettere med Aabenhjærtighed, Beskedenhed o. s. v.; med bevidstløs Overgivenhed, Naivetet, barnligt Sind. Den affekteret trohjærtige og aabenhjærtige kniber sit Øje lidt sammen; Selvtilfredsheden, der lyser af hans Øjne, forraader ham, og det halvbetvungne Smil, der spiller om hans Mund.

345

En Affektation hos lærde Mænd og Genier er det, at synes ej at være af denne Verden. De høre med Fryd deres Koner tale om deres Distraction, Sorgløshed og Ukyndighed i det daglige Livs Anliggender, da de ej ere af denne Verden.

Maaske mere farligt for Moralitet end bevidst Løgn er den med Selvbedrag blandede Usandhed, hvorved Mennesket amalgamerer sin falske Person med den virkelige. Den fuldbevidste Løgn kan man aflægge efter et alvorligt Forsæt, ej den uægte Rolle, som man har forvekslet med den virkelige. Man gør sig selv til en Skifting.

Det er tit for at give sig Skin af Alvidenhed, at somme sige: Alt er gammelt.

Affektation rejser sig undertiden af Hovmod. Den, der vil skjule den Virkning, andres Tale gør paa ham, er paa een Gang usand og stedt i Selvbedrag. Det sidste, fordi han ikke i samme Øjeblik, som Usandheden ytres, er sig den bevidst, skønt han ved en følgende Refleksion tit maa kunne erkende sin Falskhed.

Skræk for Affektation kan - saa besynderligt det end ved første Øjekast synes - drives saa vidt, at en abnorm Sindstilstand derved fremkommer. Denne Skræk frembringer en misforstaaet Holden paa den abstrakte Identitet med sig selv. Saaledes har jeg kendt en ung Mand, som ikke kunde overtale sig til at bortsende noget Brev, der havde ligget en Dag over i hans Pult, fordi det forekom ham ³⁴⁶ at være usandt, da det nemlig nu ikke mer udtrykte hans nærværende Sindsstemning.

Den nærværende Generation har en saa høj Grad af Incitabilitet, at den bliver sat i Sindsbevægelse ved at bevise Sindsbevægelsens Mislighed med Hensyn til kunstnerisk eller videnskabelig Produktion. Ved den levende Forestilling om den Højhed, der ligger i Erkendelsens og Viljens Overvægt, og den usunde Retning,

der lægges for Dagen i det gængse Føleri, finder den Næring for sit eget Føleri. De mest i Følelse opløste, som nødvendigen maatte komme til Bevidsthed om dette deres Føleri, stride med den største Patos imod Føleriet.

Fordi en Del af de største Reformatorer i Videnskabernes Rige i den nyere Tid - som fast alle Reformatorer - ytre sig med en polemisk Heftighed, optage mangfoldige Afer deres Maner. Ja, det er blevet til en Stiløvelse, en retorisk Bestræbelse, ganske koldt at give sin Stil Kolorit af en indre Heftighed, og ved Efterligning af effektfulde Folks Udtryk for deres Sindsbevægelse, skønt ædru, at efterligne den druknes Lader.

Det er altid Affektation, naar en Dom ikke udtaler en Tanke, der er bestemt ved et Objekt, men til Dels ved en Tilbøjelighed. Den, der har i Sinde at skrive, betragter sig som hørende til Skribenternes Parti og er tit overbærende, men bliver overdreven stræng, naar han har resigneret.

Der var en Gang en Mand, som sjældnen gik ud at spasere, uagtet hans Legemsbeskaffenhed gjorde 347 det ønskeligt, at han havde gjort det. Dette Savn af Bevægelse blev derimod ved et Naturinstinkt erstattet paa en anden Maade; han talte sig nemlig i Affekt over en eller anden Materie, og hans Blod sattes derved i en saadan Cirkulation, at han ej havde anden Motion behov. Da enhver Sag kan ses fra to Sider, var det tilfældigt, fra hvilken Side den øjeblikkeligen blev set. Det øjeblikkelige klare Blik for en isoleret Sætnings Rigtighed, taget i den subjektive Mening, som han just tilfældigvis tog den, tjente ham til Vehikel for en Tummel i Forestillingskresen, der snart igen lagde sig uden at efterlade mærkelige Følger deri. Forfatteren af denne Bog har en Gang i Kina set et Knippe Frøer, der holdtes til fals paa et Torv, og som i Almindelighed laa uden mærkelig Bevægelse, fordi de sammenknyttede Dyr anstrængte deres Kræfter i saa modsatte Retninger, at Resultatet af deres Anstrængelser omtrent blev Nul. Undertiden lykkedes det derimod en enkelt Frø uden Modstand ved et dristigt Hop at løfte hele Knippet for et Øjeblik i Vejret. Saaledes gik det med den omtalte Mands Forestillinger; undertiden blev en enkelt Forestilling saaledes herskende, at hans Foredrag antog et forbigaaende Skin af systematisk Sammenhæng.

Et eget Slags Affektation er det af en Eklektiker, naar han bruger systematiske Filosoffers Terminer, hvilket er unødvendigt for ham, hvis uorganiske Filosofi kan forstaas paa ethvert Punkt.

En Slags Affektation er den ufilosofiske Mængdes foragtelige Ytringer om en Filosofi, der er over 348 deres Horisont. De sætte deres egen Erkendelses Grænser - i Ord, bestemt med svag Overbevisning - som Fornuftens Grænser.

Affektation er Symmetri i filosofiske Systemer.

En Affektation er det, at den, der vil skrive en Afhandling, tænker sig en Titel og beskrænkes deraf, beherskes af sit eget Begreb; thi man erkender ej blot ved Sproget, den dunkle Ide foresvæver i Forvejen.

Det er et meget uskyldigt Slags Affektation at sætte Musklerne i den Stilling, som de indtage, naar man ler eller smiler, medens man hører en Anekdot, som ikke morer, men dog gør Fordring derpaa.

Den, der glæder sig over Komplimenter ved Disputatser, ved dog meget vel, at de, der sige dem, ej mene dem. Han bedrager frivillig sig selv for at nyde en liden Triumf. - De Store vedblive ogsaa at tro paa Smiger.

Affektation er det, naar en, der i lang Tid har vist Tilbøjelighed til at fremhæve Skyggesiden ved alt, pludselig vil vise sig villig til at erkende den bedre Side ved Tingene og pludselig giver sig til at rose et og andet. - Ligeledes, naar Folk af Frygt for at vise Følsomhed anstille sig haardhjærtede, - og naar man tvinger sig til at erkende fornemme Folks Fortjenester, for ej i sine egne og andres Øjne at gaa for en Smigrer.

349

De moderne Afguder, som gøres af Ord, staa deri tilbage for de antike af Træ og Sten, at de lade Tænkningen mindre Frihed end disse. Enhver antik Kunstner gav dog Zeus efter sit eget Ideal. Nu skal enhver Teolog fremsige visse Formler om det højeste Væsen.

Prælaternes Fægten for det døde Bogstav kan udspringe af flere solitariske Drifter: af Ernæringsdriften, af Æresdriften, men ogsaa af en raa Retfærdighedsdrift Det forekommer dem, at de Sætninger, de forkynde, have Statens Magt paa deres Side, og deres Forbitrelse under Modsigelse stiger ved denne Bevidsthed.

De er dog enig med mig om, Frøken Julie, at Salighed ikke kan bestaa uden en Tilfredsstillelse af alle Savn og Ønsker. Der kan ingen ulykkelig Elsker gives i Himlen. Men naar nu Frøken A. elsker Hr. B. og Frøken C. den samme, hvorledes skulle da begge blive fyldestgjorte? Sæt nu, at Hr. B. ikke kan blive salig uden Separation fra begge. Jeg ved da ingen anden Udvej, end at der maa gives Dubletter eller Tripletter i Himlen af elskværdige Individuer.

En Djævel er utænkelig; thi det strider mod Fornuften at antage en Djævel, som rigtig ved, hvad ondt er,

og dog vil det onde.

Teologer, som ikke tillige ere Filosofer, kaste gjerne skæve Øjekast til Filosoferne, og idet de ikke se sig i Stand til at holde Kontrol over disses spekulative Bevægelser, leve de i en bestandig Frygt for, at der skal ligge et eller andet Slags Kætteri skjult i de filosofiske Systemer. Ethvert væsentlig nyt filosofisk System har uden Undtagelse været fordømt af ufilosofiske Teologer. Disse staa derfor i samme Forhold til Filosofien som Høns, der have ruget Ællinger ud, og som nu med Vrede og Ængstelse løbe omkring ved Randen af et Vandsted, hvor de ikke se sig i Stand til at fortsætte deres Opsyn over deres Plejebørn.

Man bør tillade, at Statsreligionens Dogmer bestrides (ogsaa af Embedsmænd - af hvem skulde de ellers bestrides?); thi derved ville mange rigtignok bringes til at forkaste dem, men ere de sandfærdige, da ville de bestandig med fornyet Frihed vende tilbage. Den, der med Frihed vender tilbage til deres Bekendelse, er anderledes overbevist om deres Sandhed end den, der aldrig nægtede eller tvivlede. Naar derimod Dogmer medføre et Slags udvortes Tvang, da ægge de til Polemik. Selv om de ikke medførte saadan Tvang, vilde de dog - als ein von Vielen stark ausgesprochenes Wort, Widerspruch erregen.

I Kristendommens Sætninger om Forholdet mellem Verden og Guddommen kan ej læres andet, end hvad en fuldendt Spekulation lærer, men vel andet, end hvad den overfladiske Refleksion, som giver sig Navn af Oplysning, frembringer i Modsætning til Kristendommens Mysterier, der staa højt over den almindelige Menneskeforstand.

Den til en vis Tid og i et vist Selskab af Mennesker almindelige Forestillingsmaade kalder man almindelig Menneskeforstand.

351

Den almindelige Menneskeforstand er noget højst vigtigt, thi det er den store Hobs traditionelle Viden, hvorefter den ledes under sin praktiske Virksomhed; den staa heller ej i sit Væsen i nogen Strid med den spekulative Indsigt, men har sin relative Sandhed. Den har forskellige Gradationer. Paa et Trin af den findes Sætninger, som: Solen gaar op og ned, Gud er i Himlen, en ærværdig gammel Mand o. s. v. Men selv paa dens højeste Trin har efter Menneskeslægtens hittidige Udvikling den højeste Ide været en Forestilling; Rum og Tid have haft absolut Realitet og de mest almindelige Begreber savnet deres Dialektik.

At Troen paa Udødelighed er et væsentligt Moment i Erkendelsen, viser sig først ret klart, naar man beslutter rent at udslette dette Begreb af sit System; da vil det først blive tydeligt, at det er et uundværligt Moment i en konsekvent og harmonisk Verdensanskuelse.

Schillers verschleierte Bild zu Sais udtrykker en Anelse om, hvad hans Tids Filosofi førte til: Entzauberung.

At Udødelighedsbegrebet ej har været uden Virkning paa Filosofien, viser sig i Læren om Erkendelsens Mulighed. Man har der glemt at forudsætte en ny ubekendt Tingenes Orden, hvori dybe Hemmeligheder ville blive afslørede for den tænkende.

Den, der forfægter Sjælens Udødelighed nu, kan ikke gøre sin Tro almengældende. Negationen 352 skal nu gennemføres og en ny Affirmation fremgaa af Fornægtelsen. Vi klamre os fast til Vraget af et synkefærdigt Skib, andre arbejde paa dets Ødelæggelse. Det er de to Interesser.

I en vis Betydning af Ordet gives der ingen nye Beviser for Udødelighed.

O, en forkert Synsmaade at antage, at Udødeligheden ej ligger i Grunderkendelsen, at det først er problematisk, om den hører dertil eller ikke!

En Grund, hvorfor Udødelighed forekommer Folk at føre til lidet, er, at det, man skal tænke sig, er givet som tomt. Men mon det ikke kan være nok, at vi ved, det vil, skønt ubekendt, have Fylde?

Det fører til Mystik og Sværmeri at antage, at Sjælen [ej] er udødelig; thi da maa Fornægteren stræbe at assimilere sig med det uendelige Ubestemt som er det eneste bestaaende.

Som Profet, Læge og Kusk er Mennesket ej agtet i sin Familie; men som Poet er han der mere agtet end andetsteds.

Der gives et Slags aandelig starblinde Mennesker (Digtere kunne især henregnes til dem); de ere med deres hele Liv og Interesse i den Ide, der for Øjeblikket beskæftiger dem; hvad der har været dem nær, og hvad der til en anden Tid er dem nær, er dem i det nærværende Moment betydningsløst.

353

Naar en finder et Skrift godt, fordi han kender Forfatteren, medens andre, for hvem Forfatterens Personlighed er ubekendt, frakende det alt Værd, da er det ikke sagt, at hin har Uret.

At man kender en lyrisk Digter eller en burlesk Skuespiller personlig, formindsker Nydelsen af deres Kunstværker. En anden Sag er det med mere objektive Kunstarter, som i Følge deres Væsen ej umiddelbart minde os om Kunstnerens Individualitet.

Somme kunne ej lade deres aandelige Kreaturer gaa ud paa Litteraturens Fæled uden at have sat deres Mærke paa dem og paa den Maade hævdet deres Ejendomsret.

Somme kunne ej staa stille, mens man recenserer dem.

Kunstnerisk Produktion grundes ej altid paa et Naturens Kald, fordi den drives med Lyst; hos ukaldede kan Lysten være vakt ved Vanen.

Skribenter kunne inddeles i teologiske og filologiske. De sidstes Tænkning er aforistisk og enhver af dens Tanker bindes til en uforanderlig Formular. Tankens Udtryk i Sproget er dem Hovedsagen. Disse filologiske Skribenter lade sig igen inddele i de kritiske, hvem Stil og Grammatik mest interessere, og de poetiske (ej digteriske), hvem Sprogets naturlige Lyrik er Hovedsagen. Til de sidste hører Grundtvig. Naar disse anse sig for Teologer, saa gøre de sig Idoler af Ord.

354

Unge danske Skribenter, selv i videnskabelige Fag, betragte deres Arbejde som et Slags Skoleøvelser. De tænke sig med virkelig, ej paataget Beskedenhed i et underordnet Forhold til Publikum, og lade deres Dom over sig selv bero alene paa dettes Dom. De befinde sig, kort sagt, i samme Sindsstemning som en Dreng, der gør rede for en Lektie og af sin Lærer venter en god eller slet Karakter. - Skrive med saadan Stemning kan ingen, som virkelig føler Kald til at skrive.

Forskellen paa Omgang med Bøger og Omgang med Mennesker stikker egentlig deri, at man ikke kan bringe Bøger til at tale om hvad man vil. Bogens Forfatter gør sin Personlighed gældende, og Læseren gør sin gældende; men Foreningen kan ej gaa for sig. Forfatteren maatte modificere sine Ord lidt, og Læseren sine Fordringer lidt, for at de kunde komme til at harmonere. Da man ej er vis paa, om Forfatteren i Samtale vilde modificere sine Tanker saa meget, at man kunde optage dem i sin Bevidsthedskres, bliver man altid noget uenig med ham.

At digte Fortællinger om Mennesker, der have vist større Ædelmod og Selvopofrelse eller Slethed end Historiens Personer, er det samme som at fremstille Heste, der drage Læs, som overgaa Hestens Kraft, male Træer, der vokse til en Højde, som overstiger deres Natur, Ræve med syv Alen lange Haler og Æsler med dito Øren.

355

En klassisk Rejsebeskrivelse kan ej forfattes under selve Rejsen. Den rejsendes Kommentar afgiver blot den prosaiske Sandhed; men i Erindringen komme Erfaringens bedste Momenter til Live, nemlig de, der levedes ubevidst. Det tilfældige Stof falder af, og et poetisk Billede, en episk Efterklang af Virkeligheden kan nu frembringes.

I Lande, hvor Meningsytringen er nogenlunde fri, gives der et Slags politiske Poeter, som Regeringen kan betragte som et Slags Vejrhaner. De tilkendegive Retningen af den offentlige Menings Vind.

De, der skrive i Jødemaneren (Heines, Börnes, Menzels), synes at være muntre, men deres Lystighed minder om det tilsyneladende Smil hos nyfødte Børn, som kommer af, at de have Kneb i Maven.

Den konstitutive Forskel paa Taler og poetiske Værker er, at hine ville fremme et bestemt Øjemed, de have ikke deres Øjemed i sig selv, saa at de talende Kunster komme til at staa i samme Forhold til hinanden som i en anden Sfære Arkitektur og Plastik.

Ved æstetiske Teorier bliver den kunstneriske Produktivitet fuldkomnere; thi den bevidstløse Kunst gaar altid noget videre end den bevidste. Jo længer altsaa Bevidsthedens Kres udvider sig til alle Sider, desto længere udbreder den dunkle Anelse sig foran Lyset.

For at kunne skrive og tale vel for sig, maa man besidde en vis Resignation, som gør, at man finder sig i, at man ikke kan meddele andre de Tanker, der ere ret levende hos en, med den hele Sammenhæng, hvori man selv har dem i sin Bevidsthedskres. Man maa lade sig nøje med at bruge de Midler, som staa en til Tjeneste i Sprogets Forraad, fordi man er nødt til at lade sig nøje dermed. Adskillige Mennesker, som ikke have indset denne Sandhed eller ikke altid have den klart for Øje, lægge en Utaalmodighed for Dagen under Meddelelsen, hvorved denne mere skades end gavnnes. De føle, at de Udtryk, der tilbyde sig for dem, ej ere tilfredsstillende, søge i Affekt om andre, og vende jævnlig tilbage til de een Gang brugte eller forkastede, fordi Tankens Form ej tilfredsstiller dem. Hvis de vilde naa deres Øjemed saa meget, som det er muligt, og nøjes dermed, vilde de med en Sindighed, der var grundet paa hin Resignation, se sig om efter den Hjælp, Sproget ydede dem. Denne Taalmodighed, der skaffer Oversyn, udkræves i høj Grad hos en Filosof. Derfor er det sangvinske Temperament meget uheldigt for en vis Art af filosofisk Fremstilling.

Veltalenhedens Fylde kommer af Følelsens Virksomhed, ej af den stærke Attraa.

Erkendelsen af alle Forestillingers fælles Enhed ligger til Grund for Vittigheden og giver den sin dybere Betydning. Den er egentlig et genialt Blik for Forskellighedens Lighed og Lighedens Forskellighed.

Mon ikke unge Dagdriveres vilkaarlige Brug af Ord, forsætlige Forvekslinger af meningslignende Ord, deres Opsætsighed mod Synonymikken, hvori f. Eks. Billard-Vittigheder for en stor Del bestaa, 357 derfor er tiltrækkende for unge Mennesker, fordi deri ligger et Slags ubevidst Dialektik, en ubevidst Erkendelse af Ordenes Fluiditet, en Anelse om de modsatte Begrebers Enhed og altsaa eine beginnende Entfesselung des Begriffs?

Stilistens Begreb kan ej udvikle sig frit, da Sproget, Tankens Betingelse, hos ham ej er sammensmeltet med Tanken.

Ligesom man enten af Rigdom eller Armod kan klæde sig i Silke, saaledes kan man af disse tvende modsatte Grunde betjene sig af et billedligt Foredrag.

Naar en lingvistisk Poet siger: »det røde Blod«, tænker han ikke paa den egentlige Blodfarve, men snarere paa Rosenkuløren som den almindeligere.

Det er lige saa vanskeligt at bestemme et Foredrags Udførlighed efter andres Tarv som at købe Brillen til fremmede Øjne Naar man heri følger sin Ejendommelighed, findes der vel altid nogle, som ville holde Skridt med en, om et Skrift for Resten tiltaler dem. - (»Forfatteren haaber, at dette Skrift hverken skal have saa stor Vidtløftighed, at ingen skal finde det for kort, eller saa stor Korthed, at ingen skal finde det for vidtløftigt.«)

Det er interessantere, at et Foredrag har et intensivt Indhold, end at det har Intensivitet paa Ekstensivitetens Bekostning.

En Fejl i Fortælling er, at der er lagt alt for meget Vind paa Kontinuitet. Kunsten bestaar i at 358 springe over, hvad der forstaar sig af sig selv eller ikke behøves for at fatte Sammenhængen.

Det ligger i Sagens Natur, at man i Breve noget mere end i mundtlig Samtale maa tage sine Søndagsklæder paa.

Visse Folk kunne ej forstaa ægte Bøger, men kun Sætninger og de uægte Bøger, der bestaa i Aggregater af isolerede Sætninger.

Lige saa vel som en Væver kan optræve Tøj for at se, hvorledes det er forarbejdet, lige saa vel kan en Videnskabsmand, som føler sig kraftigen tiltalt af et Værk, nøje ransage, ved hvilke lingvistiske Midler Virkningen er frembragt.

Den, der skal reformere Verden, skal ej ved Sæd bringe en aldeles ny Plante frem, med ved Podning forbedre de gamle.

Goethe siger, at Sandheden er ej saa slem at finde, som man i Almindelighed tror, men at Folk ej gærne høre den. Sagen er, de ville ej give slip paa Verdens Begreb, men beholde Verden med dens Nydelse som noget absolut.

Der er fler, end man skulde tro, der have set Sandheden, især i enkelte klare Øjeblikke; men de savne den fuldendte Fremstillingsmaade og have den derfor kuns i en subjektiv Mening.

Tro mig, den kommende Tids Erkendelse lever i mangt et anticiperende Hoved, som i sine bedre Timer tilskyndes af sit bedre Selv til at udtale dens 359 Fordringer; ja han kan føle det med Gysen, som om hans hele nærværende Virksomhed var Akkommodation og Blændværk. Men han beroliger sig selv og tvinger sig til Overensstemmelse med Mængden, da det ellers forekommer ham, som om han maatte opofre alle sine Venners Kærlighed og lægge sig i Strid med hele Verden. Dog vilde Striden ej blive saa stor, som han befrygter det. Udviklede han, som en, der var død for Verden, sin dybeste og selvstændigste Overbevisning, da vilde det nok vise sig, at mange beslægtede Strænge hos andre Aander vilde komme til at klinge derved. Den subjektive Sandhed (Sanddruheden) vilde da vise sig at føre til Sandheden.

Der maa gives løse Genier, som ej ere bestemt indordnede i Statssamfundet; thi de privilegerede Videnskabsmænd blive ved deres Stilling let for tilbøjelige til at tage Hensyn til den almindelige Mening. Det var under andre Statsforhold, at Reformationen kunde gaa ud fra Universitetet. De privilegerede ere komne i deres Stilling ved at være et vist Systems Ordførere og have knyttet sig fast til det som Betingelse for deres Betydning.

Det er magtpaaliggende at faa Folk til at udtale sig ganske, meddele deres Bevidsthedskres helt, selv om Videnskaben ej vinder meget ved deres Meddelelse. Somme Folk file længe paa et lidet Arbejde, saa at det synes at love noget. Bedre var det, om de ved dristig og oprigtig Meddelelse overbeviste Folk om, at deres

Indsigt var kun ringe. Under Søgen efter Sandhed har man samme Interesse for saadan Oprigtighed, som man under Søgen efter 360 bortkomne Sager har Tilfredsstillelse af, at Folk vende deres Lommer og vise, at der hos dem intet er at søge.

Tilfredsstillelsens Følelse er lige saa vel blandet, naar Savnet kommer af Videbegærlighed som af en eller anden organisk Drift. At Videbegærligheden kun kan tilfredsstilles sukcessivt er højst ubehageligt for den, der tydelig i sin Fantasi har udkastet Planen til dens Mættelse.

Naar nordiske Mænd skulle ret blive grebne at en Videnskab, maa de først med Magt trækkes et godt Stykke paa Vejen.

Somme Mennesker kunne i Følge deres Individualitet aldrig komme til at skrive Bøger; thi deres Selvtænkning fører dem altid til dunkelt foresvævende Begreber, der tit ere højst originale, men som da sysselsætte dem saa længe, til de faa dem aldeles trivialiserede og altsaa berøvede Interessen.

Somme Videnskabsmænd kunne af en særegen Grund vanskeligen komme til at optræde som Forfattere. De kunne ej overtale sig til at publicere deres Tanker, før de til en høj Grad have gjort dem klare for sig selv, men i en saa høj Grad, at de nu ikke ville komme frem med dem, fordi de forekomme dem triviale.

De Videnskabsmænd, som ikke føle stor Trang til at ordne deres Tankesystem, maa enten have meget Geni eller liden Tænkksomhed. 361 Der gives Mennesker, der skriftlig kunne spinde Tanker ud af sig, som de ikke før have haft, uden at derved noget blivende Stof erhverves for deres Bevidsthedskres. En saadan Tænkningens Operation maa da foretages af dem paa en mekanisk Maade, omtrent som den maskinmæssige Løsen af en aritmetisk Opgave.

Man maa arbejde smaaligt og i fortrykt Stemning i Reflektionens Tjeneste, inden Totalanskuelsen pludselig gør alting klart for en, ligesom Sømænd maa varpe og bugsere deres Skibe ud imellem en Skærgaard, for at den raske Kuling ude paa Dybet skal fylde deres Sejl.

Mange ville ikke af med deres Vildfarelser, der med lange forviklede Rødder have som haardnakket Ukrud snøret sig fast om særdeles mange Naboplanter. De tro at stride for Sandhed og stride for deres egne Personer.

Naar Menneskets Bevidsthedskres er et stivnet Aggregat af fikse Begreber, et Slags Fortsættelse af hans legemlige Organismus, betragter han alle Forsøg paa at bringe disse anatomiske Præparater i Flud som Fornærmelser mod sin Personlighed.

Naar Sindet under Sandhedens Erkendelse er frit for subjektive Bevægelser, fremstiller det sande sig mest efter sin Sandhed for det, ligesom Maanen viser sig mest, som den er, i det stille Vand, medens derimod dens Billed er i en sitrende Bevægelse, naar det falder paa en bevæget Vandflade.

362

Jo mere subjektiv Ekstase finder Sted, desto mere fordunkles den klare Forestilling om Genstanden.

Viljen skal ej bestemme, hvad der er sandt.

I en vis Henseende er den litterære *plebs* i en besynderlig Modsigelse med sig selv. Paa den ene Side er der intet, som tildrager sig almindelig Opmærksomhed hos den, uden hvad der virkelig bærer Genialitetens Præg (heri følger den et bedre Instinkt); paa den anden Side beskærer den i sin bestemt udtalte Dom det geniale Produkt saaledes, at kun det trivielle bliver tilovers.

»Naar Friheden udspringer af Sandhedens Kraft og altsaa er afhængig af Erkendelsen, hvorledes kan da *plebs* blive sædelig, da den ej kan hæve sig til Erkendelsen?« - Den kan ej hæve sig til Erkendelsen; men den kan hæves til Erkendelsen. Erkendelsen er ej enkelt Mands Sag; Videnskabsmændene finde dens Former og øverste Grunde; men den kommer først da til sin Virkelighed, naar den har gennemtrængt alle Lemmer af et Menneskesamfund, naar den, som besjælende Princip, regulerer alle konkrete Forhold. For at dette kan ske, maa den spekulative Erkendelse være bleven umiddelbar hos den uvidenskabelige Mængde.

Naar en udgiver et Tidsskrift, holder den litterære Pøbel det for en Fattigbøsse, der sættes ved en Landevej, hvori enhver kan lægge sin Skærv, ja hvori uartige Drengene kunne putte Skarn og Sten.

363

Man burde udkaste af offentlige Biblioteker de slette Skrifter, som ved deres kaotiske Mængde konfundere de studerende. Den Indvending, at meget godt ved denne Lejlighed vilde gaa i Løbet, gælder ej; thi den kan ogsaa gøres imod den Skik at feje Snavs ud af Værelset, da ved den Lejlighed ogsaa nyttige Sager kunne bortkomme. Man kunde jo i særskilte Bygninger opbevare de saaledes udfejede Skrifter til Litteratorers Ransagelse.

Nytten af det matematiske Studium er i Særdeleshed den, at Videnskabens Dyrker vænnes til en vis upatologisk Tænken, (hvis han behøver at vænnes dertil; thi der gives dem, som af Naturen ere alt for følelsesløse under deres Studier).

Det er undertiden det bedre Hoved, som ej kan godt skrive saakaldte Afhandlinger i Modersmaalet, fordi han føler Savnet af faste Udgangspunkter. Begrebernes organiske Sammenhæng begynder at danne sig hos ham, og idet han ser, at det ene nødvendigvis forudsætter det andet, er han ude af Stand til at gøre Begyndelsen.

En ensidig Afhandling interesserer mest, fordi Enheden er overvejende, Mangfoldigheden adspredende. Derfor interesserer et flersidigt System mindre. En aldeles alsidig Fremstilling have vi jo for os i Naturen selv; men her er Mangfoldigheden uendelig.

At en Lærdom er bleven til Erkendelse, ses deraf, at den springer ud i andre Erkendelser, ligesom en 364 Plante ses at have fæstet Rødder, naar den sætter nye Skud. Den blot lærte Sætning bliver liggende ubevægelig i den blotte Hukommelse.

Philosophari volo, sed paucis, siger den nordiske Natur.

Det var Umagen værd at undersøge, om ej den sande Filosofi gør utilbøjelig til det veltalende Foredrag. Maaske det rige, strømmende Foredrag har sin Grund i en rastløs Søgen efter Tingenes Sammenhæng, der kun i forbigaaende Momenter bliver tilfredsstillet og kæmper med Sproget for at fastholde de forsvindende Aabenbaringer. Rimeligvis gør den dybe Indsigt ordknap; thi den nærmer sig til den rene Viden, den fuldkomne Stilhed eller Døden. Plato siger jo ogsaa, at al Filosoferen er en Stræben efter Døden. Disse Betragtninger opstaa let hos den, der har mærket, hvor mange dybsindige Mænd tale lidet, og hvor overfladiske Hoveder kunne føle sig behageligen tilfredsstillede ved uendelig Sludren med Munden og Pennen.

Visse Sandheder i Filosofien kunne kuns begribes af den, hvis naturlige Begæring af Skæbnen er brækket.

Menneskets Bevidsthedskres bestaar af de to Elementer: Anskuelse og Begreb, eller Billed og Begreb. Det er paa ny den samme Modsætning som mellem Sjæl og Legeme. Atter skal her Begrebet i Filosofien løsgøre sig, træde frem med Selvstændighed.

365

De, der anse det for Hovmod at sætte fast Lid til Fornuftens Udsagn, vise derved selv stort Hovmod; thi de forudsætte, at den fornuftige Tænkning er Individets Værk. - Kunne de dog ej mærke, at Fornuften er en højere Magt i Menneskets Tænkning, som umiddelbart vidner om sig selv?

Er Filosofiens Studium ej til nogen anden Nytte, har det dog i det mindste den gode Følge, at det hindrer unge Mennesker fra at spille deres Tid og Kraft ved den ufuldendte Refleksion, som Sandhedstørsten nødvendig maa vække hos enhver, naar han ej studerer Filosofien historisk. Thi aldeles undslaa sig fra al Filosoferen kan intet Menneske, der ej enten ved Livets Nød eller en lav Karakter bringes til at henvende sin Opmærksomhed blot paa det fysiske Livs Pleje. Men Frugten af de umodne Spekulationer, der naturligen opstaa i en Ynglings Hoved, naar han ej opfatter Tidens Filosofi historisk, førend han forlader sig paa sin Selvtænkning, er i Almindelighed det beskedne Resultat, at Filosofiens Studium fører til intet. I Stedet for at søge Grunden til deres frugtesløse Grubien i Mangel paa Anlæg eller Udholdenhed besmykke de deres illiberale Resignation ved Foragt for Videnskaben selv.

Ved den spekulative Filosofi erholder man ikke saa meget Svar paa de Spørgsmaale, som den almindelige Menneskeforstand fremstiller, som man kommer til at erkende, at Spørgsmaalene selv, som grundede paa Begreber, der ingen Sandhed have, maa bortfalde. Begreberne, der ligge til Grund for Spørgsmaalet selv, forsvinde, tabe deres Realitet.

366

Hvad en forstandig Mand filosofisk tænker er egentlig aldrig skævt; naar han lader sig overbevise om Vildfarelse, lader han sig egentlig bevæge til at give sine Tanker en mere almengyldig Form. Han optager en Kommunitets aandelige Former i Stedet for sin individuelle.

En dialektisk Forskole er et herligt Dannelsesmiddel for de reelle Videnskabers Studium og Livets praktiske Virksomhed. Indsigt i Begrebets sande Væsen leder til at erkende de modsatte Forestillingsmaaders relative Gyldighed og baner Vejen for Overbærenhed og Kærlighed i Menneskenes Samliv.

Qui bene distinguit, bene docet, er en rigtig Regel, hvis man oversætter *bene* ved *godt*, ikke hvis man oversætter det med *meget*.

I al Undervisning bør findes et stereotypisk Element. Netop stereotypisk: Formlerne maa være staaende, men Fejlene deri kunne rettes.

Jeg paastaar ej, at enhver under Livets Gang bør vedligeholde et afsluttet Begrebssystem; det kunde maaske endog give Livets Udvikling en vis Langsomhed; men en Studerende bør dog forsøgsvis sætte sig ind i et saadant, og dertil bør den akademiske Undervisning sigte.

Den, der paatrænger andre et filosofisk System, hvortil de ej føle Trang, handler ligesom den, der tvinger en, der ikke er tørstig, til at drikke.

Jeg kan begribe, hvorledes et Menneske kan udføre et System med en af ham selv dannet Terminologi, 367 men ikke, hvorledes han som Lærer i en Række Aar kan gentage det, uden at ledes derved.

Hvor kan en anden Videnskabsmand overbevise en gammel Lærer i Filosofien, der daglig gaar og befæster sig ved tusinde Ideassociationer i sine ejendommelige Forestillingsmaader? Dennes Vildfarelser ere haardnakket Ukrud, der med lange, forviklede Rødder har snøret sig fast om utallige Naboplanter.

En gammel akademisk Lærer sagde en Gang til mig, at hans Forelæsninger skulde indrettes anderledes, hvis jeg vilde høre dem end i modsat Fald; »thi«, sagde han, »jeg gider ikke lækret for de unge Studenter.« Dette, som han *naïvement* tilstod, kom fra en Stemning, som han har til fælles med flere; de ville ikke lade deres Subjektivitet skinne frem, naar de tale til deres Undermænd.

Dersom en, der bruger et tørt Foredrag, en enkelt Gang vil sige en Vittighed, da kan han være vis paa, at de straks derpaa følgende Tanker ville gaa tabte for Tilhørerne. Jo mindre Foredragets Sammenhæng har indre Nødvendighed, desto mer vil en springende Fantasi sættes i Bevægelse hos Tilhørerne. Fordi en kristelig Præken i Almindelighed indeholder fremstikkende sanselige Steder, tabe Tilhørerne let Traaden i det hele.

I videnskabelige Forelæsninger er det en Fejl at bruge Eksempler, der, for sig betragtede, ved deres Skønhed, Latterlighed eller ved andre fremstikkende Egenskaber afdrage Opmærksomheden fra de almindelige 368 Sætninger, der skulde oplyses ved dem. Saaledes vilde det i Flyveposten citerede Eksempel paa en urigtig Inddeling af Mennesker i en akademisk Forelæsning kun være meget ilde anbragt. Et Foredrag, der interesserer ved slige Midler, gør sig skyldig i en *ambitio prava*; thi man bejler derved om Bifald, ikke for Videnskaben, men for sin Person.

En overfladisk Betragtning vil sige: »Haandbøger, der ere udarbejdede ved mange Aars Anstrængelse, i hvilke hvert enkelt Udtryk mange Gange er forandret, og det, der til sidst er beholdt, vejet med megen Omhu, saadanne Haandbøger paaskønnes sjælden af Læseren, der aldrig kommer til at vide af de mange fine Bemærkninger, der have ført til den nuværende Form, eller de mange sindrige Skrupler, der have givet Anledning til indflikkede Ord og Sætninger.« Saaledes vil især mangan Forfatter tale og tro, der sker ham stor Uret, naar andre mere flygtigen udarbejdede Værker, der ere støbte af eet Stykke og skrevne ved een Ides Lys, sættes over hans ængstelige udpenslede, stykkevis sammensatte Arbejde. Men - det Værk, der ej taler til Aanden, og følgelig ej er skrevet efter en dyb Anskuelse, bliver aldrig ved den fortsatte Omarbejdelse forvandlet til et klassisk Værk. Tiden bliver vel engang saa myndig, at den kommer ud af den Formening, at Arbejder, der ej ere udsprungne af et klart Undfangelses-Øjeblik, desuagtet vel kunne være skikkede som Ledetraade ved Drenges eller Ynglingers Undervisning. En Haandbog, der skal due til saadant Brug, maa være udarbejdet af en Mand, der har haft Erfaring i det Slags Undervisning, 369 og som har udarbejdet sit Skrift med sindig Overvejelse; men Ideen dertil maa være udkastet med Entusiasme, og den varme Interesse maa under Arbejdet have været vedligeholdet. Et Livsprincip maa røre sig deri og oplive alle de organisk sammenhængende Dele, ellers kan ingen Interesse vækkes hos den Lærling, der skal modtage Foredraget.

Den, der skal være en god Systematiker, maa have et langsomt Hoved; thi de hurtigere Genier kunne ej i deres hele Levetid arbejde paa eet Kunstværk. Det hurtige Hoved kan i et enkelt Værk have været Systematiker for sig selv, men ej for andre. Bygningen, der i en kort Tid stod for hans Bevidsthed, forsvinder igen uden at være bleven fastholdt i en Tegning.

En og anden ung *Philosophus* føler en Nydelse i den Forestilling, at Filosofien ej er tilgængelig for alle, og at de ere Medvidere i en vis Terminologi, som ikkun den kan fatte, der har sat sig ind i et System. Deres Glæde ligner omtrent Soldatens, der bærer et hædret Korpses Uniform, og deres hoverende Fremfærd, deres haanende Sideblik til uindviede ligner omtrent Drengens, der holder sin tillukte Haand hen for en Legekammerats Øjne, idet han siger: Du ved ikke, hvad jeg har i min Haand.

Der gives Filosofer, som ej kunne faa Bugt med deres Opponenten, fordi disse staa fast paa deres jordiske Standpunkt. Kunde de faa dem til at følge sig i den spekulative Region, hvori de have hjemme, vilde de let besejre dem, ligesom Herakles fordum 370 besejrede Antæus, da han fik hans Fødder løftede fra Jorden.

De filosofiske Frimestre høre ikke til nogen Skole og staa i intet Forhold til noget af de filosofiske

Standpunkter. De ere, som Goethe siger, Narre paa deres egen Haand.

De sentimentale Halvfilosoffer og Halvpoeter, der ligesom Flagermusene kuns bevæge sig i Tusmørke og ikke ville lade deres Bevægelser belyse af Solen, opbringes, naar man sætter Paastande mod deres; fordi Paastandene kun hænge ved deres Personlighed, ej ved det almægtige Begreb.

Egenskaber ved reflekterende Filosofer:

1) De kunne ej huske deres egne Filosofemer. Naar en Tid er forløben, efter at de have skrevet en Afhandling, da betragte de den ikke mer som hørende dem til, deres Interesse er aldeles forsvunden derfra. Ellers er det en Ting, der gælder om Poeter, som heri adskille sig fra ægte Filosofer, at disse erhverve sig en blivende Erkendelse, hine en forsvindende Anskuelse. En Filosof arbejder altid paa eet Værk, og alt, hvad han producerer, er en Part deraf; en Digter frembringer flere Værker, der hvert for sig have et selvstændigt Liv og ere afsluttede Helheder.

2) Den Erkendelse, hvori de for Øjeblikket leve, hænger saaledes sammen med den personlige Eksistens, at de betragte det som en personlig Fornærmelse, at man gendriver den for dem. De betragte Erkendelsen som deres personlige Ejendom.

371

3) De sky at sammenligne deres Bevidsthedskres med andres, da de frygte for, at deres Pindebygning skal rives om.

En vis Læsning af filosofiske Skrifter ligner meget Brug af stærke Drikke. Læseren lader sig da beherske af den fremmede Aand, der med sin Kraft fylder ham for en kort Tid og bibringer ham et forbigaaende Skin af Dygtighed og indvortes Konsekvens - netop ligesom den berusede for et Øjeblik nyder et Liv, der er forhøjet ved en udvortes Naturmagt.

Den fuldkomne Konfusion i Erkendelsens System kan aldrig finde Sted, naar en i at fremstille sin Verdensanskuelse er konsekvent; den finder kun Sted, naar han overvældes af Reminiscencer af en fremmed Verdensanskuelse. Thi hans System kommer da til at ligne en Rakkerkule, hvori der er lutter Kadavere, hist og her kravler en halvdød Hund.

Visse idelig receptive, kvindelige Mænd ere bestandig besatte af en fremmed, dem overlegen Genius, der taler for dem, men kuns for en kort Tid behersker dem og da maa overgive Regimentet til en anden.

Naar man har noget Bekendtskab med store Filosofer, kan man først forstaa de smaa; thi disses Konsekvens er ej udtrykt i deres Skrifter, men kuns ment.

Smaa Filosoferes Overbevisning om, at der i deres Fremstilling hersker Konsekvens, beror paa en Erindring om den systematiske Sammenhæng, der 372 herskede i de geniale Skrifter, til hvilke de støtte dem.

At den, der opfatter en andens System (en Fichtianer, Schellingianer), har større Forvisning end Systemets Ophavsmand, er højst naturligt; thi den opfattende finder, at hvad der rører sig hos ham selv, har ogsaa rørt sig hos en anden.

Originalitetens Forlangende forudsætter en Slags idealistisk Synsmaade. Man antager, at Filosofien skal opfindes. Opfind Bogtrykkerkunsten!

Der er den Forskel imellem den filosofiske Konversation og det s trænge Foredrag af Videnskaben, at hin er forstaaelig i hver enkelt Sætning; i dette derimod maa hver enkelt Del forstaaes af det hele. Men Graden af den gensidige Forstaaen, som opnaas ved Konversationen, er mindre; man forstaaer hinanden ej aldeles grundigen. Et Foredrag af den Art kan betragtes som en Bestræbelse for at gøre sig forstaaet; man søger at træffe Enheden af et vist Samfunds Erkendelse.

Den konverserende søger derfor mer umiddelbar Nydelse og kan være forfængelig, hvilket den systematiske Forfatter vanskeligere kan være end stolt. Den konverserende maa enten holde sig inden for Grænserne af det Begreb, som han og hans Læseverden har til fælles, eller dog gaa ud fra det som en nødvendig Basis. Systematikeren derimod producerer en organisk Tankecyklus, som Læseren maa arbejde sig ind i. - Der gives et klassisk Foredrag, som forbinder begge.

373

Konversationen er en Skiveskydning. Det kommer an paa, om man træffer eller nærmer sig til Centret af den fælles Bevidsthedskres.

Den konverserende kan ej være forvisset om, at hans Tale finder Genklang hos andre, førend han ved Meddelelse har forsøgt det, med mindre han er meget indbildsk. Men naar han ved Forsøg er bleven

overbevist om, at hans subjektive Udtryksmaade forstaas af en Mængde, kan han jo ved hver enkelt Ytring forfængeligen glæde sig over den Effekt, det vil gøre. Systematikeren derimod arbejder til en Totaleffekt.

Kan et filosofisk System blive populært? Ja! Filosofien skal populariseres; men naar den fuldkommen er bleven det, da er dens Epoke forbi. At popularisere en Filosofi er ej enkelt Mands Værk, men en hel Tidsalder; den populariserer altid efterhaanden den sande Filosofi, men ved at forvandle dens Begreber til Meninger. Men da er den ej mere Filosofi; da er den fortæret af *tempus edax rerum*, og Filosoferne have gjort et nyt Fremskridt i Erkendelse, som den videnskabelige *plebs* har at tilegne sig.

Da kommer et filosofisk System til at leve, naar det ophører at eksistere som bestemt, men kommer til at danne en Bølge i Tidens Strøm.

I Garves saakaldte filosofiske Afhandlinger haves et Mønster paa den filosofiske Konversation. Ligeledes i mange æstetiske Afhandlinger af Brødrene Schlegel.

374

Den litterære Konversation refererer sig saaledes til den sunde Menneskeforstand i en vis Tidsalder, at den ej er forstaaelig, langt mindre interessant for den, der ej lever i Tidsalderen eller har gjort et Studium deraf. Eksempler herpaa ere Ciceros filosofiske Skrifter, der vanskelig i vor Tid kunne interessere som Schlegelernes. Derimod har den spekulative Form, som Platons og Aristoteles's, mere blivende Interesse gennem en lang Række Sekler.

Blotte Diskurser, Konversationer over filosofiske Genstande ere ej at foragte, naar de falde i Tidens Aand, ellers maatte jo mundtlige Samtaler af saadant Indhold slet ikke have noget Værd. Egentlig Indsigt kan jo rigtignok paa denne Maade kun hos Omgangsvener tilvejebringes (hvilke kende hinandens Bevidsthedskres); men naar Kvæstionerne dels slutte sig noget til Seklets fælles Bevidsthedskres, dels bruge et almengyldigt Billedsprog, kunne slige Meddelelser ogsaa have deres Værd som aandelige Incitamerter. De ere da ikke Monumenter for mange Sekler, men Øjeblikkets nødvendige Livsytringer, der med Resignation finde dem i et Liv af faa Aar, ligesom det egentlige Mundsvejr kun fører et Minutliv.

Det røber en stor Mangel paa et universelt Overblik med Hensyn til den menneskelige Bevidstheds Udvikling at ville slaa Vrag paa den litterære Konversation. Den følger med samme Naturnødvendighed paa et dybtgribende System, som de hundrede Ekkoer af et Pistolskud paa Bjærgstrækningen Kaukasus.

375

Til Motte paa et filosofisk Skrift kan man passende bruge Odysseus's Ord: τί πρῶτον, τί δ' ὕστατάτ7953;ον καταλέξω;

En Ros for et filosofisk Skrift er, at Videnskabernes Epikureere dadle det som tørt. Den sande videnskabelige Fremstillings Formaal er at frembringe Overbevisning uden at vække Sindsbevægelse

Naar Mennesker, der ingen Indsigt have i det systematiske Foredrags Natur, udrive enkelte Ytringer af deres Sammenhæng for at forkætre dem, kunde man betale dem med samme Mønt ved af de Parter i deres Tale, der have organisk Sammenhæng, nemlig deres Perioder, at udrive en Sætning eller halv Sætning og Saaledes paastaa, de have sagt det modsatte af hvad de have sagt. Man kan undertiden afskære et Ikke fra en Sætning, hvorved den kontradiktorisk modsatte Sats fremkommer.

I et fuldkommen organisk udviklet Foredrag er ethvert Begreb Centrum for det hele.

Det er let at tilfredsstille den litterære Mængdes Fordringer til systematisk Foredrag; thi de finde sig fyldestgjorte ved en udvortes Skematismos. Den kan mangle, og dog den sande systematiske Sammenhæng findes, og den rubricerede, eksoteriske Orden være der, uden at det organiske Liv bevæger sig i det velordnede Kadaver.

Jeg begriber meget godt, at en Filosof, der er fuld af originale Ideer, heller danner sig selv et Ord eller paatrykker et sædvanligt Ord et ganske nyt Stempel, 376 for at hans nye friske Erkendelse ej skal flyde sammen med et eller andet livløst Begreb, som Mængden fører i Munden. Dette vilde han sikkerlig ofte udsætte sig for ved at vælge et brugeligt Ord, der nogenledes svarede til hans Ide, fordi de gamle mægtige Associationer, der klæbede fast ved dette Ord, vilde kvæle den nye Spire, som han vilde nedlægge.

Naar man i et filosofisk Foredrag holder sig nærmere til den almindelige Sprogbrug, tro mange, at det, der siges, er ej at tage saa nøje efter Bogstaven eller i egentlig Forstand.

Filosofisk Produktivitet kan ej bestaa med ængstelig Frygt for at støde an mod Sprogbrugen.

Erkendelsens Strøm artikuleres paa forskellige Maader hos forskellige Folkestammer; forskellige Punkter deraf krystalliseres ved Refleksioner. Man kunde gærne skrive en komparativ Psykologi i Betydning af en Sammenligning mellem de forskellige Folks større eller mindre Selvbevidsthed. - Ogsaa Kategorier fastholdes

i forskellige Begrænsninger i de forskellige Sprog.

Et væsentligt Rekvizit for den filosofiske Spekulation (mer væsentligt, end de fleste tro) er et rigtigt Begreb om Forholdet mellem Ord og Tanke.

Ved tekniske Udtryk nøder man Læseren til i Systemet at søge Ordets Betydning og ej at søge Ordets Betydning i dets Lyd. Sibbern nøder ved Ordet *aktuel*, i sin Patologi, Læseren til at modtage et nyt Begreb.
377

De, der tro, at en stor Filosofis Terminologi gør det vanskeligt for dem at sætte dem ind i hans System, tage tit meget fejl. Naar Fremstillingen er, som den bør være, da lettes Opfattelsen tværtimod ved de faste Terminer. Hvad der er vanskeligt for dem, er egentlig at sætte sig ind i de nye Begreber. Den, der finder det saa svært at lære en Filosofis Nomenklatur, klager slet ikke over, at han i et Skuespil, som læses i et Par Timer, for at fastholde Forestillingen om Karaktererne maa lære Personernes Navne, hvis Tal undertiden er lige saa stort som de Terminer, man klager saa bitterlig over. Det er i Filosofien ikke det nye Tegn, men den nye Begrebsartikulation, som kræver Anstrængelsen.

Definitioner kunne undertiden hjælpe Folk til at fastholde et Begreb med Bestemthed, for saa vidt det kan knyttes til et Par Begreber, som have en fast Betydning for dem; dog hjælpe saadanne Definitioner kuns, hvor slige Støttestrukturer gives, ligesom kunstige Tænder kuns lade sig anbringe, hvor der endnu gives nogle faste, som de kunne bindes til.

Den Variation i de samme Begrebers Betegnelse, som egner sig for en vis Art af Veltalenhed, er ikke hensigtsmæssig i det strængere filosofiske Foredrag, fordi man der vel kan gaa ud fra Forestillingens Standpunkt, men hæver sig da fra eet Trin til et andet derover. Man beholder altsaa den almindelige Menneskeforstand kun til Basis for det første Fremskridt, men for det andet Fremskridt bliver det første betragtet som Basis. Derimod i det mere populære Foredrag refererer man sig idelig til den almindelige 378 Menneskeforstand, og Lokomotionen er her en idelig afbrudt Flugt som Strudsens.

Filosoffen maa, som Filosof betragtet, vise et Slags Resignation, dersom han skal kunne føre en klassisk Stil. Denne Resignation viser sig deri, at han ikke maa forlange at udtrykke nogen Tanke netop saaledes, som han tænker den, i nogen enkelt Sætning, men foretrække et almindelig vedtaget Udtryk, som nærmer sig til at udtrykke hans Tanke, for et selvstemplet, hvori han vil tvinge Tanken med dens hele Særegenhed. Den Rest, der bliver tilbage af Tanken, uden at optages med i en bestemt Sætning, maa man da haabe at kunne give ved varierede Udtryk for samme Tanke, der hver for sig have forskellige Mangler.

Den ængstelige Udarbejdelse under Begrebets Udtalelse viser, at Begrebet ej i sin Kraft er til Stede; det er Forsvarsværker, der øjensynligen ere anlagte mod Angreb udenfra i Mistillid til Begrebets egen Kraft. Hvor intet indre Liv er til Stede, forsøger man forgæves at sikre sit Foredrag en kummerlig Eksistens ved kunstige Udenværker.

Filosofiske Opregninger af forskellige Momenter ere tit brugte af virkelige Filosofer, der have forudsat, at Læseren let selv kunde tilvejebringe Enheden. De bruges da som Landmaalerens hvide Stok for i Korthed at antyde en Linie; men Fuskeren kan vist ej engang selv bringe Enhed i sit udstykkede Værk.

Den sporadiske Lærdom i Filosofien er ikke nogen sand Prydelse for filosofiske Arbejder, men kuns 379 uægte Stene, hvormed Skribenterne pynte sig selv i de undviedes Øjne. Ved en Vrimmel af løsrevne Citater røbe i Almindelighed de filosofiske Skribenter deres Mangel paa grundigt Studium for Kendernes Blik.

Videnskabelige Citater i filosofiske Skrifter have kuns Betydning, naar de ere saaledes assimilerede med Forfatterens Tankegang, at de udgøre integrerende Dele deraf. I Almindelighed ville de da være indirekte.

De døde Citater, Fyldekalken, kunne ikke ved nogen i Regler angiven objektiv Bestemmelse adskilles fra hine levende. Hvis de kunde det, da vilde de ogsaa forsvinde af Litteraturen.

Den Uskik at fylde en filosofisk Afhandling med uforstaaelige Brokker af Filosofiens Historie svarer omtrent til den filologiske, i en Kommentar at sammenjasse Stykker af alle filologiske Discipliner, der lige saa godt kunne staa tusinde andre Steder, og man begriber ej, hvorfor de just skulle staa der.

Den Fordring, at Filosofien ved et blommet Foredrag skulde gøres tilløkkende for Ynglinger, skriver sig fra den kælnede Tid, da man troede at gøre sig vel fortjent af Ungdommen ved at fritage den for alvorligt Arbejde og føre den under Leg og Spøg til den Dygtighed, som kun tilvindes ved ufortrøden Anstrængelse.

Der gives Filosofer, som blot filosofere for at glæde sig over deres egen æstetiske Fremstilling, deres 380 Vittigheder og stilistiske Prydelser. Det gaar dem som Kvinder, der begive sig i Guds Hus for at lade deres Brillanter se. Hvis det var dem paalagt at udtale deres Tanker i Paragraffer, da havde Filosoferingen tabt Interessen for dem.

Kuns naar der ej kan forudsættes alvorlig Videlyst hos en Læser eller Tilhører, har man behov at gøre Filosofien tiltrækkende ved Midler, der ej høre til dens Væsen, eller, som den gamle Lukrets, der selv ved metrisk Vellyd søgte at skaffe sit Foredrag Indgang hos Patricieren Memmius, meget naivt udtrykker sig, »bestryge Randen af det beske Malurtbæger med sød Honning«. Det var sikkert ønskeligt, om enhver, for hvem Filosofien er en saa bitter Dosis, kunde rent forskaanes for at tvinge den i sig; thi til Sandheds Erkendelse kan man hverken tvinges eller lokkes.

I Halvfilosofien er det figurlige Foredrag det mest passende.

I det klassiske Foredrag udtales Filosofien paa en systematisk Maade; men Friheden har overvundet Systemets strænge Arkitektonik. Vedbenderanker have slynget sig om Arkitekturens haarde Skikkelse, uden aldeles at have skjult dem.

Den Begæring: »Fremstil os nu *Hegels Filosofi* paa en populær Maade!« har omtrent samme Mening, som om en vilde bede, man vilde fremstille ham et Cedertræ i Skikkelse af en Poppelpil, et Palmetræ eller en anden ham ubekendt Plante i Form af en Kaalstok.

381

At ville fremstille Hegels Filosofi paa en populær Maade er omtrent det samme, som at ville fremstille et Individ af højere Organisation i Skikkelse af et lavere organisk Væsen, uden at det skulde ophøre at være det samme Væsen, f. Eks. gøre en, der ikke havde set en Tiger, dens Udseende anskueligt ved at vise ham en Tissel, der blandt Planter var det samme som en Tiger blandt Dyrene.

En Filosof er ej mørk eller uforstaaelig, naar hans Terminer forekomme i saa evidente Sammenhænge eller vende saa tit tilbage, at det Begreb, som dermed skal forbindes, fremlyser. Anstrængelse koster det at læse Hegel; men han er ej mørk. Kuns en aforistisk Filosofi eller en, der blot er tilovers i Fragmenter, kan være mørk.

Jo mere et filosofisk Foredrag fremstiller det rene Begrebs nødvendige Bevægelse uden at komme i berøring med Forfatterens, visse Individuers, en Nations eller en Tidsalders fælles Erfaringskres, desto mere betragtes det af den ufilosofiske Læseverden som et tørt og magert Produkt, der mangler Livets Fylde.

Der gives gode Skrifter, som mere tjene til et forbigaaende Incitament for Aanden end afgive Næring for den. (Dertil hører endogsaa meget af Schelling.)

For ikke ret mange Aar siden var der i Filosofien den samme Forvirring som i et Hus, hvor et talrigt og overgivent Selskab i lang Tid har holdt Dans og Lystighed. Der var af fantastiske Forfattere, især af den Klasse, der kaldte sig Naturfilosoffer, indført en tilforn ukendt Tøjlesløshed i Brugen af de 382 almindelige Tankebestemmers Benævnelse, hvilken gik saa vidt, at Forfatterne, langt fra at have gjort sig tydelig rede for, hvad de tænkte ved deres Ord, tit ej engang selv mente noget bestemt dermed. Hertil kom en dermed nær beslægtet Dristighed i at bringe ufuldbaarne Tanker frem paa Litteraturens Torv og at anse det Tusmørke, som derved udbredtes over deres Arbejde, for et Tegn paa, at det var ret genialt og aandrigt. Jo større Forvirring der var afstedkommet ved denne Mangel paa Tugt og Sindighed i Litteraturen, desto stærkere og alvorligere Anstrængelse har det kostet, og koster det endnu, at tilvejebringe Orden og almindelig Forstaaelse i Videnskaben i Almindelighed og Filosofien i Særdeleshed.

Hvortil nytte de begejstrede, vittige, satiriske Fortaler, som Hegel har forudskikket sine strænge, ved første Bekendtskab frastødende Skrifter? - De gøre samme Tjeneste, som de Trompetere, der staa blæsende foran Teltene i Dyrehaven. Uden hine lokkende og meget lovende Forord vilde rimeligvis langt færre give sig i Kamp med selve Systemet.

Den yngre Fichte taler meget om, at han har gennembrudt Skrankerne i det hegelske System. Han har gennembrudt dem paa den Maade, som en Mus gennembryder et Tempel, naar den gør sig et Hul i Muren og løber ud deraf.

Enhver Kæmpe i Filosofien skal falde for Dværge.

De nyere Filosoffer have mer end nogen anden Tidsalders villet gøre den Fordring gældende, at den 383 filosofiske Fremstilling skulde holde sig blot til Tankens egen stræng-videnskabelige Udvikling og forvise alle tilfældige Sidespring, som Ideassociationen frister saa meget til. Dette har Hegel især staaet paa og kalder det Foredrag, som aldrig forlader den strænge Vej, et plastisk Foredrag. Dog er den Fremstilling, som indrømmer den friere Omsigt i Erkendelsens hele Kres noget Spillerum, langt mere tiltrækkende for de fleste og erhoder langt flere Læsere; selv blandt Videnskabsmænd vil der et betydeligt Navn til for at trænge igennem med et Foredrag, som følger hine strænge Love. Oldtidens klassiske Værker ere fulde af saadanne smaa Episoder, og de have deres Grund i den menneskelige Natur. De give Foredraget en Friskhed og Behagelighed, som savnes i den Tankegang, der uden Sideblik følger Logikkens lige Kongevej. Den naturlige Tilbøjelighed hos Læseren og Forfatteren i denne Henseende kan godt tilfredsstilles, uden at Fremstillingen derfor synker ned til plat Popularitet, og først derved kommer det sande klassiske Foredrag i Stand. Ved

Ideassociationens Karakter hænger et videnskabeligt Arbejde sammen med sin Tid; den giver de klassiske Værker deres særegne Farve, hvorved de vise sig ikke som abstrakt menneskelige, men som fulde af individuelt Liv. For at tilfredsstille baade den almindelige og den individuelle Drift i Fremstillingen har man i den nyere Tid med god Grund adskilt Paragraffer og Anmærkninger.

Skal Hegels Terminologi være staaende, da maa hans Efterfølgere anvende overordentlig Flid og Kraft paa at lære hans Begrebsbetegnelser, omtrent 384 paa samme Maade som man lærer Linnés botaniske Nomenklatur. Men de, der have mest Produktivitet, ere mindst i Stand hertil.

Ingen kan frembringe en staaende Form for en Videnskab, som alle kunne være tjente med.

Man skal ikke frembringe Trangen til Metafysik hos den, der ikke føler den. Det kan i det mindste ske for tidlig. Plato vilde, at den, der skulde studere Dialektik, skulde være 30 Aar gammel. Den naturlige Udviklingsgang er, at umiddelbare Begreber sættes i Bevægelse fra forskellige Sider, og at omsider Enheden søges. I det mindste tror jeg det. Den unge Metafysiker bliver det nok aldrig. Dog indrømmer jeg, at Aander udvikle sig paa forskellige Maader, og en Tidsalders hele aandelige Retning har Indflydelse paa Individet.

En Trang til at ordne sine Forstandsbegreber fører de fleste til at studere Metafysik. Selv Hegel pirrer ofte denne Trang, ihvorvel han dog sjældent taaler, at man taler om en Videnskabs Nytte. Den kan tilfredsstilles uden en spekulativ Dialektik i Hegels Betydning.

Det kan ikke forlanges af en videnskabelig Afhandling, at den nødvendigvis skal fremtræde som et Fragment af et System. Den kan meget vel optræde som et selvstændigt Helt, der aabner et temporært Perspektiv ind i en sammenhængende Grunderkendelse, fordi Forfatteren en anden Gang vil vælge en Terminologi, der passer bedre til en sammenhængende Fremstilling af et System i sin Totalitet.

385

Om aldrig for andet, er det alene for at hindre en død Tradition af Hegels Kategorier gavnligt, at nye Systemer af Metafysikken udarbejdes.

Skulde Branisz's Metafysik og lignende Skrifter endog kun bruges som temporære Bygninger, ligesom Telte, man bygger paa en Rejse; de have dog deres Betydning.

Betydningen af Individualiteten erkendes ej i den nyere Filosofi; man tror jo, at den aprioriske Anskuelse eller Videnskab erkender alt. Altsaa skulde jeg kun ved en ufuldkommen Erkendelse, Erfaringen, kunne erkende andre Mennesker. Ved at erfare deres Personlighed skulde jeg slet ej udvide min Erkendelse.

Hvis det nødvendige er det eneste sande og kan erkendes *a priori*, da kan jo Individualitet ej erkendes.

Det forekommer mig, at jeg ved at slutte min Fremstilling til et ubekendt Foredrag udenfor vilde bære mig ad som Jætten, der bød Thor at tømme et Horn, hvis usynlige Spids stod i Forbindelse med Verdenshavet.

Man kan ej sammenligne to Brøker uden at bringe dem under ens Benævnelse. Hvorledes skulde man da videnskabeligen kunne foredrage *Filosofiens Historie* uden at forandre Filosofernes Terminologi?

Den studerer i Sandhed Filosofi, som har udarbejdet sig selv en Form for sin Erkendelse, og under 386 Læsningen af andres Skrifter først sætter sig ind i Forfatterens Form, derpaa transponerer det fremstillede i sin egen Form, og paa denne Maade fatter de forskellige Systemers Forhold til hinanden.

Den væsentligste Nytte, som en ægte Filosof har af at studere Filosofiens Historie, er, at han vejledes til et Udtryk for den dunkle Ide, der lever i ham.

De, der kende Filosofiens Historie af selve Kilderne, forundre sig idelig over den Harmoni, der finder Sted mellem Videnskabens Heroer; de, der ikke kende Filosofiens Historie, forundre sig idelig over den paafaldende Disharmoni mellem de forskellige Systemer.

Det er ikke for at lære unge Mennesker vise Fakta, man foredrager en *Psykologi*, men for at vække et Total-Begreb hos dem, saa at, hvad der i en Psykologi ej bliver deduceret af Enheden, slet ikke har noget Værd.

Et gavnligt Foredrag af Psykologien skal gaa ud paa at vise det aandelige Livs Enhed i dets Mangfoldighed. Derfor maa altid de kvalitative Forskelle deri reduceres til de kvantitative.

I Psykologiens Fremstilling kan findes en poetisk og en prosaisk Atomisme. Eksempel paa denne er Treschows, Garves enkelte Afhandlinger. Den poetiske Atomisme ytrer sig i aandrige Aforismer.

Naar man vil anstille lagttagelser over det Parti af Bevidstheden, der ligger nærmest ved Bevidstløshedens 387 Grænser, bliver man til Mode som en Historiker, naar han skal fremstille en mytisk,

forhistorisk Tidsalder.

Ideassociationen frembringer en Bevægelse i Bevidsthedskresen, der svarer til Blodcirkulationen i det blot organiske Liv Den, der fører et Planteliv uden vilkaarlige Bevægelser, kan sammenlignes med den, der overlader sig i Ideassociationens Vold.

Den momentane Eksaltation er undertiden af en lav sanselig Natur med overvejende organisk Bevægelse. Den stærke organiske Forandring vækker nødvendig Refleksion (thi det maa jo enhver heftig Affektion gøre), og Affekten vedligeholdes da som Glæde over den egne Virksomhed og Fortabthed i Ideen. En saadan halvforrykt Fryd over en Forhøjelse af det vegetative Livs Funktioner, f. Eks. af Blodcirkulationen, lyser tit ud af Øjnene paa fanatiske Præster, som undertiden endogsaa skære Tænder og fordreje Ansigtet i deres Henrykkelse. Den tages af Pøbelens lavere Del, især af udannede Kvinder, for Entusiasme.

Begejstring er en forbigaaende Tilstand af den virkelige Bevidsthed; den er en Middelting af hensigtsmæssig Virksomhed og Affekt. Entusiasme er noget varigere. Man kan udføre et mangeaarigt Værk med Entusiasme, ej med Begejstring (Affekt).

Sindssvaghed kan undertiden bestaa deri, at en saare liden Del af Bevidsthedens Kres til ethvert Tidspunkt er belyst.

388

Det tyske Sprog fortrænger lidt efter lidt det skandinaviske, men langsomt, ligesom det germaniske Hav efterhaanden slikker Helgoland bort. Man kan dog mærke, hvorledes eet Ord efter det andet sniger sig ind i vort Modersmaals Leksikon, og hvorledes et og andet indfødt Ord gaar af Brug.

Det danske Sprogs Klang synker ned i Struben. Man ser Kæmpevisernes Skønhed mer, end man hører den. Naar man fremsiger en dejlig Strofe af disse gamle Viser, da tænker man egentlig Tanken mer, end man udsiger den; den kommer ej ret til objektiv Virkelighed. De ligne mere en stille Monolog, Sangeren holder ved sig selv, end bestemt artikulerede Lyde. Den, der ret skal nyde dem, maa have læst dem; ved at høre dem recitere opfatter man dem netop, men Opfattelsen er det mest fremherskende Moment i Tilhørernes Aandsvirksomhed. De mange Hiatus, de mange bløde Endelser gøre et saadant Digts Deklamation til en halv Hvisken. Kort sagt, denne ægte nordiske Poesi er saa inderlig, at den ej ret bliver yderlig. Ingen nyder Kæmpeviserne saa godt, naar han hører dem forelæse, som naar han læser dem op for andre.

Det, at man mangler et Udtryk for et Begreb i Sproget, skjules derved, at man bruger Tegnet for et almindeligt Begreb i Stedet derfor, da dets specielle Betydning fremlyser af Sammenhængen. Af Mangel paa et videnskabeligt Ord for Tossegodhed bruger man Svaghed; af Mangel paa et Ord for Vredens passende Maal bruges Mandighed eller Kraft eller andet.

389

En af de vigtigste Fordringer, der maa gøres til Forfattere af Synonymikker, lades meget tit uopfyldt: de tabe nemlig alle Begrebers fælles Enhed for meget af Sigte og lægge Saaledes Mangel paa Dybsindighed for Dagen. De pine sig med Betragtninger af enkelte Begreber, som rives ud af deres Sammenhæng med Begrebet $\kappa\alpha\tau'$ $\acute{\epsilon}\xi\omicron\chi\eta\nu$. Betragtede de de omspurgte Begreber fra et mer omfattende Standpunkt, da vilde der med eet falde et Slør fra deres Øjne.

Den, der har en forherskende Ulyst til at lade sine Forestillinger bestemme efter andres Ønske, tillægger man Tværhed; for saa vidt som den tvære idelig røber sin ubehagelige Følelse over, at hans Forestillinger imod hans Vilje bestemmes af andre, tillægger man ham Vrantenhed, og naar Vrantenhedens Ytringer hyppigen og let gaa over til antipatetiske Udbrud mod den, der vækker dem, finder Arrighed Sted. Maaske Arrighed har videre Betydning.

En Grund imod de gamle Sprogs Udryddelse af Skoleundervisningen er, at ingen kan siges at kunne et levende Sprog som et dødt. Hvorfra faar man vel Lærere i de nyere Sprog?

Dersom man ikke ved Embedseksaminer betjente sig af det latinske Sprog, vilde Dialektikkens Savn blive mer iøjnefaldende.

Naar man fremstiller en homerisk Psykologi, er man nødt til ved Gisninger at supplere det Tankesystem, som kuns er antydnet ved diskrete Punkter, ligesom ogsaa den maa gøre, der vil give os en Grundtegnning af Odysseus's Hus.

390

INDLEDNING TIL EN AFHANDLING OM AFFEKTATION

I de her meddelte Refleksioner har Forfatteren vel søgt at tydeliggøre Affektationens Begreb; men det er - som en ikke ganske flygtig Læser selv let bliver var - ikke det, som har udgjort hans Hovedinteresse. Det har mest været ham om at gøre, at gennemgaa Affektationens almindeligste Fænomener, saa vel i Menneskelivet overhovedet som i Særdeleshed i Tidsalderen. Den, som ikke finder Smag i dette Slags moralske Naturbeskrivelser, advares derfor betimeligen om at springe disse Sider forbi. De, der ikke sætte nogen Pris paa anden Tænkning end den, hvori alle Begreber ved en immanent Udvikling frembringes af Intet, ville naturligvis fordre, at det her afhandlede Begreb skal fremkomme som Resultat af et forudskikket spekulativt System. Men hvis disse ikke, i Følge den alt givne Advarsel, have hørt op at følge med os, anmodes de om at frafalde deres Fordring, da det her anses for upassende, at give Grundtegningen til et Tempel for deri at finde et Hul for en fattig Kirkerotte. Udgøre virkelig alle deres teoretiske og praktiske Begreber eet Begreb, 391 da ville de sikkert deri have bestemt det her omhandlede Begreb med de samme Grænser, som i det følgende skulle antydes. - Den anden Klasse Læsere, hvis enkelte Begreber hver for sig føre en mere selvstændig Tilværelse og mere have ordnet sig i Formen af et Arkipelagus, ville sandsynligvis i en eller anden Gruppe finde Plads for disse Refleksioner. I modsat Fald kunne de vel tilvejebringe den Smule Rystelse i deres Tankers Ocean, hvorved en liden Holm kan komme frem og bestaa for en halv Times Tid.

Adskillige dybsindige Mennesker i vor Tid betjene dem i Skrifter og Samtaler af Ordet Sandhed, som de synes at tage i en saadan Betydning, at de derved betegne næsten alt, hvad der er agtværdigt i Menneskelivet. De fordømme da paa den anden Side som Usandhed eller vel endogsaa indre Løgn saa mange Slags fornuftstridige Sindsstemninger, at man naturligvis bringes til at opkaste det Spørgsmaal, om Sandhed hos dem blot er en af Sædelighedens væsentlige Sider, eller om alle Sædelighedens Bestemmelser ere forenede deri, eller om den er en særegen Dyd ved Siden af andre Dyder. Dette synes de mange, der i aforistiske Ytringer betjene sig af hint Begreb, ej ret at have gjort sig rede for; og der gives næppe noget systematisk Skrift, hvori hin Synsmaade saaledes er gennemført, at det ubestemte Begreb, som foresvæver hine, deri kan antages at have sin adækvate Fremstilling. Af de korte Registres, man undertiden finder over de forskellige Moralprincipper, der have været gjorte gældende i den praktiske Filosofis Historie, kunde man fristes til at tro, at Engellænderen Wollaston netop havde opfattet 392 den moralske Fuldkommenhed som Sandhed; men ved at læse hans eget Værk finder man ikke deri den Synsmaade, som her tales om. Heller ikke findes nogen Udførelse deraf i Ammons Moralsystem, uagtet man ved at efterse hans Kapitel om Moralprincippet vil bringes til at tro det.

Et Slags Sandhed har et Menneskes Liv, naar det uden Forstillelse følger sin naturlige Begæring; en højere Sandhed har det, naar det har opnaaet Dyden (i den antike Betydning af Ordet), saa at det endnu af de naturlige Drifter henter sine Handlingers Indhold, men dog har vundet et saadant Herredømme over dem, at det i deres Tilfredsstillelse iagttager et vist Maadehold. Et endnu højere Trin af personlig Sandhed har dens Liv, der med ren fornuftig Autonomi bestemmer alle sine Forsætter. (At dette ikke kan ske ved en blot subjektiv Tænkning, men saaledes, at Subjektet erkender den fornuftige Orden, som uden dets Medvirkning er i sin Udvikling i Tilværelsen, for at være et Værk af den samme Fornuft, der er dets Viljes egentlige Sandhed, hører det ikke herhid at bevise.) For saa vidt endelig Menneskets rene Selvbestemmelse er den ved Religiøsitet helliggjorte Vilje, handler det i fuldkommen Harmoni med den hele Fornuftverden; det er, hvad det skal være, og dets Liv kan ej opnaa nogen højere Sandhed. Men denne Sandhed er ikke andet end Sædelighed, og al Afvigelse fra den er Usædelighed. Affektationen er vistnok en Art af denne Usandhed; men vi have nærmere at bestemme, hvad Plads den indtager i denne større Kres.

Det Menneske, der har Affektation i sit Liv, bestemmer sig for saa vidt ikke med fuldkommen moralsk 393 Frihed, dets Handlinger have ej deres Udspring af det sande Selv, som er dets frie sædelige Vilje. Dets Vilje bestemmes af et eller andet blot naturligt Øjemed, hvorved det bringes til at forestille en fremmed Person eller paatage sig en falsk Rolle, som ej er det anvist i Livet.

Det hører da for det første til Affektationens Væsen, at den er Falskhed. Men ikke enhver Falskhed er Affektation. Den, der med klar Bevidsthed om, at han lyver eller forstiller sig, gør sig skyldig i Løgn og Forstillelse, lægger ikke deri nogen Affektation for Dagen. Vi sige hermed ingenlunde, at Affektation er nogen ringere Last end den Forstillelse, der er ledsaget med klar Bevidsthed. Det vil i det følgende vise sig, at een Grad af Affektation forudsætter mindre Immoralitet end den planmæssige Forstillelse, medens der i en anden Grad deraf lægges større Immoralitet for Dagen. Affektation er da ikke ublandet Falskhed, men har altid en Tilsætning af Selvbedrag; thi det ligger i Affektationens Begreb, at Personen stræber at være, hvad han ikke kan være; men derefter kan han ikke stræbe uden i det mindste for en Stund at indbilde sig selv, at

han kan være det. Men det aldeles uforskyldte Selvbedrag, som er uden al Falskhed, kan lige saa lidet kaldes Affektation, saa at de to her angivne Bestanddele: Falskheden og Selvbedraget, stedse findes forbundne deri.

(Det burde være en overflødig Bemærkning, at aldeles ufrivillige Bevægelser umulig kunne henregnes til Affektation, og at følgelig de abnorme Livsytringer, der formedelst det aandelige Livs Mangel paa Raadighed over det legemlige ikke sjældnen 394 undslippe Mennesket aldeles mod dets Vilje, maa udelukkes derfra. Det er dog ikke sjældent, at man hører saadanne unaturlige og uadækvate Ytringer af det indre Liv belægges med Navnet Affektation. Vi tænke herved for det første paa alle de udvortes Bevægelser, der paa Grund af organiske Fejl ikke staa i det Forhold til Personens Forestillinger, Tanker og Følelser, hvori de vilde staa, hvis Legemet var i sin normale Tilstand. Eksempler herpaa ere kejtet Bevægelse af enkelte Lemmer, ufrivillige Muskeltrækninger, Fejl i Udtalen o. s. v., hvilke tilsammen af Pøbelen henregnes til Affektation. Under samme Rubrik henhøre en Del forfejlede Livsytringer, der ere af lige saa uskyldig Art, skønt selv fornuftige Folk ikke sjældnen afsige Fordømmelsesdom over dem. Dertil kan man regne enhver uforholdsmæssig Ytring af Følelsen, der bliver ufors holdsmæssig, fordi Personen enten bestandig eller under visse Omstændigheder mangler Evne til at finde det træffende Udtryk for sin Stemning. Saadanne Fejltagelser kunne lige saa lidet henregnes til moralske Fejl som Udlændingens Ord, naar han af Mangel paa Sprogfærdighed kommer til at betjene sig af uhøviske eller fornærmende Udladeiser. En Mand af ringe Stand, der ikke er vant til at befinde sig i Selskab med fornemme Folk, gør ofte for dybe Buk, ikke fordi han vil lægge saa stor Ærefrygt for Dagen, men fordi han ikke har den sædvanlige Færdighed i at beregne Inklinationsvinklen med Nøjagtighed. - Den, der under en Konversation bemærker, at han mod sin Vilje kommer til at ytre sig for haardt og stærkt mod en anden, vil undertiden gøre sin Forseelse god igen, men ytrer, fordi hans Blod nu en Gang 395 er kommet ud af Ligevægten, en Velvilje, der ej er saa ganske ment, skønt den forulykkede Korrektion dog kan have sit Udspring af en Stræben efter at lægge sit sande Hjærtelag for Dagen. Alt i Menneskets Livsytringer, som saaledes slet ikke ligger i Subjektets forudgaaende Forestillinger om dem, kan ikke kaldes Affektation. Mennesket ligger i slige Tilfælde kuns under for en Strid med Naturens Nødvendighed, idet udvortes Organer vægre sig ved at adlyde hans frie Viljes Befalinger.)

Betragte vi Affektationens Grader efter dens større eller mindre Sammenhæng med Subjektets Karakter, da har samme den mindst mulige Del deri, naar den strider mod Viljens Retning, men i det enkelte Moment undslipper Mennesket, fordi dets Dyd ej er bleven til Færdighed. En saadan Ytring af Affektation staa i samme Forhold til Affektationen, der er bleven til Vane, som en Beruselse har til Drikfældighed, og der gives næppe nogen Dødelig, som ikke i det mindste i Ungdommen undertiden gør sig skyldig i smaa, halv-ufrivillige Uærligheder af dette Slags. Gives der nogen, som endogsaa i Begyndelsen af sin Udviklingsperiode saaledes bevarer sin Selvstændighed, at han endog undgaar den Skikkelse af Affektationen, der ligger nær ved Elskværdighedens Grænser, at han f. Eks. aldrig, af Lyst til at være fuldkommen enig med en Ven eller Veninde, tvinger sig til at sympatisere mere med dem, end han kan, da maa han vistnok af Naturen have en meget stærkt udpræget Individualitet; men om han derfor har det heldigste Naturel, er et andet Spørgsmaal. Hans Gave til at bevare sin Individualitet ren og fri for uvedkommende Tilsætniner kan ogsaa have sin 396 Grund i et egoistisk Hang til at indeslutte sig blot i sin egen Tankekres og en Mangel paa Evne til at aabne sit Sind for fremmed Indflydelse. Den, der ej er i Stand til i Omgang at give sig saaledes hen til andre, at han for en Stund bliver til et med dem, at han ganske gaar ud af sig selv og taber sig i en fremmed Bevidsthedskres, han kan vistnok ved sin Tilbageholdenhed redde sig for at overvældes af nogen aandelig Magt; men den Individualitet, der kun paa denne Maade bjærges, bliver altid højst ensidig og fattig. Den aandelige Fuldkommenhed kan ligesom den fysiske Vækst kuns fremmes derved, at Individet jævnlig smelter sammen med hvad der er fremmed for det, og tilsyneladende opofrer sit Selv for at vende beriget hjem igen til sig selv. Men da kan det vistnok ske, at en velbegavet Yngling fra en saadan frugtbringende Selvforglemmelse, hvor han har ladet en anden raade for sin Tankegang, vender tilbage til sig selv med Skinnet af Forestillinger og Følelser, som forskydes af hans sande Jeg, men som han paatvinger sig selv for at nyde Sympatiens henrivende Lyst. De paa den Maade fremkomne Ytringer af Affektation kunne tit netop blive Grund til en Bestyrkelse af det personlige Livs Sandhed, idet den, der af Vanvare har overskridt sin Personligheds Grænse, af Utilfredshed med sig selv bringes til klarere Bevidsthed om hvad han føler, vil og ved, og til en kraftigere Selvbevægelse i lignende Tilfælde. Den, der har været paa hin Side Grænsen, ved nu først ret Besked om, hvor Grænsen er. - En saadan forbigaaende Ytring af Affektation, der har sin Kilde i en Følelsen forblindende Kraft, som Mennesket ved en paafølgende Refleksion frakender sig som noget, 397 der ikke hører til dets Væsen, og som det for Fremtiden vogter sig for, er en mindre Forseelse end den egentlige Løgn. (*Den momentane Affektation.*)

En højere Grad af Affektation finder Sted hos den, der har antaget Vanen til et bestemt Slags falske Ytringer, idet han indbilder sig at have visse Meninger, Interesser eller Tilbøjeligheder, fordi han af en eller anden udvortes Grund ønsker at have dem. Som naar en af Forfængelighed tillyver sig Kærlighed for en eller anden Kunst, som han ikke har nogen Sans for, eller naar Slægtninge og Venner af en Zelot for dem selv og andre gælde for at være ligesindede med ham, uagtet hans Iver er deres Hjærte fremmed og under forandrede Omstændigheder af sig selv falder bort. Muligheden af Selvbedraget beror her . paa den logiske Konsekvens, hvormed den paatagne Rolle forfølges; men det Centrum, der bærer en saadan

Forestillingskres, falder uden for Subjektet selv. Denne anden Grad af Affektation er i moralsk Henseende slet ikke mindre tilregnelig end den af klar Bevidsthed ledsagede Løgn og Forstillelse; thi at den ikke bringes til fuld Bevidsthed, kommer blot af, at den paagældende ej vil bringe den til Bevidsthed. Dette bemærkes, fordi et højst urigtigt Begreb herom er kommet i Gang, idet Mængden tror, at der i Selvbedraget ligger tilstrækkelig Retfærdiggørelse eller i det mindste Undskyldning endogsaa for aabenbar Slethed - en Mening, hvis Urigtighed let indlyser, naar man forfølger den i nogle af dens unægtelige Konsekvenser. Deraf vilde nemlig følge, at man skulde kunne drive sin Falskhed saa vidt, at den igen blev til Ærlighed, og at den, der lyver saa længe, til han selv tror sine digtede Fortællinger, paa dette 398 Trin skulde blive bedre, fordi hans Løgn forvandles til Selvbedrag. Efter denne Synsmaade kunde en Dommer ogsaa i al Uskyldighed lade sig bestikke, da han blot behøvede ved Sofismer at bringe sig selv til at tro, at hans Velgører havde Ret. Den Overbevisning, der har sit Udspring af Tilbøjelighed, kan ikke være synderlig grundig, hvilket allerede viser sig deraf, at Virkningen i Almindelighed ikke varer længer end dens Aarsag. Det er ikke usandsynligt, at den, der finder et litterært Arbejde slet, fordi han tror, at hans Fjende har skrevet det, vil finde det meget godt, dersom han erfarer, at hans Ven er Forfatter dertil. Men at han i første Tilfælde fandt det slet, var vistnok ikke nogen uskyldig Vildfarelse, om der end var aldrig saa meget Selvbedrag deri; thi man bør lige saa lidet i sine Antagelser som i sine Handlinger følge sine Tilbøjeligheder imod Fornuft og Sandhed. Under denne Affektationens anden Grad optager Mennesket et falsk Element i sig og forvansker sin Personlighed, saa at dens Ytringer ikke hænge sammen med dets egentlige Selv. For saa vidt det saaledes har et dobbelt Indre, et virkeligt, som er tilbagestrængt, og et tilsyneladende, som det vil skal gælde for det selv og andre, fører det med Hensyn til det sidste kuns et Skinliv. (*Den faste Affektation.*) Den sidst omtalte Affektation kan, selv hvor den er dreven allervidest, dog tillade, at Personen har varigt Skin af indvortes Sammenhæng, saa vel for Subjektet selv som for andre. Men saadant Skin af Konsekvens kan kun være momentant i den tredje og værste Grad af Affektation. Det finder Sted, hvor Mennesket ikke har et eller andet skrømtet Træk i sin Karakter, hvor det ikke har Vane til et bestemt 399 Slags Affektation, men har en Færdighed i Affektation i Almindelighed, som snart antager denne, snart hin bestemte Skikkelse. Denne Slethed nærmer sig efter sin større eller mindre Udvikling mer eller mindre til fuldkommen Usandhed i det personlige Liv. Hvis et Menneske kunde naa dens Kulminationspunkt, da vilde der ikke være nogen blivende Kærne i dets Tænke og Villen, men det dannede sig i ethvert Øjeblik af dets Liv en temporær Personlighed, for at ophæve den i det næste. Det vilde vel for det meste, som visse Dyr, skifte Farver efter dets Omgivelser, og for saa vidt være det passive Produkt af dets Forhold; men da dette kuns er een af Affektationens Skikkelser, vilde dets Bane dog ikke kunne lade sig beregne efter den simple Regel, at det skulde ligne sine Omgivelser, da Affektationen ogsaa kan vise sig i en Stræben efter i sin Vandel at fremstille det særegne, det usædvanlige. Til denne fuldendte Løgn i det indre Liv kan ingen bringe det; men hvis nogen kunde det, da vilde det være et moralsk Selvmord, hvorved Mennesket aldeles havde tilintetgjort sig som særegen Figur i den moralske Verden. (*Den vekslende Affektation.*)